

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**XIII. YÜZYIL BAŞLARINDA TÜRKİYE SELÇUKLU
DEVLETİ'NİN DIŞ İLİŞKİLERİ (1192-1220)**

**Hazırlayan
Murat ÇAYLI**

**Danışman
Doç. Dr. Muhittin KAPANŞAHİN**

Yüksek Lisans Tezi

**Haziran 2016
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**XIII. YÜZYIL BAŞLARINDA TÜRKİYE SELÇUKLU
DEVLETİ'NİN DIŞ İLİŞKİLERİ (1192-1220)**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Murat ÇAYLI**

**Danışman
Doç. Dr. Muhittin KAPANŞAHİN**

**Haziran 2016
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Murat ÇAYLI

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

“XIII. Yüzyıl Başlarında Türkiye Selçuklu Devleti’nin Dış İlişkileri (1192-1220)”
adlı Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma
Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Murat ÇAYLI

Danışman

Doç. Dr. Muhittin KAPANŞAHİN

Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Hasan Ali ŞAHİN

Doç. Dr. Muhittin KAPANŞAHİN danışmanlığında Murat ÇAYLI tarafından hazırlanan “XIII. Yüzyıl Başlarında Türkiye Selçuklu Devleti’nin Dış İlişkileri (1192-1220)” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

30/06/2016

JÜRİ:

Danışman : Doç. Dr. Muhittin KAPANŞAHİN

Üye : Prof. Dr. Ali AKTAN

Üye : Yrd. Doç. Dr. M. İbrahim YILDIRIM

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 27/06/2016 tarih ve 14 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Kurdukları devletler ile dünya tarihinde önemli bir yer edinmiş olan Türkler, İznik merkezli kurulan Türkiye Selçuklu Devleti'yle, bugün de varlığımızı devam ettirdiğimiz Anadolu'yu yurt haline getirmişlerdir. Kurulduğu yıldan itibaren çevresindeki devletler ile sürekli mücadele eden Türkiye Selçukluları, kazandıkları başarılar neticesinde Anadolu'da hâkimiyetini arttırmışlar ve dış politikada sözü geçen bir devlet konumuna gelmişlerdir.

XII. yüzyıl, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Anadolu'da varoluş mücadelesi verdiği yıllardır. Bu yüzyılın ilk yarısında, Anadolu üzerinden Suriye ve Kudüs'e ulaşmak isteyen Haçlıların saldırıları ve Bizans'ın Türkleri Anadolu'dan atma girişimleri I. Kılıç Arslan, I. Mesud ve II. Kılıç Arslan tarafından engellenmiştir. 1176 yılında Miryokefalon'da Bizans'ı büyük bir mağlubiyete uğratan Türkiye Selçukluları, bu dönemden sonra Anadolu'da hâkimiyetlerini arttırmaya ve Türk birliğini kurmaya çalışmışlardır. Bu amaçla XII. yüzyılın sonlarına doğru tahta çıkan II. Rükneddin Süleymanşah, Saltukluları ilhâk etmiş ve Doğu Anadolu'yu ele geçirmek isteyen Gürcülere karşı bir sefer düzenlemiştir. Rükneddin Süleymanşah, bu sefer sonucunda başarılı olamadıysa da devletin doğu hududunu güvenli hale getirmiştir.

XIII. yüzyıl başlarında eski gücünü kaybetmiş olan Bizans, IV. Haçlı Seferi'nin İstanbul'a yönelmesi sonrasında dağıldı. Bu önemli gelişme sonrasında Türkiye Selçukluları, kurulan İznik ve Trabzon Rum İmparatorlukları ile mücadele etmek zorunda kaldı. I. Gıyâseddin Keyhüsrev, Karadeniz sahillerini tehlikeye sokan Trabzon Rumlarını saf dışı bıraktıktan sonra güneye ilerleyerek önemli bir ticaret merkezi olan Antalya'yı fethetti. Daha sonra yönünü batıya çeviren I. Gıyâseddin Keyhüsrev, İznik Rum İmparatorluğu ile yapılan savaşta şehit oldu. Yerine geçen I. İzzeddin Keykâvus, 1214 yılında Karadeniz'in önemli bir ticaret limanı olan Sinop'u fethederek Trabzon Rum İmparatorluğu'nu tâbiyet altına aldı. Daha sonra Rumların eline geçen Antalya'yı tekrar fetheden I. İzzeddin Keykâvus, sık sık Türkiye Selçuklu sınırlarına tacizlerde bulunan Ermenileri de itaat altına aldı.

Tezimizin konusu olan Türkiye Selçuklu Devleti'nin 1192-1220 yılları arasındaki dış ilişkileri, I. Alaaddin Keykubad döneminde altın çağını yaşayacak olan devletin siyasî, iktisadî ve kültürel gelişmelerinin zeminini hazırlamıştır. Çalışmamızın

amacı, bu yıllar arasında hüküm sürmüş olan sultanların yönetiminde Türkiye Selçuklu Devleti'nin diğer devletlerle olan ilişkilerini incelemek ve izledikleri politikaların sebep ve sonuçlarını ortaya koymaktır.

Çalışmamız bir giriş, üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ve I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in tahta çıkışına kadar olan gelişmeler kısa bir şekilde anlatılmıştır. Birinci bölümde Türkiye Selçuklu Devleti'nin Türk beylikleri, Gürcüler ve Trabzon Rum İmparatorluğu ile olan ilişkileri anlatılmıştır. İkinci bölümde Türkiye Selçuklularının Eyyûbîler, Ermeniler, Antakya Haçlı Prinkepsliği, Kıbrıs Haçlı Krallığı ve Abbasîler ile olan ilişkileri anlatılmış ve yapılan anlaşmalar değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde devletin Bizans ile ilişkileri, IV. Haçlı Seferi'nin seyri ve etkileri, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Batı Anadolu politikası ve İznik Rum İmparatorluğu ile olan ilişkiler anlatılmıştır.

Çalışmamı hazırlarken her konuda yardımını aldığım, bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim danışman hocam Doç. Dr. Muhittin KAPANŞAHİN'e ve tavsiyelerinden yararlandığım Arş. Gör. Nebil KARADUMAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Murat ÇAYLI

Kayseri, 2016

XIII. YÜZYIL BAŞLARINDA TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN DIŞ İLİŞKİLERİ (1192-1220)

Murat ÇAYLI

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2016

Danışman: Doç. Dr. Muhittin KAPANŞAHİN

ÖZET

Türkler, farklı zamanlarda ve farklı bölgelerde kurdukları devletler ile dünya tarihinin önemli milletlerinden biri olmuştur. Bu devletlerden biri olan ve Süleymanşah tarafından İznik'te kurulan Türkiye Selçuklu Devleti, çevresindeki diğer devletler ile mücadele ederek Anadolu'da Türk birliğini kurmayı amaçlamış ve takip ettiği dış politika ile bunu uygulamaya çalışmıştır.

Haçlı Seferleri sonucunda Orta Anadolu'ya çekilmek zorunda kalan Türkiye Selçuklu Devleti, II. Kılıç Arslan'ın izlediği siyasetle yükselişe geçmiş ve Anadolu'da üstünlüğü ele geçirmiştir. Rükneddin Süleymanşah döneminde merkezî otorite güçlendirilmiş ve Doğu Anadolu'yu tehdit eden Gürcüler ile mücadele edilmiştir. Akdeniz ticaretinde önemli bir liman kenti olan Antalya'yı fetheden Gıyâseddin Keyhüsrev, Türkiye Selçuklu ticaretini Suriye, Mısır ve Avrupa'ya açmıştır. İstanbul'un Lâtinler tarafından işgali sonrasında kurulan İznik ve Trabzon Rum İmparatorlukları, Anadolu'daki mevcut siyasi dengeyi bozmakla birlikte Batı Anadolu'daki Türk ilerleyişini de durdurmuştur. Bu tehlikeyi engellemek isteyen Gıyâseddin Keyhüsrev, Theodoros Laskaris ile giriştiği savaşta başarılı olamamış ve hayatını kaybetmiştir. İzzeddin Keykâvus, Batı Anadolu'da yaşanan bu gelişmelerin ardından, yönünü Karadeniz'e çevirerek ticari yolları tehlikeye sokan Trabzon Rum İmparatorluğu'nu itaat altına almıştır. Daha sonra Akdeniz'e ilerleyen İzzeddin Keykâvus, Ermeni Krallığı'nı itaat altına aldığı gibi kaybedilen Antalya'yı tekrar fethederek Kıbrıs Haçlıları ile bir ticaret anlaşması imzalamıştır.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin 1192-1220 yılları arasındaki dış ilişkilerinin, doğu-batı ve kuzey-güney şeklinde bölümlere ayrılarak incelendiği bu tezde dönemin diğer siyasi güçleri hakkında da gerekli bilgiler verilmiş, sultanların izlediği politikaların sebep ve sonuçları ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: II. Rükneddin Süleymanşah, I. Gıyâseddin Keyhüsrev, I. İzzeddin Keykâvus, Dış ilişkiler

**THE FOREIGN RELATIONS OF THE TURKEY SELJUK STATE IN THE
EARLY 13TH CENTURY (1192-1220)**

Murat ÇAYLI

Erciyes University, Institute of Social Sciences

Master Thesis, June 2016

Supervisor: Assoc. Dr. Muhittin KAPANŞAHİN

ABSTRACT

Turks has been one of the most important people in the history of the world with state were established in different times and in different regions. One of these states and established in Iznik by Süleymanşah, Turkey Seljuk State, challenge with other countries around the region, aim to establish the Turkish union and work to implement it the foreign policy followed by.

Turkey Seljuk State which to retreat in Central Anatolia because of the Crusaders, started to rise with followed by the rule of II. Kılıç Arslan's and were seized advantage in Anatolia. Turkey Seljuk's has been struggling with the central authorities and reinforced with Georgian's threat in Eastern Anatolia during the Rukneddin Süleymanşah. Gıyaseddin Keyhüsrev who conquered Antalya, which is a major port of trade in Mediterranean, has led to Turkey Seljuk's trade to Syria, Egypt and Europe. Iznik and Greek Empire of Trabzon which founded in Istanbul after the conquest by Latins, disrupt the existing political balance in Anatolia and stop the Turkish progress in Western Anatolia. Gıyaseddin Keyhüsrev who wants to prevent this danger, has been unsuccessful in war with Theodore Laskaris and died. After these developments in western Anatolia İzzeddin Keykavus, take obedience the Trabzon Greek Empire which has received subdue the danger of introducing commercial. Then İzzeddin Keykavus progressed the Mediterranean, take obedience of the Armenian Kingdom and conquered Antalya again and signed a trade agreement with the Cyprus Crusaders.

In this thesis which examined like the east-west and the north-south the foreign relations of the Turkey Seljuk State between the 1192-1220 years, given the necessary information about the other political forces of the time, the causes and consequences of the policies of the Sultan's put forward.

Keywords: Rükneddin Süleymanşah II, Gıyaseddin Keyhüsrev I, İzzeddin Keykavus I, Foreign Relations

İÇİNDEKİLER

XIII. YÜZYIL BAŞLARINDA TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN DIŞ İLİŞKİLERİ (1192-1220)

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI.....	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1
1. I. Gıyâseddin Keyhüsrev Dönemine Kadar Türkiye Selçuklu Devleti'ne Genel Bir Bakış	1

I. BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN DOĞU'DAKİ VE KUZAY'DEKİ DEVLETLER İLE DIŞ İLİŞKİLERİ

1.1. Türk Beylikleriyle İlişkiler	16
1.1.1. Mengüçükler ile İlişkiler	16
1.1.2. Saltuklular ile İlişkiler	18
1.1.3. Artuklular ile İlişkiler	20
1.2. Gürcüler ile İlişkiler.....	26
1.2.1. II. Rükneddin Süleymanşah'ın Gürcistan Seferi ve Micingerd Savaşı.....	26
1.2.2. Micingerd Savaşı'ndan Sonraki Durum.....	31
1.3. Trabzon Rum İmparatorluğu ile İlişkiler	33
1.3.1. İzzeddin Keykâvus'un Sinop'u Fethi	35

II. BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN GÜNEY'DEKİ DEVLETLER İLE DIŞ İLİŞKİLERİ

2.1. Eyyûbîler ile İlişkiler.....	40
2.1.1. Gıyâseddin Keyhüsrev Öncesi Durum.....	40
2.1.2. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Saltanatında Eyyûbîler ile İlişkiler.....	42
2.1.2.1. Musul ve Erbil Hâkimlerinin Türkiye Selçuklu Devleti'ne Tâbi Olmaları	43
2.1.3. İzzeddin Keykâvus'un Saltanatında Eyyûbîler ile İlişkiler	45
2.1.3.1. İzzeddin Keykâvus'un Halep Seferi	46
2.2. Ermeniler ile İlişkiler	51
2.2.1. Gıyâseddin Keyhüsrev Öncesi Durum.....	51
2.2.2. Rükneddin Süleymanşah ve Gıyâseddin Keyhüsrev'in Saltanatlarında Ermeniler ile İlişkiler	55
2.2.3. İzzeddin Keykâvus'un Saltanatında Ermeniler ile İlişkiler.....	56
2.2.3.1.İzzeddin Keykâvus'un Kilikya Seferi	58
2.3. Haçlılar ile İlişkiler	61
2.3.1 Antakya Haçlı Prinkepsliği ile İlişkiler.....	61
2.3.1.1. Gıyâseddin Keyhüsrev Öncesi Durum	61
2.3.1.2. Gıyâseddin Keyhüsrev ve İzzeddin Keykâvus'un Saltanatlarında Antakya Haçlı Prinkepsliği ile İlişkiler.....	64
2.3.2. Kıbrıs Haçlıları ile İlişkiler.....	66
2.3.2.1. Gıyâseddin Keyhüsrev Öncesi Durum	66
2.3.2.2. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Antalya'yı Fethi.....	67
2.3.2.3. İzzeddin Keykâvus ile Kıbrıs Kralı Hugues Arasında Yapılan Ticarî Anlaşma.....	71
2.3.2.4. İzzeddin Keykâvus'un Antalya'yı Fethi.....	75
2.4. Abbâsîler ile İlişkiler	77

III. BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN BATI'DAKİ DEVLETLER İLE DIŞ İLİŞKİLERİ

3.1. Bizans İmparatorluğu ile İlişkiler	83
3.1.1. Gıyâseddin Keyhüsrev Öncesi Durum.....	83
3.1.2. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Menderes Vadisi'ne Düzenlediği Sefer.....	84
3.1.3. Rükneddin Süleymanşah ve III. Aleksios Angelos Arasındaki İlişkiler ...	87
3.1.4. Latinlerin İstanbul'u İşgal Etmesi ve Bizans İmparatorluğu'nun Dağılması	88
3.2. İznik Rum İmparatorluğu ile İlişkiler.....	91
3.2.1. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Saltanatında İznik Rum İmparatorluğu ile İlişkiler	91
3.2.2. Alaşehir (Antiokheia) Savaşı ve Gıyâseddin Keyhüsrev'in Şehâdeti.....	93
3.2.3. Alaşehir Savaşı'ndan Sonraki Durum	96
SONUÇ.....	99
KAYNAKÇA.....	102
EKLER.....	112
ÖZGEÇMİŞ	113

KISALTMALAR

AÜFEF	: Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
İÜEFTD	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TAE	: Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Trc.	: Tercüme
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınlayan

GİRİŞ

1. I. Gıyâseddin Keyhüsrev Dönemine Kadar Türkiye Selçuklu Devleti'ne Genel Bir Bakış

Oğuzlar, X. yüzyılda Hazar Denizi'nin doğusundan itibaren Sir Derya'nın (Seyhun) ortalarına kadar uzanan bölgelerde yaşıyorlardı. Selçuklu Devleti'ne adını vermiş olan Selçuk Bey'in babası Dukak Bey, Oğuzlar Devleti teşkilâtı içinde en nüfuzlu komutanlardan biriydi. Sarayda büyüyen Selçuk Bey, üstün vasıflarıyla Oğuzlar Yabgu'sunun dikkatini çekiyordu. Nitekim Dukak Bey'in ölümünden sonra Oğuzlar Devleti Subaşılığına¹ atanan Selçuk Bey, kazandığı başarılarla devlet teşkilâtı içinde nüfuzunu arttırdı. Selçuk Bey, halk tarafından da seviliyordu.²

Selçuk Bey, zayıf bir hükümdar olan Yabgu'nun yerine devletin başına geçmek niyetindeydi. Bu amaçla kendi otoritesini sağlamlaştırmak gayesiyle bazı tedbirler aldı. Ancak Selçuk Bey'in niyetini anlayan Yabgu, onu ortadan kaldırmanın çarelerini aramaya başlamıştı. Hayatının tehlikede olduğunu gören Selçuk Bey memleketi terketmeye karar verdi. Bu nedenle 961 yılında Sir Derya'nın sol kenarındaki Cend şehrine geldi.³ Burada İslâmiyeti kabul eden Selçuklular, Karahanlılara karşı Sâ mânilere yaptıkları yardımlar sonucunda Mâverâünnehir'de yeni topraklar elde ettiler. Selçuk Bey'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu Arslan Yabgu zamanında ise Selçuklular, Sâ mânilerin yıkılmasının ardından Mâverâünnehir'e hâkim olmak isteyen Karahanlılar ve Gazneliler ile mücadele etmek zorunda kaldılar.⁴

---

¹ Subaşı; ordu komutanı, serdar demektir. Bkz. Wilhelm **Barthold**, *Orta-Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, (Trc. Râgıp Hulusi Özdem), TTK, Ankara 2013, s. 83.

² Mehmet Altay **Köymen**, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, TTK, Ankara 2004, s. 23-24.

³ Köymen, s. 24; Mustafa **Demir**, *Büyük Selçuklular Tarihi*, Sakarya Kitabevi, Sakarya 2004, s. 33.

⁴ Köymen, s. 30-31.

Arslan Yabgu'nun Gaznelilere esir düşmesi üzerine yerine ölmüş olan kardeşi Mikail'in oğulları Tuğrul Bey ve Çağrı Bey geçti. Tuğrul ve Çağrı Beyler, Mâverâünnehir'de tutunmanın zor olduğunu görerek yeni yurtlar bulmak amacıyla bir keşif birliği oluşturdular. Bu keşif seferini yöneten Çağrı Bey, Horasan ve Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya geldi. Anadolu'ya yapılan akın sonrasında burada kendilerine karşı koyacak güç olmadığını öğrenen Çağrı Bey, ele geçirilen ganimetlerle birlikte geri döndü (1016-1021).⁵

Selçuklular, Gaznelilere karşı kazanılan Nesa Savaşı ile Mâverâünnehir'de söz sahibi olduklarını kanıtladılar (1035).⁶ Ancak 1039 yılında yapılan Serahs Savaşı'nda, sayıca üstün Gazne ordusu karşısında aldıkları mağlubiyetin ardından Dandanakan bölgesine çekilmek zorunda kaldılar. Kazandığı galibiyeti yeterli görmeyen Gazneli Sultanı Mesud, Selçukluları Gazneli Devleti topraklarından tamamen atmak için Dandanakan üzerine yürüdü. Selçukluların 1040 yılında Dandanakan'da yapılan savaşta Gazneli ordusunu büyük bir bozguna uğratması ile Büyük Selçuklu Devleti resmen kurulmuş oldu.⁷

Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasından sonra Tuğrul Bey ve ondan sonra gelen Alp Arslan ve Melikşah, ünlü Selçuklu komutanlarını Anadolu'ya göndererek yeni yerlerin fethine ve fethedilen yerlerin Türk iskânına uygun hale getirilmesine özen gösterdiler. Sultan Alp Arslan döneminde Anadolu'ya hâkim olan Bizans'ın 1071 yılında Malazgirt Savaşı'nda mağlup edilmesi sonucunda Anadolu'ya gönderilen komutanların yaptıkları fetihler ve Oğuz boylarının Anadolu'ya yerleşmeleri hız kazandı. Anadolu'ya gönderilenlerden biri olan Kutalmışoğlu Süleymanşah, 1075 yılında İznik'i fethederek Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurdu.⁸

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleymanşah'ın babası Kutalmış ve kardeşi Resultekin, Selçuklu Devleti'nin kuruluşunda büyük hizmetlerde bulunmalarına rağmen, devletin kurulmasından sonra, babaları Arslan Yabgu'nun Selçuklu ailesinin başkanı bulunmuş olması sebebiyle, yönetimin kendi hakları olduğu iddiasıyla Tuğrul ve Çağrı Beylere karşı saltanat mücadelesine giriştiler.⁹ 1061 yılı baharında Sultan

---

⁵ Demir, s. 35.

⁶ Köymen, s. 42; Demir, s. 42.

⁷ Köymen, s. 53-54; Demir, s. 44.

⁸ Osman **Turan**, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996, s. 55.

⁹ Ali **Sevim**, *Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleymanşah*, TTK, Ankara 1990, s. 21-22.

Tuğrul, kendi saltanatını kabul etmeyerek isyan eden ve Girdkuh kalesine çekilip direnişe geçen Kutalmış'a karşı önlem almak istedi.¹⁰ Bu amaçla Kutalmış'ın üzerine veziri Amidü'l-Mülk'ü yolladı. Kutalmış'ın sığındığı kale Amidü'l-Mülk tarafından kuşatıldı. Fakat Tuğrul Bey'in vefat haberinin gelmesi üzerine muhasara kaldırılmak zorunda kaldı.¹¹ Kutalmış, Tuğrul Bey'in ölümünden sonra Alp Arslan'ın tahta çıktığını öğrendiğinde iktidara gelemeyeceğini anladı ve isyan daha şiddetli bir hareket halini aldı.¹² Beraberindeki Türkmenler ile Rey üzerine yürüyen Kutalmış, Alp Arslan tarafından mağlup edildi ve kaçmak isterken atından düşerek öldü (1064).¹³ Kutalmış'ın ölümü üzerine kardeşi Resultekin, çocukları Mansur, Süleyman ve diğerleri esir edildi.

Sultan Alp Arslan, Süleymanşah'ı ve diğer aile efradını öldürüp saltanat üzerinde hak iddia etmelerini önlemek istedi.¹⁴ Ancak “Öldürülmeleri aileye uğursuzluk getirir” diyen Nizamü'l-Mülk'ün ricası üzerine Kutalmışoğulları ya gaza yaparak devlet hizmetinde bulunmaları ya da şehit olarak ortadan kalkmaları için Bizans sınırına sürüldüler.¹⁵

Melikşah döneminde Süleymanşah, Anadolu içlerine doğru harekâta bulundu. Süleymanşah, 1075 yılında Bizans'ın başkenti İstanbul'a yakın konumda olan İznik'i fethederek burayı kurmuş olduğu Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti yaptı.¹⁶ Devletin kurulması ve hâkimiyet sahasını genişletmesinin ardından özellikle 1080 yılında Azerbaycan'dan gelen kalabalık Türk kitleleri, Anadolu'ya adeta akmaya başladı ve dolayısıyla Anadolu'da Türk nüfusu süratle çoğaldı.¹⁷

Süleymanşah Bizans'ın iç karışıklıklarından yararlanarak Marmara bölgesinde hâkimiyetini genişlettikten sonra, Antakya hâkimi Philaretos'un kötü davranışlarından

¹⁰ Ali **Sevim**, *Mir'atü'z Zaman Fi Tarihi'l-Ayan'da Selçuklular*, TTK, Ankara 2011, s. 91.

¹¹ İbrahim **Kafesoğlu**, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014, s. 36.

¹² Gaye Yavuzcan Anvarian **Aghdam**, “Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu”, *I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu Selçuklu Siyasi Tarihi (Bildiriler)*, Ankara 2014, s. 232.

¹³ **İbnü'l Adîm**, *Buğyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb (Seçmeler)*, (Çev: Ali Sevim), TTK, Ankara 1982, s. 24; *Tarih-i Âl-i Selçuk Anonim Selçukname*, (Çev: Halil İbrahim Gök, Fahrettin Coşguner), Atıf Yayınları, Ankara 2014, s. 21; El-Hüseynî'ye göre Kutalmış, bir koyun ağılında ölü olarak bulunmuştur. Bkz. Naşır İbn 'Ali **El-Hüseynî**, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, (Çev: Necati Lügal), TTK, Ankara 1999, s. 22.

¹⁴ Reşidü'd-din **Fazlullâh**, *Câmi'ü't-Tevârih (Zikr-i Tarih-i Al-i Selçuk)*, (Çev: Erkan Göksu, H. Hüseyin Güneş), Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2014, s. 76.

¹⁵ Mustafa **Keskin**, “Türkiye Selçuklu Devletinin Kurucusu Gazi Süleyman Şah (?- 1086)”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı 52, Nisan 1991, s. 35.

¹⁶ Sevim, *Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleymanşah*, s. 26.

¹⁷ Ali **Sevim**, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya Kadar)*, TTK, Ankara 1988, s. 82.

şikâyet eden Antakya Şahnesi'nin daveti üzerine Antakya'ya gitmek üzere hazırlıklara başladı.¹⁸ Süleymanşah hazırlıklarını tamamladıktan sonra İznik'te yerine Emir Ebu'l-Kasım'ı bırakarak Antakya'ya doğru yola çıktı ve 1084 yılının Aralık ayında şehri kuşattı. Şehir 14 Aralık 1084'te fethedildi. Halkın sığındığı iç kale de 12 Ocak 1085'te ele geçirilerek Antakya'nın fethi tamamlanmış oldu.¹⁹ Süleymanşah, Sultan Melikşah'a bağlılık ifadesi olarak, onun adına sikke kestirip hutbe okuttu ve şehrin fethini bir elçiyle Sultan Melikşah'a bildirdi.²⁰

Antakya'nın fethi, Süleymanşah ve Halep Hâkimi Şerefüddeve Müslim'i karşı karşıya getirdi. Eski Antakya hâkiminden cizye alan Müslim'in aynı cizyeyi Süleymanşah'tan da istemesi üzerine Süleymanşah: "*Antakya'nın önceki hâkimi kafirdi, o nedenle cizyesini gönderiyordu. Hâlbuki ben Allah'a şükür müslümanım ve sana hiçbir şey göndermem*" cevabını verdi.²¹ Bu cevabı kabul etmeyen Müslim, Araplardan ve Türkmenlerden oluşan ordusuyla Antakya üzerine yürüdü. İki taraf arasında Antakya yakınlarında yapılan savaşta Süleymanşah galip geldi ve Müslim öldürüldü (20 Haziran 1085).²²

Süleymanşah, Müslim'in ortadan kaldırılmasının ardından onun yönetimindeki Halep üzerine yürüdü. Müslim'in yerine vekillik yapan Halep Emiri, Sultan Melikşah'tan cevap beklediği bahanesiyle Süleymanşah'ı oyaladı. Bir taraftan da Suriye Selçuklu Meliki Tacüddeve Tutuş'a haber yollayarak şehri kendisine teslim edeceğini haber verdi. Halep Emirinin Tutuş'a haber göndererek şehri ona teslim edeceğini öğrenen Süleymanşah, ordusuyla Tutuş'un üzerine yürüdü. Süleymanşah ve Tutuş, Halep yakınlarındaki Ayn Saylam'da karşılaştı. Şiddetli bir savaşın ardından kazanan

¹⁸ **İbnü'l-Esir**, *İslam Tarihi: el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi*, C. X. (Çev: Abdülkerim Özeydin), Türkiyat Matbaacılık, İstanbul 1987, s. 128.

¹⁹ El-Hüseynî, s. 49; İbnü'l-Esir, C. X, s. 128; Keskin, s. 40.

²⁰ İbnü'l-Esir, C. X, s. 129; Kerimüddin Mahmudi **Aksarayî**, *Müsameretü'l-Ahbar*, (Çev: Mürsel Öztürk), TTK, Ankara 2000, s.14; **Müneccimbaşı** Ahmed bin Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi II*, (Yay: Ali Öngül), Akademi Kitabevi, İzmir 2001, s. 7.

²¹ **Ahmed bin Mahmud**, *Selçukname*, (Haz: Erdoğan Merçil), Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2011, s. 297; Keskin, s. 40.

²² İbnü'l-Esir, C. X, s. 129; Ahmed bin Mahmud, s. 297.

taraf Tutuş oldu.²³ Savaşı kaybeden Süleymanşah, savaş meydanında ölü olarak bulundu (1086).²⁴

Anna Komnena'nın aktardığına göre, Antakya seferine çıkmadan önce, İznik'te yerine vekil olarak Ebu'l-Kasım'ı bırakan Süleymanşah, sahip olduğu diğer yerleri de çeşitli beylerine bırakmıştı. Bu beylerden de bıraktığı yerleri kendisi dönene kadar savunmalarını istemişti. Ebu'l-Kasım, Süleymanşah'ın ölümünden sonra kendisini sultan olarak görmeye başladı ve diğer beyleri de itaati altına almaya çalıştı. Ayrıca Marmara Denizi kıyılarına hâkim olmak amacıyla Bizans üzerine de seferler düzenledi.²⁵ Sultan Melikşah, Selçuklu soyundan gelmeyen Ebu'l-Kasım'ın kendisini Anadolu'da tam hâkim olarak görmeye başlaması üzerine, Urfa kumandanı Emir Bozan'ı, Ebu'l-Kasım ile ilgilenmesi için görevlendirdi.²⁶ Emir Bozan, İznik'i kuşattı fakat Bizans'tan yardım alan şehri ele geçiremedi.²⁷ Hatasını anlayan Ebu'l-Kasım, yerine Ebu'l-Gazi'yi bırakarak af dilemek üzere Isfahan'a doğru yola çıktı. Ancak Melikşah'ın emriyle, Emir Bozan tarafından yayının kirişiyle boğularak öldürüldü.²⁸

Süleymanşah'ın vefatından sonra İznik'te yerine geçmesi gereken oğulları, Sultan Melikşah'ın yanında bulunuyorlardı. Süleymanşah'ın oğullarının İznik'e gelmeleri hakkında, kaynaklarda farklı görüşler bulunmaktadır. Anna Komnena'ya göre, Sultan Melikşah'ın ölümünden sonra Kılıç Arslan ve kardeşi, Horasan'dan kaçarak İznik'e gelmişlerdir.²⁹ Aksarayî'ye göre, Süleymanşah'ın Kulan Arslan (Davud) ve Kılıç Arslan adlarındaki iki oğlundan Kılıç Arslan'a, Melikşah tarafından hilat verilmiş ve devletin başına getirilmiştir.³⁰ Ahmed bin Mahmud'a göre, Süleymanşah'ın ölümüne çok üzülen Melikşah, Antakya ve Halep'i Süleymanşah'ın oğlu Davud'a bağışlamıştır.³¹ Münecimbaşı'na göre ise Süleymanşah'ın ölümünden sonra Sultan Melikşah onun ülkesini Kılıç Arslan'a vermiş, Kılıç Arslan 1086-1087

²³ İbni Fazlullah el- Ömerî, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, (Çev: Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2014, s. 222-223; Keskin, s. 41.

²⁴ Köymen, s.108; Bazı kaynaklar, savaşı kaybeden Süleymanşah'ın bıçağıyla intihar ettiğini aktarır. Bkz. İbnü'l-Esir, C. X, s.135; Gregory **Abu'l-Farac**, *Abu'l-Farac Tarihi*, (Çev: Ömer Rıza Doğrul), C. I, TTK, Ankara 1999, s. 333.

²⁵ Anna **Komnena**, *Alexiad, Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alekias Komnenos Dönemi'nin Tarihi*, (Çev: Bilge Umar), İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1996, s. 197.

²⁶ Komnena, s. 202.

²⁷ Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya Kadar)*, s. 95.

²⁸ Komnena, s. 203-204.

²⁹ Komnena, s. 206.

³⁰ Aksarayî, s. 15.

³¹ Ahmed bin Mahmud, s. 298.

yılında Konya’da saltanat tahtına oturmuştur.³² Kaynaklarda bu konu hakkında birbirinden farklı görüşler bulunmasına rağmen genel olarak kabul edilen görüş, I. Kılıç Arslan’ın 1092 yılında İznik’e gelerek Türkiye Selçuklu tahtına oturduğu yönündedir.³³

Kılıç Arslan, İznik’e gelerek tahta geçmesinden kısa bir süre sonra, kurduğu donanmayla Bizans’a karşı mücadele eden ve bazı başarılar kazanan Çaka (Çakan)³⁴ Bey’in kızını almak suretiyle akrabalık kurdu. Kılıç Arslan ve Çaka Bey’in Bizans üzerine ortak hareket etme tehlikesine karşı İmparator Aleksios Komnenos, Kılıç Arslan’a bir mektup yazarak, onu Çaka Bey’in kendisi için bir tehdit oluşturabileceği hususunda ikna etmeyi başardı.³⁵ İmparator, Kılıç Arslan’a yolladığı mektubunda “*Şanı büyük Sultan Kılıç Arslan! Bildiğin gibi sultanlık sana baba mirası olarak geçmiştir. Oysa senin kayınpederin Çaka, görünüşte Rum devletine karşı silahlanıyor olmasına rağmen bu bir aldatmacadır. Büyük deneyim sahibi olan Çaka, Rumların ülkesini ele geçirse bile bu kadar büyük bir devletin başına geçmesinin olanaksız olduğunu biliyor. Kurduğu bütün tezgâh sana karşı yönelmiştir. Ben Tanrının yardımıyla onu Rum ülkesinin sınırlarından kovarım. Seni de kendi çıkarların için, olabilirse barışçı yollardan, o bunu istemezse silahla, onu yeniden kendi buyruğuna almaya davet ederim*” dedi.³⁶

İmparatorun mektubu üzerine kayınpederini tehdit olarak görmeye başlayan Kılıç Arslan, Çaka Bey’e karşı mücadeleye başladı. Aralarının bozuk olmasına rağmen Kılıç Arslan’ın samimiyetine güvenen Çaka Bey, Kılıç Arslan’ın düzenlediği bir yemeğe katıldı. Ancak yemek esnasında boğularak öldürüldü (1094).³⁷ Çaka Bey’in ortadan kaldırılmasından sonra Kılıç Arslan ile Aleksios arasında bir barış anlaşması yapıldı.

Kılıç Arslan, Bizans ile yapılan anlaşmanın ardından Anadolu’da nüfuzunu arttırmaya çalıştı. Fakat bu sıralarda Avrupa’da da etkisi uzun yıllar devam edecek olan Haçlı seferlerinin hazırlığı yapılıyordu. Türklerin ilerleyişi karşısında güç durumda kalan Bizans İmparatorluğu, Avrupa’dan yardım istemişti. Avrupa’da ise Papalık, Alman İmparatoru ile girdiği iktidar mücadelesi, tarımsal ekonominin nüfusu beslemeye

³² Müneccimbaşı, s. 8.

³³ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 96; İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972, s. 89.

³⁴ Çaka Bey’in gerçek adı hakkındaki görüşler için bkz. Kafesoğlu, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar*, s. 313-317.

³⁵ Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK, Ankara 1996, s. 17.

³⁶ Komnena, s. 270.

³⁷ Komnena, s. 271.

yetmemesi ve bunların ortaya çıkardığı sorunlar ile uğraşmaktaydı.³⁸ Bizans'ın bu isteğini bir fırsat olarak gören Papa II. Urbanus (1088–1099), Avrupa devletlerinin liderleri ile bir araya gelerek Müslümanlara karşı bir Haçlı ordusu oluşturdu. 80.000 yaya ve 100.000 atlıdan oluşan ilk Haçlı birlikleri 30 Temmuz 1096 yılında İstanbul'a ulaştı.³⁹

Çoğu silahsız ve disiplinsiz olan, bir ordudan çok, göç edenleri andıran ilk Haçlı kitleleri 1096 yılının sonbaharında keşiş Pierre l'Ermite liderliğinde Yalova yakınlarında bulunan Kibotos karargâhına geldi.⁴⁰ Önlerine çıkan her şeyi yakıp yıkarak İznik'e doğru ilerleyen yaklaşık 20.000 kişilik bu kalabalık, 21 Ekim 1096 yılında, Drakon köyü yakınlarında, Selçuklu ordusu tarafından pusuya düşürülerek imha edildi.⁴¹ Alınan bu kolay galibiyet, Kılıç Arslan'ın Haçlıları fazla önemsememesine neden oldu. Kılıç Arslan, Haçlıların mağlubiyetleri sebebiyle bir daha Selçuklu topraklarına girmeye cesaret edemeyecekleri ya da Türkler tarafından kolayca geri püskürtülecekleri düşüncesiyle Malatya'yı kuşatmak üzere İznik'ten ayrıldı. Malatya'yı kuşatan Kılıç Arslan, kont, dük ve şövalyelerin komuta ettiği ağır teçhizatlı yeni bir Haçlı ordusunun İznik'i kuşattığı haberini aldı.⁴² Malatya kuşatmasını kaldırarak hızla İznik'e gelen Kılıç Arslan, güçlü Haçlı ordusu karşısında başarılı olamadı ve geri çekilmek zorunda kaldı. İznik, Haçlıların yağmalamasına fırsat vermemek için gizli bir anlaşma gereği Bizans'a terkedildi (19 Haziran 1097).⁴³

Kılıç Arslan, sayıca üstün Haçlı ordusu ile tek başına başa çıkamayacağını anlayarak Danişmendli Gümüştekin ve Kayseri Hâkimi Hasan Bey'den yardım istedi. Müttefik güçler, Eskişehir (Dorylaeum) önlerinde Haçlı ordusu ile karşılaştı. Haçlılara ağır kayıplar verdiren Türkler, sayıca üstün olan düşman karşısında yıpratma savaşı yapmak üzere geri çekildi.⁴⁴

I. Haçlı seferi, Kılıç Arslan'ın Anadolu'da kurmaya çalıştığı Selçuklu hâkimiyetini kesintiye uğrattı. Bohemond komutasındaki Haçlı ordusu, verdiği ağır

³⁸ Aydın Usta, "Selçuklu Sultanlarının Gözüyle Haçlılar", *I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu Selçuklu Siyasi Tarihi (Bildiriler)*, Ankara 2014, s. 114.

³⁹ Komnena, s. 306.

⁴⁰ Peter M. Holt, *Haçlılar Çağı 11. Yüzyıldan 1517'ye Kadar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s. 19.

⁴¹ Demirkent, s. 23.

⁴² Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012, s. 287.

⁴³ Komnena, s. 329.

⁴⁴ Erdoğan Mercil, *Müslüman- Türk Devletleri Tarihi*, TTK, Ankara 2000, s. 116.

kayıplara rağmen Antakya'ya ulaşmayı başardı. Antakya'yı kuşatan Haçlılar, 3 Haziran 1098'de şehri ele geçirdi.⁴⁵ Daha sonra Urfa'yı ve Kudüs'ü de ele geçirmeyi başaran Haçlılar, buralarda Haçlı Kontlukları kurdular. Öte taraftan Toroslar'a sığınmış olan Ermeniler de Kilikya'da bir Ermeni Krallığı kurmaya muvaffak oldular.⁴⁶ Kılıç Arslan ise Anadolu'da büyük sarsıntı yapan bu Haçlı seferinin ardından devlet merkezini Konya'ya taşıdı.⁴⁷

Kılıç Arslan, Haçlı tehlikesinin geçmesi üzerine daha önceden kuşattığı fakat ele geçiremediği Malatya'yı tekrar kuşattı. Danişmendlilerin eline geçmiş olan Malatya alınarak, Anadolu'da artan Danişmendli nüfuzu kırıldı (1102).⁴⁸ Burada bir süre dinlenen Kılıç Arslan, yönünü Musul'a çevirdi.⁴⁹ Kılıç Arslan'ın Musul'u alması, Büyük Selçuklu Devleti ile karşı karşıya gelmesine neden oldu. Sultan Muhammed Tapar, Emir Çavlı komutasındaki bir orduyu Kılıç Arslan üzerine yolladı. Sayıca üstün Emir Çavlı'nın ordusuna mağlup olan Kılıç Arslan, Habur nehrini geçmek isterken boğularak öldü (13 Temmuz 1107).⁵⁰

Kılıç Arslan, Emir Çavlı ile savaşa gitmeden önce yanında bulunan 11 yaşındaki oğlu Melikşah'ı, kendisine vekâleten hükümet konağında bırakmıştı.⁵¹ Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra Emir Çavlı, Melikşah'ı Sultan Muhammed'in yanına gönderdi.⁵² Bu nedenle Türkiye Selçuklu Devleti tahtı boş kaldı ve bir otorite boşluğu meydana geldi. Bizans bu durumu fırsat bilerek Batı Anadolu kıyılarını ele geçirdi ve Türkleri Orta Anadolu'ya çekilmeye mecbur bıraktı. Birkaç yıl sonra sultan olan Şahinşah (1110-1116) döneminde, Bizans ile yapılan mücadelelerden başarılı sonuçlar alındı. Ancak Şahinşah'ın sultanlığını kabul etmeyen Kılıç Arslan'ın diğer oğlu İzzeddin Mesud, kayınpederi Danişmendli Emir Gazi'nin de desteğini alarak Şahinşah'a karşı

⁴⁵ Komnena, s. 335; İbn'ül-Ezrak, Haçlıların Antakya'yı ele geçirmesini 1104 olarak kaydetmiştir. Bkz. **İbn'ül-Ezrak**, *Mervani Kürtleri Tarihi*, (Çev: Mehmet Emin Bozarlan), Koral Yayınları, İstanbul 1975, s. 231.

⁴⁶ Kafesoğlu, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar*, s. 58.

⁴⁷ Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, s. 287.

⁴⁸ Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, s. 91.

⁴⁹ Aksarayî ve Kazvîni, Irak'taki Selçuklu sultanlarının faaliyetlerinden bıkan halifenin, Kılıç Arslan'ı Bağdat'a davet ederek saltanatı verme teklifi yaptığını kaydetmişlerdir. Bkz. Aksarayî, s. 22; Hamdullah Müstevfî-i **Kazvîni**, *Tarih-i Güzide (Zikr-i Padişahan-i Selçukiyan)*, (Ed. Erkan Göksu), Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2015, s. 115.

⁵⁰ İbn'ül-Ezrak, s. 233; İbnü'l-Esir, C.X, s. 345.

⁵¹ Gregory **Abu'l-Farac**, *Abu'l-Farac Tarihi*, (Çev: Ömer Rıza Doğrul), C. II, TTK, Ankara 1987, s. 346.

⁵² İbnü'l-Esir, C. X, s. 345; Abu'l-Farac, C. II, s. 347.

mücadeleye girişti. Şahinşah'ı mağlup etmeyi başaran İzzeddin Mesud, Konya'da tahta çıktı (1116).⁵³

I. Mesud (1116-1155) saltanatının ilk yıllarında, Şahinşah ile olan mücadelesinde kendisine yardım eden kayınpederi Danişmendli Emir Gazi'nin etkisi altında kaldı. Emir Gazi, I. Mesud'un da desteğini alarak Malatya'yı tekrar hâkimiyeti altına aldı ve Danişmendliler Anadolu'da üstün duruma geçti (1124).⁵⁴ Emir Gazi, Malatya'dan Sakarya'ya kadar uzanan topraklar üzerinde kendi hâkimiyetini sağlamış, I. Mesud'a ise sadece Konya ve çevresini bırakmıştı.⁵⁵ Ancak bu durum Emir Gazi'nin 1134 yılında ölmesiyle son buldu. Emir Gazi'nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu Muhammed ile anlaşmazlığa düşen I. Mesud, Bizans İmparatoru Ioannes'in ittifak teklifini kabul etti.⁵⁶ Emir Gazi'nin oğulları arasındaki mücadelelerden de faydalanan I. Mesud, Ankara, Çankırı, Kastamonu ve Elbistan'ı alarak Anadolu'da üstünlüğün tekrar Türkiye Selçuklu Devleti'ne geçmesini sağladı.⁵⁷

I. Mesud 1146 yılında Bizans'ın Orta Anadolu'daki topraklarına bir akın düzenledi. Türklerin bu saldırısını haber alan İmparator Manuel Komnenos, Sultan Mesud'un nüfuzunu arttırmasını engellemek ve Türkleri Anadolu'dan tamamıyla atmak amacıyla büyük bir ordu hazırlayarak Akşehir'e doğru yola çıktı.⁵⁸ Burada bozguna uğrayan Selçuklu ordusu, Konya'ya gelerek surların gerisine çekilmek zorunda kaldı. Daha sonra Konya'yı kuşatan Bizans ordusu, şehrin etrafını yağmalamak suretiyle pek çok insanı da öldürdü. Hatta Bizans ordusu şehrin dışındaki Türk mezarlarını tahrip etmekten dahi kaçınmadı.⁵⁹ I. Mesud, kuşatma altında olmanın tehlikeli olabileceği düşüncesiyle Bizans ordusuna karşı ani bir saldırı planı hazırladı. Türklerin şehirden çıkarak karşı saldırıya geçmeleri üzerine Bizans ordusu bozguna uğrattıldı ve etrafı sarıldı. Ağır çarpışmalar sonunda imparator, güçlükte bu çemberden kurtulabildi.⁶⁰ Geri

⁵³ Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, s. 288.

⁵⁴ Merçil, s. 120.

⁵⁵ Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, TTK, Ankara 2003, s. 41.

⁵⁶ Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, (Çev: Işın Demirkent), TTK, Ankara 2001, s. 12-13.

⁵⁷ İbrahim Kafesoğlu, Hakkı Dursun Yıldız ve Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, İsar Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s. 135.

⁵⁸ Kinnamos, s. 37-38.

⁵⁹ Kinnamos, s. 40.

⁶⁰ Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, (Çev: Fikret Işıltan), TTK, Ankara 1995, s. 36.

çekilmek zorunda kalan Bizans ordusu, Türklerin Konya'dan İstanbul'a varıncaya kadar süren takibi sonucunda ağır kayıplar verdi.⁶¹

I. Mesud'un Bizans karşısında aldığı galibiyet, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Anadolu'daki üstünlüğünü iyice arttırdı. Ancak bu zaferin üzerinden çok geçmeden yeni bir Haçlı ordusunun Anadolu üzerine yöneldiği haberi geldi. Bizans İmparatoru Manuel ve Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud, dikkatlerini Batı'dan gelen Haçlı ordularına çevirdiler ve aralarında devam eden çatışmaları bir barış ile sonlandırdılar.⁶²

Abu'l-Farac'ın aktardığına göre, Alman İmparatoru Konrad 90.000 atlı, Fransa Kralı Louis de 50.000 atlı ve sayısız piyade ile Anadolu'ya geldi.⁶³ Haçlılar'ın Anadolu'da ilerlemelerine yardım etmeye mecbur kalan İmparator Manuel, Haçlılara yapılan yardımları çeşitli bahanelerle Anadolu'ya girmelerinden sonra kesti.⁶⁴ Zor şartlar altında Konya'ya ilerlemekte olan Alman İmparatoru III. Konrad'ın ordusu 26 Ekim 1147'de Eskişehir yakınlarında,⁶⁵ Fransa Kralı Louis'in ordusu ise 7 Ocak 1148'de Menderes Nehri civarında, I. Mesud tarafından bozguna uğratıldı.⁶⁶ Ordularının büyük kısmını kaybeden Haçlılar ancak deniz yoluyla Anadolu'dan ayrılabilirdi. Haçlı tehlikesini atlatan I. Mesud, 1149 yılında Ermeni Kralı Stephan'ı ve daha sonra da Danişmendli Emiri Yağıbasan'ı kendisine bağladı.⁶⁷ I. Mesud, Kilikya Ermenileri üzerine yaptığı seferden döndüğünde hastalandı ve 1155 yılında Konya'da öldü.⁶⁸ I. Mesud'un ölümü Anadolu'daki birliğin bozulmasına neden oldu.⁶⁹

I. Mesud ölmeden önce ülkeyi Türk devlet anlayışına göre üç oğlu arasında paylaşmış fakat en büyükleri olan Kılıç Arslan'a Konya ve çevresini vererek onu veliht ilan etmiş ve diğer oğullarını da ona tâbi olarak tayin etmişti.⁷⁰ Tahta çıkan II. Kılıç Arslan (1155-1192), isyan edebileceği şüphesiyle ortanca kardeşi Dolat'ı (Devlet)

⁶¹ *Tarih-i Âl-i Selçuk Anonim Selçukname*, s. 37.

⁶² Kinnamos, s. 54.

⁶³ Abu'l-Farac, C. II, s. 384.

⁶⁴ Birsal Küçükspahioğlu, "Haçlı Seferlerinin Başından 1204'e Kadar Batılıların Bizans'ı Zapt Etme Planları", *İÜFTD*, Sayı 42, Yaz 2005, s. 51-52.

⁶⁵ Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, TTK, Ankara 2003, s. 65.

⁶⁶ Altan, s. 87-88.

⁶⁷ Kafesoğlu, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar*, s. 59.

⁶⁸ *Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, (Çev: Hrant D. Andreasyan), TTK, Ankara 1987, s. 312.

⁶⁹ Osman Turan, *Kunlar ve Eski Türkler (Hunlar ve Selçuklular Çağında Türkler)*, Hitabevi Yayınları, Ankara 2014, s. 109.

⁷⁰ Turan, *Kunlar ve Eski Türkler (Hunlar ve Selçuklular Çağında Türkler)*, s. 184.

boğdurdu. Öldürüleceğinden korkan diğer kardeşi Şahinşah da Danişmendli Emiri Yağıbasan ile ittifak kurarak taht mücadelesine girişti.⁷¹ Yağıbasan'ın Selçuklu topraklarına saldırması, II. Kılıç Arslan ile arasının açılmasına neden oldu. İki taraf arasında çıkacak bir savaş din adamlarının araya girmesiyle önlendi.⁷² Bu sırada I. Mesud'un kızıyla evli olan Nureddin Mahmud da kayınpederinin ölümü bahanesiyle Selçuklu topraklarına saldırılarda bulundu. II. Kılıç Arslan, Haçlıların da desteğini alarak Nureddin Mahmud'u geri çekilmeye mecbur etti.

Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, 1159 yılında Çukurova Ermenileri üzerine bir sefere çıkmıştı. İmparator, İstanbul'a dönüş yolunda dikkatsizliği sebebiyle ordusunu dağıtmıştı. Dağınık haldeki Bizans askerleri ise Türkler tarafından öldürüldü.⁷³ İmparator Manuel, ordusuna bu şekilde zarar verilmesi üzerine, II. Kılıç Arslan'ı diplomaside yalnız bırakmak amacıyla, yeni ittifak arayışlarına girdi. Bu amaçla II. Kılıç Arslan ile mücadele içinde olan akrabaları ve adamlarına mektuplar yazdı. İmparator Manuel'in çabalarıyla, II. Kılıç Arslan'ın kardeşi Ankara Hâkimi Şahinşah, damadı Kapadokya Hâkimi Yağıbasan, Kayseri Emiri Zünnun ve Malatya Emiri Zülkarneyn arasında bir ittifak kuruldu.⁷⁴ II. Kılıç Arslan, etrafını çevreleyen ve kendisi için büyük bir tehdit oluşturabilecek bu ittifakı bozmak amacıyla İstanbul'a gitti ve İmparator ile karşılıklı yardımlaşma anlaşması imzaladı (1162).⁷⁵ Bu anlaşma ile Bizans tehlikesini bir süre erteleyen II. Kılıç Arslan, Danişmendliler ve Nureddin Mahmud ile rahat mücadele etme şansı elde etti. II. Kılıç Arslan, Zünnun'u mağlup ederek Kayseri'yi ele geçirmekle beraber Yağıbasan'ın ölmesi üzerine Amasya'yı da ele geçirdi (1163-1164).⁷⁶

II. Kılıç Arslan, Bizans ile yapmış olduğu barış anlaşmasından sonra batıdan kendisine bir saldırı gelmediği için Anadolu'da siyasî birliği kurmakta zorlanmadı.⁷⁷

⁷¹ Abdulhaluk Çay, *II. Kılıç Arslan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 24.

⁷² Çay, s. 25.

⁷³ Khoniates, s. 75.

⁷⁴ Kinnamos, s. 145; Yaşar Yücel ve Ali Sevim, *Türkiye Tarihi I*, TTK, Ankara 1992, s. 98; Muharrem Kesik, "Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın İstanbulu Ziyareti ve Türkler'in Tarihteki İlk Uçuş Denemesi (1162)", *Belleten*, C. LXVI, Sayı 247, Aralık 2002, s. 839.

⁷⁵ Khoniates, s. 81-83; Kinnamos, s. 149-151; İbrahim Kafesoğlu, Hakkı Dursun Yıldız ve Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 136.

⁷⁶ Khoniates, s. 83; Jean-Paul Roux, *Türklerin Tarihi (Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl)*, (Çev: Aykut Kazancıgil ve Lale Arslan-Özcan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002, s. 226.

⁷⁷ Abdullah Bakır, "Myriokephalon Savaşı Esnasında Anadolu'da Siyasi Durum ve Uluborlu Coğrafyasında Savaşın Yeri", *Isparta Bölgesinin Tarihi Coğrafyası ve Myriokephalon Savaşı Sempozyumu*, Isparta 2014, s. 75.

İmparator Manuel, II. Kılıç Arslan'ın güçlenmesinden dolayı endişeye kapıldı. Çünkü birkaç yıl önce düşmanlarının çokluğundan dolayı kendisinden yardım istemek üzere yanına gelen II. Kılıç Arslan, düşmanlarını birer birer saf dışı bırakarak gücüne güç katmıştı.⁷⁸ Ayrıca II. Kılıç Arslan'ın istikrârı sağlamasıyla Anadolu'ya yoğun bir Türkmen göçü başlamıştı. Bağımsız hareket eden Türkmenler, toprak elde etmek ve hayvanlarına otlak bulmak amacıyla sürekli olarak Bizans sınırlarına akınlar düzenlemekteydi. İmparator Manuel, bu akınları durdurmak amacıyla yıkık haldeki Dorylaion⁷⁹ ve Sublaion⁸⁰ kalelerini yeniden inşa ettirdi. Bu kalelerin yapılması, Türklerin bölgedeki ilerlemelerine engel oldu.⁸¹

İmparator Manuel'e göre Türklerden kurtulmanın tek çaresi Konya'yı ele geçirerek Türkiye Selçuklu Devleti'ni yıkmaktı. Eğer bu gerçekleştirilmezse Anadolu ellerinden çıkacak ve büyük bir asker ve vergi kaybına uğrayacaklardı. Ayrıca Türklerin ilerleyişi durdurulmazsa, İstanbul'a kadar ilerlemeleri ve devletin varlığını tehlikeye sokmaları da kaçınılmazdı.⁸²

İmparator Manuel bu sorunu tamamen halletmek için büyük bir ordu toplama hazırlıklarına başladı. II. Kılıç Arslan da Bizans ile savaşın kapıda olduğu düşüncesiyle savaş hazırlıklarına başlamıştı. Ancak henüz Bizans ile karşılamak gücünün olmadığı kanaatindeydi. Bu nedenle imparatora hediyeler yollayarak barış teklifinde bulundu. İmparatora şartları ne olursa olsun kabul edileceği bildirildi. Ancak yapılan bu teklifler, İmparator Manuel'in meseleyi kati bir çözüme kavuşturmak istemesi nedeniyle reddedildi.⁸³

İmparator Manuel ücretli askerler ve savaş makineleriyle donattığı kalabalık ordusuyla Selçuklular üzerine sefere çıktı. II. Kılıç Arslan, Bizans'ın sahip olduğu ordu karşısında meydan savaşı yapılmasının mağlubiyetle sonuçlanabileceğini tahmin etmekteydi. O bu tehlikeyi nasıl engelleyeceğini düşünürken, bu durumu göz ardı eden ve hırsına yenik düşen İmparator'un uzun fakat güvenli Eskişehir yolunu bırakıp

⁷⁸ Khoniates, s. 84.

⁷⁹ Eskişehir'in eski adı. Bkz. Bilge **Umar**, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1993, s. 223; Işın **Demirkent**, *Bizans Tarihi Yazıları Makaleler-Bildiriler-İncelemeler*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 83-96.

⁸⁰ Menderes Nehri yakınlarında bir yerdir. Bkz. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 208.

⁸¹ Khoniates, s. 122.

⁸² Bakır, s. 77.

⁸³ Khoniates, s. 124.

engebeli Denizli yolunu tercih etmesi Türklerin işini kolaylaştırdı.⁸⁴ Bu yolu takip eden Bizans ordusu, Türkmen kuvvetlerinin sahte ric'at harekâtı sayesinde Denizli civarındaki dar ve sarp Miryokefalon vadisinde pusuya düşürülerek imha edildi (11 Eylül 1176).⁸⁵ Canını zor kurtaran ve etrafı sarılan İmparator Manuel, II. Kılıç Arslan'ın anlaşma şartlarını kayıtsız şartsız kabul etmek suretiyle serbest bırakıldı. Bu zafer ile II. Kılıç Arslan, Türklerin Anadolu'dan atılamayacağını kesin olarak kanıtlamış oldu.

Bizans'ı büyük bir mağlubiyete uğratan II. Kılıç Arslan, Anadolu'da Türk birliğini sağlamak amacıyla 1177 yılının sonlarına doğru Danişmendlilerin elinde bulunan Malatya'yı kuşattı. Kışı burada geçirmek üzere hazırlıklar yapıldı ve yaklaşık 4 aylık bir kuşatmadan sonra Danişmendli Emiri, canına dokunulmaması kaydıyla kaleyi teslim etti (1178).⁸⁶ II. Kılıç Arslan'ın Malatya'yı almasıyla Danişmendli Türk Beyliği tarihe karışmış oldu.⁸⁷

II. Kılıç Arslan uzun süren saltanatının ardından yaşlılığı sebebiyle saltanatı, Türk devlet geleneğine göre 1185-1186 yıllarında 11 oğlu arasında paylaştırdı.⁸⁸ Kaynaklara göre, II. Kılıç Arslan'ın oğulları ve idarelerine bırakılan yerler şunlardır:

1. Kutbeddin Melikşah'a Sivas ve Aksaray,
2. Rükneddin Süleymanşah'a Tokat ve çevresi,
3. Nâsıreddin Berkyarukşah'a Niksar ve çevresi,
4. Mugiseddin Tuğrulşah'a Elbistan,
5. Nureddin Sultanşah'a Kayseri,
6. Muizeddin Kayserşah'a Malatya,
7. Nizameddin Argunşah'a Amasya,
8. Muhiddin Mesud'a Ankara, Çankırı, Kastamonu ve Eskişehir,
9. Sencerşah'a Ereğli,
10. Arslanşah'a Niğde,
11. Gıyâseddin Keyhüsrev'e Uluborlu⁸⁹ (Borgulu) ve Kütahya çevresi.⁹⁰

⁸⁴ Çay, s. 65.

⁸⁵ Khoniates, s. 124-125; Abu'l-Farac, C. II, s. 422; Kafesoğlu, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar*, s. 60.

⁸⁶ Abul'l-Farac, C. II, s. 424.

⁸⁷ Çay, s. 98.

⁸⁸ Osman Turan, Gıyâseddin Keyhüsrev'e verilen Uluborlu'nun 1182'de fethedilmiş olduğunu, saltanatın paylaşılmasının bu yıldan sonra yapıldığını, II. Kılıç Arslan'ın 1188 yılında oğlu Kutbeddin ile mücadele içerisinde olduğunu ve taksimatın 1186 yılında yapıldığını belirtmektedir. Bkz. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 217.

Bu taksimattan sonra melik unvanını alan kardeşlerden her biri, kendi bölgesinde bağımsız bir şekilde hüküm sürmeye başladı. II. Kılıç Arslan daha sonra en küçük oğlu Gıyâseddin Keyhüsrev'i veliaht tayin etti.⁹¹ İbnü'l-Esir, II. Kılıç Arslan'ın bir müddet sonra ülkeyi oğulları arasında paylaştığı için pişman olduğunu, bütün ülkeyi büyük oğlu Kutbeddin Melikşah'a vermek istediğini, ayrıca Selahaddin Eyyûbi'nin kızını da oğluna istediğini fakat bunu öğrenen diğer oğullarının babalarına kızarak itaatten ayrıldıklarını söylemektedir.⁹²

II. Kılıç Arslan'ın Gıyâseddin Keyhüsrev'i veliaht ilan etmesinden sonra şehzadeler arasında taht mücadeleleri başladı. En büyük oğlu Kutbeddin Melikşah,⁹³ tahtın kendi hakkı olduğu düşüncesiyle Konya'yı ele geçirerek⁹⁴ babasından veliahtlığı zorla aldı.⁹⁵ Bu esnada Selahaddin Eyyûbi'nin Kudüs'ü fethetmesi (1189) üzerine Avrupa'da toplanan yeni bir Haçlı ordusu, Kudüs'e ilerlemek amacıyla Anadolu'ya girdi.

Alman İmparatoru I. Frederich Barbarossa, II. Kılıç Arslan ile iyi ilişkiler kurmuş, ordularının Anadolu'dan zarar görmeden geçmesini sağlamak amacıyla 1188 yılında bir Alman soylusunu Konya'ya göndermişti.⁹⁶ II. Kılıç Arslan da Alman İmparatoru'nun bu teklifine olumlu yanıt vermiş, Haçlı orduları henüz Selçuklu topraklarına girmeden II. Kılıç Arslan'ın elçileri I. Frederich'i Edirne civarında karşılamıştı. İki taraf arasında Alman ordusunun rahatsız edilmeden Türkiye Selçuklu topraklarından geçmesi ve kendilerine ücret karşılığı ikmal ve iaşe yardımı yapılması konusunda bir anlaşma yapılmıştı.⁹⁷

⁸⁹ Münecimbaşı, Gıyâseddin Keyhüsrev'e Konya ve çevresinin bırakıldığını söylemektedir. Bkz. Münecimbaşı, s. 25.

⁹⁰ **İbni Bibi**, *Selçukname*, (Çev: Mükrimin Halil Yınanç), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2015, s. 20; Aksarayî, s. 23; Münecimbaşı, s. 25-26; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 217.

⁹¹ İbni Bibi, s. 20.

⁹² **İbnü'l-Esir**, *İslam Tarihi: el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi*, C. XII. (Çev: Ahmet Ağırakça, Abdülkerim Özaydın), Türkiyat Matbaacılık, İstanbul 1987, s. 83.

⁹³ **Süryani Patrik Mihail**, *Vekayiname İkinci Kısım (1042-1195)*, (Çev: Hrant D. Andreasyan), İSAM Kütüphanesi, (Basılmamış Nüsha), s. 289.

⁹⁴ Claude **Cahen**, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (Çev: Erol Üyepazarcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 56.

⁹⁵ El-Ömerî, s. 318-319; Mehmet **Çayırdağ**, "II. İzzeddin Kılıç Arslan ve Oğulları", *I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu Selçuklu Siyasi Tarihi (Bildiriler)*, Ankara 2014, s. 310.

⁹⁶ Cahen, s. 56.

⁹⁷ Usta, s. 122.

Haçlıların Anadolu'ya girmesinden sonra ise Selçuklu şehzadeleri, güzergâhlarına giren Haçlı ordularına saldırılara başladı. I. Frederich, yapılan anlaşmanın bozulması üzerine Konya'ya ilerledi. Konya'yı kuşatan Haçlılar, Kutbeddin Melikşah tarafından engellenemedi. Başkent Konya'yı yağmalayarak Kilikya'ya doğru ilerleyen Haçlı ordusu, 10 Haziran 1190'da Silifke ovasına indi. I. Frederich bilinmeyen bir sebeple Silifke çayında boğularak öldü. Frederich'in bu ani ölümü ordusunu mahvetti. Zaten bir kısmı yollarda ölmüştü. Silifke önüne kadar gelenlerin bir kısmı da buldukları ilk gemiye atlayıp Avrupa'ya geri döndüler.⁹⁸

Bu sıralarda Kutbeddin Melikşah'ın yanında bulunan II. Kılıç Arslan, bir fırsatını bularak kaçmayı başardı ve Gıyâseddin Keyhüsrev'in yanına sığındı. Konya halkının daveti üzerine II. Kılıç Arslan, Gıyâseddin Keyhüsrev ile beraber Konya'ya gelerek tekrar Selçuklu tahtına oturdu. Kutbeddin Melikşah, önce Aksaray'a daha sonra da Kayseri'ye çekilmek zorunda kaldı. Kutbeddin Melikşah'ı Aksaray'da kuşatan Gıyâseddin Keyhüsrev, II. Kılıç Arslan'ın rahatsızlanması nedeniyle Konya'ya dönmek zorunda kaldı.⁹⁹ II. Kılıç Arslan'ın ölümü (26 Ağustos 1092) sonrasında Gıyâseddin Keyhüsrev, devlet ileri gelenlerinin de desteğiyle Türkiye Selçuklu tahtına oturdu.¹⁰⁰

⁹⁸ Süryani Mihail, s. 285; Işın **Demirkent**, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 152.

⁹⁹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 227-228; Çay, s. 113.

¹⁰⁰ İbni Bibi, *Selçukname*, s. 20; Çay, s. 113.

I. BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN DOĞU'DAKİ VE KUZEY'DEKİ DEVLETLER İLE DIŞ İLİŞKİLERİ

1.1. Türk Beylikleriyle İlişkiler

1.1.1. Mengüçükler ile İlişkiler

Mengüçüklüler, XI-XIII. yüzyılları arasında Erzincan, Kemah, Divriği ve Karahisar şehirlerinin bulunduğu bölgeyi yönetmiş bir Türk Beyliğidir.¹⁰¹ Beyliğin ilk hükümdarı Mengüçük Gazi, Malazgirt Savaşı'na katılmış ve Sultan Alp Arslan tarafından Karasu ve Çaltı nehirleri vadilerinin fethiyle görevlendirilmiştir (1071-1072). Bu yöreyi fetheden Mengüçük Gazi, Erzincan, Kemah, Divriği ve Şebinkarahisar'ı da hâkimiyeti altına alarak kendi adıyla anılan beyliği kurmuştur.¹⁰²

Mengüçük Gazi'nin ölümünden (1118) sonra yerine geçen Melik İshak döneminde Artuklu Belek Gazi, Türkiye Selçuklu Sultanı Kılıç Arslan'ın dul eşi Ayşe Sultan ile evlenerek Malatya'yı ele geçirdi. Daha sonra da Mengüçükler'e ait Dersim'i işgal etti.¹⁰³ Belek Gazi'ye karşı tek başına mücadele edemeyecek olan Melik İshak, Bizans'ın Trabzon Valisi Konstantin Gabras ile ittifak kurdu. Kendisine karşı kurulan bu ittifaka karşılık Belek Gazi de Danişmendlilerin desteğini aldı. İki taraf arasında Erzincan yakınlarında yapılan savaşta Melik İshak ve Konstantin Gabras ittifakı ağır bir yenilgiye uğradı (1120-1121).¹⁰⁴ Bu savaştan sonra herhangi bir mücadeleye girişmeyen

¹⁰¹ Faruk **Sümer**, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, TTK, Ankara 1990, s. 1.

¹⁰² Müneccimbaşı, s. 212; Ali **Öngül**, *Selçuklular Tarihi-2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Çamlıca Yayınevi, İstanbul 2014, s. 288.

¹⁰³ Zeki **Atçeken**, *Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya 1997, s. 47-48.

¹⁰⁴ Ali **Sevim**, *Azîmî Tarihi*, TTK, Ankara 2006, s. 52.

Melik İshak 1142 yılında öldü.¹⁰⁵ Onun ölümünden sonra Mengüçükler, Kemah-Erzincan ve Divriği olmak üzere ikiye ayrıldı.

Mengüçüklerin Divriği kolu, Melik İshak'ın oğlu Süleyman tarafından kuruldu. Siyasî tarihlerinden ziyade, yaptıkları mimari eserleriyle tanınan Divriği Mengüçükleri, Şahinşah zamanında Türkiye Selçuklu Devleti'ne tâbi oldu (1175).¹⁰⁶

Mengüçüklerin Kemah-Erzincan kolunun başına geçen Alâaddin Davud (1142-1162) hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Beyliğin en tanınmış ve en uzun süre saltanatta kalan hükümdarı, Alâaddin Davud'un ölümünden sonra yerine geçen Fahreddin Behram Şâh'dır. Türkiye Selçuklu Devleti'ne tâbi olan Behram Şâh, II. Kılıç Arslan'ın kızıyla evlendi. Onun zamanında Erzincan, önemli bir ticaret ve kültür merkezi haline geldi.

Türkiye Selçuklu hükümdarları ile iyi ilişkiler kuran Behram Şâh, II. Kılıç Arslan ile oğlu Kutbeddin Melikşah arasında meydana gelen bir mücadelede iki taraf arasında arabuluculuk ederek baba ile oğlu barıştırmayı başardı.¹⁰⁷ II. Rükneddin Süleymanşah'ın düzenlediği Gürcü seferine (1202) ordusuyla birlikte katılan Behram Şâh, kaybedilen bu savaşta Gürcülere esir düştü.¹⁰⁸ Gürcü Kraliçesi Thamara, Behram Şâh'a eski itibar ve dostluk münasebetinden dolayı kötü davranmadı ve esir olarak Tiflis'e götürdü.¹⁰⁹ Behram Şah, kurtuluş akçesi karşılığında serbest bırakıldı.

I. İzzeddin Keykâvus'un Behram Şâh'ın kızı Selçuk Hatun ile evlenmesi, iki hânedan arasındaki dostluğu daha da kuvvetlendirdi. İzzeddin Keykâvus'un kızını istemesine çok sevinen Behram Şâh, ülkenin her tarafından meşhur terziler ve sanatkârlar getirterek gelinin çeyizini üç ayda hazırlattı.¹¹⁰ Selçuk Hatun'a ipekli elbiseler, mücevherler, gerdanlıklar, altın ve gümüş eşya, köle ve cariyeler seçildi. Hazırlıkların tamamlandığını öğrenen İzzeddin Keykâvus, muhteşem bir düğün alayı ile

¹⁰⁵ Süryani Mihail, s. 119.

¹⁰⁶ Atçeken, *Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, s. 50.

¹⁰⁷ Osman **Turan**, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1973, s. 62.

¹⁰⁸ İbni Bibi, s. 30.

¹⁰⁹ Marie Felicite **Brosset**, *Gürcistan Tarihi (Eski çağlardan 1212 yılına kadar)*, TTK, Ankara 2003, s. 410.

¹¹⁰ İbni **Bibi**, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, (Haz: Mürsel Öztürk), C. I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 194.

Sivas'tan ayrıldı. Nikâh, Kadı Sadreddin tarafından kıyıldı. Sivas ve Erzincan'da günlerce süren düğün ve şenlikler yapıldı.¹¹¹

Behram Şâh, altmış yıldan fazla beylik yaptıktan sonra 1225 yılında öldü.¹¹² Onun ölümünden sonra oğlu Davud Şah, kısa bir süreliğine Kemah ve çevresinde hüküm sürse de Celâleddin Mengüberti ve Moğol istilaları nedeniyle Doğu Anadolu sınırlarını emniyet altına almak isteyen Alâaddin Keykubâd, 1228 yılında Erzincan'a girerek Mengüçüklü Beyliği'ne son verdi.¹¹³

1.1.2. Saltuklular ile İlişkiler

Saltuklular, Malazgirt Savaşı'ndan sonra Sultan Alp Arslan'ın, Ebu'l-Kasım Saltuk'a Erzurum, Kars ve Bayburt civarını iktâ olarak vermesinden sonra kurulmuştur (1071).¹¹⁴ Ebu'l-Kasım Saltuk'dan sonra yerine geçen Emir Ali döneminde Saltuklular, Büyük Selçuklu Devleti'nin eski gücünü kaybetmesi nedeniyle Çoruh Nehri boyunca ilerleyerek Doğu Anadolu'ya yayılmaya çalışan Gürcülerle mücadele etmişlerdir. Bu amaçla Gürcüler ile cihada memur edilen Artukoğlu İlgazi'nin yanında yer almıştır.

Bu dönemde Ani Hâkimi Menûçehr'in oğlu Ebu'l-Esvâr, Gürcülere karşı müdafaa edemeyeceği Ani'yi altmış bin dinar karşılığında Saltuklular'a sattı. Fakat şehirdeki Hristiyanlar, Gürcü Kralı David'i durumdan haberdar ederek şehri ona teslim ettiler. Ani'deki cami, kiliseye çevrildi ve daha önce Ahlat'tan götürülerek kubbeye konmuş olan hilalin yerine haç dikildi. Böylece Sultan Alp Arslan'ın 1064'de aldığı Ani, altmış yıl sonra Hristiyanların eline geçmiş oldu.¹¹⁵

Emir Ali'nin ölümünden sonra yerine geçen Ziyâeddin Gazi, 1131 yılında Gürcüleri büyük bir bozguna uğrattı.¹¹⁶ Ziyâeddin Gazi'nin ölümünden sonra Saltuklular'ın başına yeğeni II. İzzeddin Saltuk (1132-1168) geçti. İzzeddin Saltuk

¹¹¹ Ali **Öngül**, "Mengüçekler", *Türkler Ansiklopedisi*, C. VI, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. s. 778.

¹¹² Merçil, s. 276. Selim **Kaya**, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, TTK, Ankara 2006, s. 88.

¹¹³ Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 64-65.

¹¹⁴ Abdülkerim **Özaydın**, "Saltuklular", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVI, İstanbul: TDV Yayınları, 2009. s. 54.

¹¹⁵ **Müverrih Vardan**, *Türk Fütûhatı Tarihi (889-1269)*, (Çev: H. D. Andreasyan), Tarih Semineri Dergisi, İstanbul 1937, s. 195; Hakkı Dursun **Yıldız**, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, C. VIII, İstanbul 1992, s. 158-159.

¹¹⁶ Müverrih Vardan, s. 200.

zamanında Gürcülerin şiddetli akınlarına karşı Saltuklular, Ahlatşahlar ve Erzen Beyleri arasında ittifak kuruldu. İzzeddin Saltuk, bu ittifakı güçlendirmek amacıyla kızlarını bu beyler ile evlendirdi.¹¹⁷

Ani Hâkimi Fahreddin Şeddâd da İzzeddin Saltuk'un kızlarından birisini istemişti. Fakat İzzeddin Saltuk kızını Bitlis-Erzen Emiri Fahrüddeve Devletşah'a verdi. Bu duruma kızan Fahreddin Şeddâd, İzzeddin Saltuk'a bir tuzak kurdu. İzzeddin Saltuk'a haber yollayarak Ani'yi Gürcülere karşı daha fazla koruyamayacağını, bu nedenle gelip şehri teslim almasını söyledi. Ayrıca aynı teklifi Gürcü Kralı I. Giorgi'ye de yaptı. Fahreddin Şeddâd'ın komplosundan habersiz olarak Ani önlerine gelen İzzeddin Saltuk, Gürcülerin saldırısına uğradı ve esir düştü (1154).¹¹⁸ İzzeddin Saltuk, Ahlatşah'ı Sökmen ve Artuklu beylerinin topladığı 100.000 dinar altın fidye karşılığında esaretten kurtarıldı.¹¹⁹

İzzeddin Saltuk bir diğer kızını da II. Kılıç Arslan'a vermiş ve çeyizi ile birlikte II. Kılıç Arslan'a göndermişti. Fakat düğün alayının yolu Danişmendli Yağıbasan tarafından kesildi. Yağıbasan kızı kaçırarak yeğeni Zünnun ile evlendirdi. Yağıbasan'ın bu davranışına sinirlenen II. Kılıç Arslan, ordusuyla Yağıbasan üzerine yürüdüyse de Bizans'tan yardım alan Yağıbasan karşısında yenilgiye uğradı.¹²⁰

İzzeddin Saltuk'un ölümünden sonra beyliğin başına geçen Nâsıreddin Mahmud döneminde Kraliçe Tamara'nın ikinci kocası David'in kumandasındaki Gürcü ordusu Erzurum'a saldırdı. Saltuklu ordusu, iki gün boyunca süren savaşın ardından şehre çekilmeye mecbur kaldı. Şehri kuşatmayan Gürcüler, etrafı yağmalayarak geri çekildiler (1183).¹²¹

Gürcülerin XII. yüzyıl boyunca Saltuklular ve çevresindeki beylikler üzerine yaptıkları saldırılar, XIII. yüzyıl başlarında hızlı bir artış göstermişti. Ayrıca Doğu Anadolu'yu tehdit eden yalnızca Gürcüler değildi. Eyyûbîlerin bölgedeki yayılmaları da ayrı bir tehlike oluşturmaktaydı. Bölgede yaşanan bu gelişmeleri dikkatle takip eden II. Rükneddin Süleymanşah, Gürcülerin ilerleyişini durdurmak ve böylece Eyyûbîlerin

¹¹⁷ İbnü'l Adîm, s. 186; Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 9-10; Yıldız, s. 159-160.

¹¹⁸ **İbnü'l-Esir**, *İslam Tarihi: el-Kamil fi't-Tarih Tercümesi*, C. XI. (Çev: Abdülkerim Özaydın), Türkiyat Matbaacılık, İstanbul 1987, s. 164; Cahen, s. 49; Sümer, s. 30.

¹¹⁹ Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 10.

¹²⁰ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 201.

¹²¹ Brosset, s. 383-384; Sümer, s. 34.

bölgedeki emellerine ulaşmalarını engellemek amacıyla Gürcüler üzerine bir sefer düzenleme kararı aldı.

Rükneddin Süleymanşah Gürcüler üzerine düzenleyeceği sefere Saltuklu hükümdarı Melikşah'ı¹²² da çağırdı. Fakat çağrısı üzerine huzuruna gelmekte geciken Melikşah'ı tutuklatarak Saltuklu Beyliği'nin topraklarını ilhâk etti ve Erzurum'u, daha önce kendisine tâbi olmuş olan kardeşi Mugiseddin Tuğrulşah'a verdi (25 Haziran 1202).¹²³ İbnü'l-Esir, Rükneddin Süleymanşah'ın bu davranışının nedenini, Melikşah'ın başına geleceklerden haberi olmaksızın Süleymanşah'a güvenerek onun istediği bir şekilde anlaşma yapmak üzere huzuruna gittiği şeklinde ifade ederken¹²⁴ İbni Bibi, Melikşah'ın Süleymanşah'ı karşılamada ağır davrandığını ve olumsuz tavırlar takındığını aktarır.¹²⁵

Kaynaklar olayı farklı şekillerde anlatsa da Doğu Anadolu'yu hâkimiyeti altına almak isteyen Rükneddin Süleymanşah'ın, Saltuklu Beyliği'ni ilhâk etmek için Melikşah'ın kendisini karşılamada ağır davranması ya da tavırlarını beğenmemesi gibi bahanelere başvurmuş olması muhtemeldir.¹²⁶ Çünkü kendi hâkimiyeti altında Anadolu'da Türk birliğini kurmak, Türkiye Selçuklu hükümdarlarının ilk hedefiydi. Nitekim II. Kılıç Arslan, 25 Ekim 1178'de Malatya'yı ele geçirerek Danişmendli Beyliğine son vermişti.¹²⁷ Aynı şekilde Rükneddin Süleymanşah da Saltukluları ilhak ederek Doğu Anadolu'da Türk birliğini kurmayı büyük ölçüde başardı.

1.1.3. Artuklular ile İlişkiler

Artuklular, Güneydoğu Anadolu'da hüküm sürmüş Türkmen sülâlesidir. Sülâle adını, Sultan Alp Arslan'ın bir komutanı olan Eksük'ün oğlu Artuk Bey'den almıştır.

¹²² Bazı kaynaklarda o tarihlerde Saltuklu hükümdarının Nasreddin Mahmud olduğunu yazmaktadır. Bkz. Yaşar Yücel ve Ali Sevim, *Türkiye Tarihi*, C. I, s. 104; Salim Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi (Sultan Alp Arslan'dan Uluğ Keykubad'a 1071-1220)*, Berikan Yayınevi, Ankara 2016, s. 267.

¹²³ Sümer, s. 38.

¹²⁴ İbnü'l-Esir, C. XII, s.147.

¹²⁵ İbni Bibi, s. 31.

¹²⁶ Sümer, s. 38.

¹²⁷ Abul'İ-Farac, C. II, s. 424; Abdülkerim Özaydın, "Danişmendliler", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. VIII, İstanbul: TDV Yayınları, 1993. s. 473.

Kuruluşlarının ardından pek çok şehre ve bölgeye sahip olan Artuklular, daha sonra Hasankeyf, Mardin ve Harput merkez olmak üzere üç kola ayrılmışlardır.¹²⁸

Artukluların Hasankeyf kolu, Sökmen tarafından 1102 yılında kurulmuştur. Sökmen, I. Haçlı Seferi sonrasında Urfa'da kurulan Urfa Haçlı Kontluğu ile mücadele etmiştir. Rükneddin Davud zamanında Artuklular, Irak Selçuklu Sultanı Mahmud tarafından Musul'a atabey olarak atanan İmadeddin Zengî ile mücadele etmiştir. Atabey Zengî'ye karşı Mardin Artuklular'ı ile beraber hareket edilmiştir.¹²⁹

Fahreddin Kara Aslan dönemine gelindiğinde Hasankeyf Artukluları, Zengîlerin bölgedeki emellerine karşı Türkiye Selçuklularını bir güvenlik unsuru olarak kullandı. Ancak Zengîlerin siyaset değişikliği nedeniyle bu cihetten gelecek tehlike ihtimalinin ortadan kalkmasıyla Kara Aslan, bu politikadan vazgeçerek Zengîler ile iyi ilişkiler kurmaya başladı. Hatta Kara Aslan, Nureddin Mahmud'un seferlerine katılarak onunla birlikte hareket etti. Nureddin Mahmud'un II. Kılıç Arslan'a karşı Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Türk hükümdarları ile kurmuş olduğu ittifaka da katıldı. II. Kılıç Arslan'ın Danişmendli Emiri Zünnun'un ülkesini elinden alması üzerine Nureddin Mahmud, ittifak üyeleri ile beraber Kayseri'ye yürüdü. Kendisine karşı kurulmuş olan ittifak ile başa çıkamayacağını anlayan II. Kılıç Arslan, Nureddin Mahmud'un isteklerini kabul etmeye mecbur kaldı.¹³⁰

Nureddin Mahmud'un ölümünden sonra rahata kavuşan II. Kılıç Arslan, Malatya'yı alarak Danişmendlilere son verdi. Bu olay, Artukluların endişeye kapılmasına neden oldu. Artuklular, sonlarının Danişmendlilere benzeyeceğinden korkarak II. Kılıç Arslan'a karşı Selahaddin Eyyübî ile iyi ilişkiler kurmaya çalıştılar. Selahaddin Eyyübî, II. Kılıç Arslan'ın doğudaki ilerleyişini kendi çıkarları açısından tehlikeli gördüğünden, Artukluların bu girişimlerine olumlu yanıt verdi.¹³¹

Artukluları himayesi altına alan Selahaddin Eyyübî, kısa süre sonra II. Kılıç Arslan ile karşı karşıya geldi. Olayın nedeni, Fahreddin Kara Aslan'ın oğlu Nureddin Muhammed'in, II. Kılıç Arslan'ın kızıyla evlendikten sonra şarkıcı bir kadına gönlünü

¹²⁸ Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 133; Yıldız, s. 170.

¹²⁹ İbn'ül Ezrak, s. 229-230; Hüseyin **Kayhan**, "Fahreddin Kara Aslan Devri Artuklu Tarihi", *Belleten*, C. LXXII, Sayı 263, Nisan 2008, s. 53.

¹³⁰ Kayhan, s. 63.

¹³¹ Mehmet Emin Özmen, "Anadolu Selçuklularının Artuklular ile İlişkileri", Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2007 (Yüksek Lisans Tezi), s. 33-34.

kaptırmasıydı. Kızının şikâyeti üzerine duruma oldukça sinirlenen II. Kılıç Arslan, Nureddin Mahmud'un üzerine yürüdü. II. Kılıç Arslan'ın öfkesinden korkan Nureddin Mahmud ise Selahaddin Eyyûbî'ye sığındı. Selahaddin Eyyûbî'nin olayı siyasî boyutlarıyla düşünmesi, iki güçlü hükümdarı savaşın eşiğine getirdi. II. Kılıç Arslan'ın maharetli vezirini Selahaddin Eyyûbî'ye elçi olarak göndermesi ve elçinin onu ikna etmesiyle mesele savaş çıkmadan halledildi. Nureddin Muhammed'in yaptıklarını telafi edeceğine söz vermesi üzerine de iki hükümdar ülkelerine döndü.¹³²

Artukluların Harput kolu, Artuk Bey'in torunu Belek Gazi (1112-1124) tarafından kuruldu. Danişmendliler ile birlikte Mengüçüklü Melik İshak ve Trabzon Valisi Konstantin Gabras ittifakını mağlup eden Belek Gazi, Haçlılara karşı da başarılı mücadelelerde bulundu. Harput, Belek Gazi'nin ölümünden sonra Hasankeyf Hâkimi Davud'un eline geçti. Selahaddin Eyyûbî'nin hizmetinde olan İmadeddin Ebû Bekir, 1185 yılında Harput'a hâkim olarak Harput Artuklu kolunu tekrar kurmayı başardı.¹³³

Ebû Bekir 1204 yılında ölünce yerine oğlu Nizameddin İbrahim geçti. İbrahim'in ölümünden sonra yerine Ahmet ve Hızır adlarında iki oğlundan biri geçti. Bu son Harput Artuklu hükümdarı da Eyyûbî hâkimiyetini tanımaktaydı. Harput Artukluları, 1234 yılında Alâaddin Keykubâd'ın Harput'u ele geçirmesiyle tarihe karıştı.¹³⁴

Artukluların Mardin kolu, Necmeddin İlgazi (1106-1122) tarafından kuruldu. Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar ile iyi ilişkiler kuran İlgazi, çevredeki Türk hükümdarlar ile beraber Haçlılara karşı mücadele etti.¹³⁵ İlgazi'nin ölümünden sonra oğullarından Süleyman Meyyafarikin'e, Hüsâmeddin Timurtaş Mardin'e, yeğeni Süleyman da Halep'e hâkim oldular.¹³⁶ Hüsâmeddin Timurtaş (1122-1154), İmadeddin Zengî'nin Artuklulara yönelik yayılmacı siyasetine karşı Hasankeyf Hâkimi Davud ile işbirliği yaptı. Timurtaş, Zengî'nin 1146 yılında ölmesinden sonra rahat bir nefes alıp kaybettiği yerleri geri aldı.

¹³² İbnü'l-Esir, C. XI, s. 370-372.

¹³³ İbnü'l-Esir, C. XI, s. 407; Öngül, *Selçuklular Tarihi-2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s. 336.

¹³⁴ Yıldız, s. 179-180.

¹³⁵ Müneccimbaşı, s. 183-189.

¹³⁶ Yıldız, s. 162.

Timurtaş'ın ölümünden sonra yerine oğlu Necmeddin Alpı (1154-1176) geçti. Necmeddin Alpı, Hasankeyf Artuklu Hâkimi Kara Arslan ile iyi ilişkiler kurdu. Ayrıca bu ikili, Nureddin Mahmud'un Haçlılara karşı açtığı cihada da katıldılar. Necmeddin'in ölümünden sonra yerine geçen Kutbeddin II. İlgazi (1176-1184) döneminde Mardin Artukluları, Selahaddin Eyyûbî'ye karşı Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan ile iyi ilişkiler kurarak devamlılıklarını sağladılar.¹³⁷

Artuklu hükümdarları, Selahaddin Eyyûbî'nin ölümünden sonra oğulları Melik Efdal ve Melik Zâhir arasında başlayan saltanat mücadelesine, amcaları Melik Adil'in de katılmasıyla zor duruma düştüler. Melik Adil'in Eyyûbîlerin başına geçmesinden sonra yeğenlerine Diyarbakır taraflarında iktâlar vermesi, Artukluların hâkimiyet sahalarının daralmasına neden oldu.¹³⁸ Çaresiz kalan Artuklu hükümdarları, Eyyûbîlere karşı Türkiye Selçuklu Devleti'nin tâbiyetine girerek hâkimiyetlerinin devamlılığını sağlamaya çalıştılar. Fakat bu dönemde iç meseleleriyle uğraşmakta olan Türkiye Selçuklu Devleti'nden yeterli desteği alamayan hükümdarlar, Eyyûbîlere tâbi olmak zorunda kaldılar.

Mardin Hâkimi Artuk Arslan, hâkim oldukları yerlerin Eyyûbîlerin yayılma alanı olması nedeniyle Rükneddin Süleymanşah'a tâbi olmuştu. Artuk Arslan'ın Eyyûbî hükümdarı Melik Adil ile yeğeni Melik Efdal'in mücadelesinde Melik Efdal'i desteklemesi, Melik Adil'in tepkisine neden oldu. Artuk Arslan'ı cezalandırmak isteyen Melik Adil, Rükneddin Süleymanşah'ın Gürcü seferine çıkmasını fırsat bilerek oğlu Melik Eşref'i, 1202 yılının Eylül-Ekim ayında Mardin'i kuşatması için yolladı.¹³⁹ Artuk Arslan'ın Selçuklulardan beklediği yardım ise ulaşmadı. Halep Hâkimi Melik Zâhir, amcası Melik Adil'in bu bölgede ilerlemesini sakıncalı bulduğu için iki taraf arasında uzlaşma yapılmasını sağladı. Melik Adil, Artuk Arslan'ın yüz elli bin dinar göndermesi ve onun adına hutbe okutup para bastırması karşılığında kuşatmayı kaldırarak barışa razı olacağını bildirdi.¹⁴⁰ Çaresiz kalan Artuk Arslan, Melik Adil'in istediği parayı yollamakla beraber Melik Adil'in tâbiyetini de kabul etti.

Diyarbakır ve Hasankeyf Artuklu Hâkimi II. Sökmen, saltanatı sevmediği kardeşi Nasreddin Mahmud'a bırakmamak için onu Harput'a göndermiş ve çok sevdiği

¹³⁷ Yıldız, s. 184; Öngül, *Selçuklular Tarihi-2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s. 352.

¹³⁸ Aydın Usta, "Artuklular", *Türkler Ansiklopedisi*, C. VI, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. s. 822.

¹³⁹ İbnü'l-Esir, C. XII, s. 153.

¹⁴⁰ İbnü'l-Esir, C. XII, s. 153.

kölesi Ayaz'ı kendisine hem damat hem de veliaht yapmıştı.¹⁴¹ II. Sökmen'in ölümünden sonra devletin başına geçen Ayaz, Nasireddin Mahmud'un yönetimi ele geçirmesi üzerine hapse atıldı. Rükneddin Süleymanşah olaya müdahale ederek Ayaz'ı hapisten çıkarttı ve Konya'ya getirterek kendi beylerinin arasına kattı.¹⁴² Bu olay, Rükneddin Süleymanşah'ın bölgedeki nüfuzunu anlamamıza yardımcı olmaktadır. Rükneddin Süleymanşah'ın isteğiyle Ayaz'ın hapisten çıkarılarak Anadolu'ya yollanması, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Güneydoğu Anadolu'da söz sahibi olduğunun göstergesidir. Bu dönemde Türkiye Selçuklu Devleti, alınan Gürcü mağlubiyetine ve Selçuklu ordusunun uğradığı büyük kayıplara rağmen bölgede sözü geçen ve rakip olunmak istenilmeyen bir devlet konumundadır.

I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanat döneminde Harput Artuklu Hâkimi Nizameddin Ebu Bekir, Diyarbakır Hâkimi Nasireddin Mahmud tehlikesine karşı Türkiye Selçuklu Devleti tâbiyetine girdi. Çünkü Nasireddin Mahmud, Harput'u ele geçirmek için Melik Adil'in tâbiyetine girmiş ve ondan yardım istemişti. Böylece Nizameddin Ebu Bekir, Eyyûbîlerin desteğini almış olan Nasireddin Mahmud'a karşı Türkiye Selçuklu Devleti tâbiyetine girerek hâkimiyetini güvence altına aldı.¹⁴³

Eyyûbîlere bağlı olan Nasireddin Mahmud, Melik Adil'in oğlu Melik Eşref'in Musul Hâkimi Nureddin Arslanşah ile yaptığı savaşta Melik Eşref'in yanında yer aldı. Böylece Melik Adil'in ve Melik Eşref'in güvenlerini kazanmaya ve Harput'un alınmasında onların yardımını sağlamaya muvaffak oldu.¹⁴⁴ Bir müddet sonra da Harput'u ele geçirmek amacıyla Melik Adil'e müracaat ederek söz verdiği gibi kendisine yardım etmesini talep etti. Bu isteği kabul eden Melik Adil, oğlu Melik Eşref'i el-Cezîre askerleriyle birlikte Nasireddin Mahmud'un yardımına gönderdi (Mart-Nisan 1205).¹⁴⁵ Buna karşılık Nizameddin Ebu Bekir de tâbi olduğu Gıyâseddin Keyhüsrev'e elçi göndererek yardım istedi. Gıyâseddin Keyhüsrev bu yardım talebine karşılık 6000 kişilik bir orduyu, kendisine tâbi olan Sumeysat Hâkimi Melik Efdal ile

¹⁴¹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 261.

¹⁴² İbnü'l-Esir, C. XII s. 147.

¹⁴³ Tuncer **Baykara**, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi-Şehit*, TTK, Ankara 1997, s. 32; Ali **Üremiş**, *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Babil Yayıncılık, Ankara 2005, s. 156.

¹⁴⁴ Usta, "Artuklular", s. 822.

¹⁴⁵ İbnü'l-Esir, C. XII, s. 170-171.

birlikte Harput'a gönderdi. Bu ordu Malatya'ya vardığında Harput'u kuşatmış olan Nasıreddin Mahmud ve Melik Eşref, kuşatmayı kaldırarak Harput'tan ayrıldılar.¹⁴⁶

Harput'tan ayrılan Nasıreddin Mahmud ve Melik Eşref, Buhayratu Semnîn adıyla anılan bir gölcüğü muhasara altına aldılar. Burada birisi Nizameddin Ebu Bekir'e ait olmak üzere iki kale vardı. Nizameddin Ebu Bekir'e ait olan kaleyi kuşatarak 22 Temmuz 1205 yılında kaleyi teslim aldılar.¹⁴⁷ Bu arada Türkiye Selçuklu ordusu da Harput'a geldi. Nasıreddin Mahmud aldığı kaleyi savunmak için hazırlanmıştı. Selçuklu askerleri de kaleyi geri almak istiyordu. Meselenin çözülmesi için iki taraf arasında elçiler gidip geldi. Kale, iki tarafın anlaşması üzerine Nasıreddin Mahmud'a bırakıldı.¹⁴⁸

Nasıreddin Mahmud, Melik Adil'in düzenlediği seferlere katılarak onun teveccühünü kazanmayı başarmıştı. Melik Adil'in 1208 yılında düzenlediği Sincar seferine de katılan Nasıreddin Mahmud, Melik Adil'den Sincar'ın alınması halinde kendisine verileceğine dair teminat aldı. Ancak sefer, Halifenin araya girmesi ve Gıyâseddin Keyhüsrev ile Erbil Hâkiminin Eyyübîlere karşı ittifak oluşturmaları nedeniyle başarısızlığa uğradı.¹⁴⁹ Kendisine karşı kurulan bu ittifak ile başa çıkamayacağını anlayan Melik Adil, Sincar'dan ayrılmak zorunda kaldı.

Halep Hâkimi Melik Zâhir'in ölümünden sonra yerine küçük yaştaki oğlu Melik Aziz'in geçmesi, çevredeki hükümdarları Halep'i elde etmek amacıyla harekete geçirdi. I. İzzeddin Keykâvus da Halep'i ele geçirmek amacıyla sefer hazırlıklarına başladı. Bu arada Eyyübîlere tâbi olmuş olan Mardin Artuklu Hâkimi Artuk Arslan ve Diyarbakır Artuklu Hâkimi Nasıreddin Mahmud, Eyyübîlerin tâbiyetinden ayrılarak İzzeddin Keykâvus'a tâbi oldular.¹⁵⁰ Artukluların Türkiye Selçuklu Devleti'ne tâbi olmalarının nedeni, Halep seferine çıkan İzzeddin Keykâvus'a destek vererek sahip oldukları yerleri korumaktı. Ancak İzzeddin Keykâvus'un başarısız olarak geri çekilmesi, Artukluları zor durumda bıraktı. Eyyübîler, Nasıreddin Mahmud'u tekrar tâbiyeti altına aldılar. Artuk Arslan ise Eyyübîlere 30.000 dinar fidye vermeye ve bazı bölgeleri terketmeye mecbur kaldı.¹⁵¹

¹⁴⁶ İbnü'l-Esir, C. XII, s. 171.

¹⁴⁷ İbnü'l-Esir, C. XII, s. 171.

¹⁴⁸ İbnü'l-Esir, C. XII, s. 171; Üremiş, s. 157-158.

¹⁴⁹ Usta, "Artuklular", s. 822.

¹⁵⁰ Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, TTK, Ankara 1997, s. 51.

¹⁵¹ Usta, "Artuklular", s. 823.

1.2. Gürcüler ile İlişkiler

Gürcüler, XII. yüzyıl başlarından itibaren, iç karışıklıklardan dolayı eski gücünü kaybetmiş olan Büyük Selçuklu Devleti'nin Doğu Anadolu ve Kafkasya'dan çekilmesiyle toparlanma ve yayılma faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Dağınık halde yaşayan Gürcüleri bir araya toplayarak siyasi birliği kurmayı başaran Kral IV. David, Ruslar tarafından sıkıştırılan Kıpçaklarla da temasa geçerek 1100 yılından itibaren Selçuklu kuvvetlerini uzaklaştırmayı başarmıştır. Hızla gelişen Gürcü ilerleyişi karşısında zor durumda kalan halk, Mardin Artuklu Hâkimi Necmeddin İlgazi'den yardım istemiştir. Bu yardım talebini kabul eden Necmeddin İlgazi, Tiflis'e doğru ilerlerken 18 Ağustos 1121 yılında Gürcü-Kıpçak ordusuna mağlup olmuştur.¹⁵²

Kral I. Giorgi (1156-1184) zamanında Gürcüler, Ani'yi ele geçirmişlerdir (1161).¹⁵³ Bunun üzerine Ahlatşahı Şah Ermen, II. İzzeddin Saltuk ve Bitlis-Erzen Emiri Fahrüddeve Devletşah, Ani'yi kurtarmak amacıyla Gürcülerin üzerine bir sefer düzenlemişlerdir. Müttefik Türk beyleri, sayıca üstün olmalarına rağmen, aralarında çıkan anlaşmazlıklardan dolayı Gürcüler karşısında mağlup olmuşlardır.¹⁵⁴

1.2.1. II. Rükneddin Süleymanşah'ın Gürcistan Seferi ve Micingerd Savaşı

Gürcüler, ele geçirdikleri Ani'yi uzun süre müdafaa edemeyerek terk etmek zorunda kaldılar. Kral I. Giorgi'nin ölümünden sonra yerine geçen Kraliçe Tamara (1184-1213) döneminde Gürcüler, Kafkasya'da büyük bir güç haline geldiler. Ahlatşahlar ve Saltuklular üzerine yaptıkları sürekli saldırılar ile bu beylikleri zayıflatan Gürcüler, Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz'e doğru ilerlemeye başladılar.

Aynı dönemde, II. Kılıç Arslan da Karadeniz sahilleri boyunca ilerlemeye başlamış, 1178 yılında Samsun'u ele geçirip yüzyılın sonlarına doğru Trabzon'a kadar olan bölgeyi de kontrol altına almıştı.¹⁵⁵ Daha sonra Bizans'ın eline geçen Samsun, Tokat Meliki II. Rükneddin Süleymanşah tarafından yeniden alındı (1194).¹⁵⁶

¹⁵² Brosset, s. 323.

¹⁵³ Urfalı Mateos, s. 331; İbnü'l-Esir, s. C. XI, s. 228.

¹⁵⁴ İbrahim Tellioğlu, *XI-XII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri*, Serander Yayınları, Trabzon 2009, s. 87.

¹⁵⁵ İbrahim Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, Serander Yayınları, Trabzon 2004, s. 99.

¹⁵⁶ Ali Sevim ve Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür*, TTK, Ankara 1995, s. 449.

Rükneddin Süleymanşah, kardeşi Gıyâseddin Keyhüsrev'i tahttan indirip Türkiye Selçuklu tahtına çıktuktan sonra da Çoruh nehri boylarına akınlar düzenleyen Gürcülerle mücadeleye başladı.¹⁵⁷

İbni Bibi'nin naklettiğine göre, Rükneddin Süleymanşah'ın Gürcüler ile arasının bozulmasında siyasî nedenlerden başka geçmişte Tamara ile yaşamış olduğu bir olayın da etkisi olmuştu.¹⁵⁸ Tamara, asaletine denk gördüğü birisiyle evlilik yapmayı düşünüyordu. II. Kılıç Arslan'ın oğulları olduğunu öğrenen Tamara, Anadolu'ya nakkaş göndererek her birinin portrelerini yaptırmıştı. İçlerinden Rükneddin Süleymanşah'ı çok beğenen Tamara, II. Kılıç Arslan'a bir mektup yolladı. Tamara gönderdiği mektupta: *“Şanı yüce ve saltanatı devamlı olan Allah, görülen ayın mutluluk saçan ışıklarını ve parlaklığını aldığı, şansın ve devletin rızasına ve isteğine boyun eğmeyi görev bildiği siz cihanın efendisinin şerefli hatırına ve parlak kalbine dünyada yaşayanların isteklerini yerine getirmek ve onların işlerini kolaylaştırmak konusunda güç ve keramet versin. Çünkü Allah ihtiyaç sahiplerine yardım etmeye muktedirdir. Dinin ve dünyanın direği, İslamın ve Müslümanların sultanı, inananların emiri olan siz –Allah başarınızı arttırsın- dünyanın efendisine saklı ve gizli değildir ki büyüklüğü sonsuz ve nimeti genel olan Allah, bu cariyenize geniş, mamur ve güzel bir ülke, güçlü ve haşmetli devlet verdi. Karun'un bile nisabından pay alabileceği bir hazineye sahibim. Bu diyarda yaşayan itibarlı ve büyük kimseler, nimetlerimin kölesi ve fermanımın esiri oldu. Ben zayıfın ağzından çıkan söz, onların çoluk çocukları ve malları üzerinde kader gibi etkili oldu. Bütün bunlara rağmen geleceğim konusunda tereddütlere ve endişelere sahibim. Padişahlık sarayında ülkemi yönetecek birisi eksik. Bilgiyi ve beceriyi kendinde toplayan, ahlaki kurallara uymayı kendine görev bilen, ülkemi yönetmek için danışıp konuşabileceğim, ülkemi yabancıların müdahalesinden ve düşmanların saldırılarından koruyabilecek bir eşe sahip olmaktan başka çarem ve çıkar yolum yoktur. Ehl-i sâlib olmama rağmen evleneceğim o kimsenin soyundan ülkemin vârisi olacak, devletimin kalıcılığını sağlayacak ve onun güçlenmesine sebep olacak. David hanedanının ismini devam ettirip yaşatacak bir evlat sahibi olmam mümkündür. Eğer beklenen ecel aniden gelir, ölüm kapımı çalarsa, tabiatıyla bu diyarın ve ülkenin yönetimi ona kalır. Aramızdaki din ve milliyet farklılığına rağmen bu ülkede oturanlar onu padişah olarak kabul ederler. Bana mutluluk habercisinden, büyüklük ve yücelik postasından şöyle haber geldi ki, meliklerin meliği Rükneddin Süleymanşah, padişahların övülen özelliklerine ve mükemmel sıfatlarına sahip olup adamlarına ve yakınlarına da aynı huyları aşılarmış. O, her ne kadar yaş sayısının küçüğü, hayat bahçesinin yenisi ve emniyet bağının fidanıysa da keskin zekası, üstün aklı onun halkın*

¹⁵⁷ Tellioglu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, s. 101.

¹⁵⁸ Üremiş, s. 146; Tellioglu, *XI-XII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 97.

istek ve arzularını yerine getirmede yeterli olacağını göstermektedir. Sahip olduğu bu faziletler ve özellikler, böyle güzel bir ülkenin böyle bir melike, böyle bir tahtın böyle bir sultana, böyle bir Belkıs'ın böyle bir Süleyman'a layık olduğunu göstermektedir. Eğer siz yüce padişahın şerefli düşüncesi ve yüce rızası, bu birleşmenin yollarını açar ve bu yakınlaşmanın şartlarını hazırlarsa, nikâhın gerçekleşmesi mümkün olur. O zaman o şanslı şehzadenin saltanat çetresinin gölgesi, meliklerin hasretini çektikleri ve sultanların gıpta ettikleri bu ülkeye düşsün. Şahların şahının kafilesinin yolunun çıkardığı toz, bu makamın burnuna güzel kokular saçsın. Süleyman uğurlu ayağıyla salına salına David hanedanının haremine girsin. Bu devletin tahtı, onun güzel huyu ve parlak yüzüyle aydınlansın ve şereflensin. Hüsrana uğrayacak ve kahrolup ezilecek olan muhalif şeytanlar ve haset ifritler, buldukları yerlerden çıkamaz olsunlar” diyerek Rükneddin Süleymanşah ile evlenmek istediğini söyledi.¹⁵⁹

II. Kılıç Arslan, oğluna Kraliçe Tamara'nın niyetinden bahsettiğinde Rükneddin Süleymanşah, “Padişahımızın onuru ve şerefli nefsi niçin böyle çirkin ve kötü bir harekete izin vermektedir? Kölen olan bu oğlunu, her an yok olabilir ve her zaman kaybedilebilir olan bir dünya malına sahip olması için saltanat dergâhının kulluğundan niçin uzaklaştırmak istiyorsun? Kâfir bir kadının işvesi ve cilvesine kanarak oğlunu niçin İslam başkentinden uzaklaşıp küfür ve sapıklık yurduna atmak istiyorsun? Benim ümidim, İlahi gücün, semavi desteğin ve Sultan'ın devletinin yardımıyla ‘Allah, size elde edeceğiniz birçok ganimet vaat etti’ vaadi bizim tarafımızı tutarsa, Abhaz ülkesini almaktır. Ordu çekip o diyarın toprağını yeke veririm” cevabını verdi.¹⁶⁰ Bunun üzerine II. Kılıç Arslan, oğlundan özür dileyerek kraliçenin teklifini geri çevirdi.

Rükneddin Süleymanşah, Gürcülerin Saltuklu topraklarına yaptıkları akınların şiddetlenmesi üzerine Gürcistan üzerine bir sefer düzenleme kararı aldı. Yapacağı seferin hazırlıklarını tamamlamak için atalarından kalan hazineleri açarak Selçuklu ülkesinin her tarafından asker topladı. Aynı zamanda Harput Artuklu ve Erzincan Mengüçlü beyleri de ordularıyla Rükneddin Süleymanşah'a katıldı.¹⁶¹ Türkiye Selçuklu Devleti'nin ordusu hakkında Brosset, 80.000 asker ve tam teçhizatlı 100.000 atlı olarak bahsederken,¹⁶² Aksarayî 20.000 kişilik bir ordudan ibaret olduğunu belirtir.¹⁶³

¹⁵⁹ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 88-90.

¹⁶⁰ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 90.

¹⁶¹ Brosset, s. 404-405.

¹⁶² Brosset, s. 404-405.

¹⁶³ Aksarayî, s. 24.

Rükneddin Süleymanşah hazırlıklarını tamamladıktan sonra Kraliçe Tamara'ya bir elçi yolladı. Selçuklu elçisi, huzura çıktıktan sonra Rükneddin Süleymanşah'ın mesajı olarak kraliçeye, dinini terkederse Sultanın onunla evleneceğini, reddettiği takdirde ise cariyesi yapılacağını söyleyerek şu ibareleri içeren mektubu verdi. *“Göklerin altında yükselmiş sultanların en büyüğü, Allah'ın peygamberinin yardımcısı ben Rükneddin, Gürcülerin hükümdarı olan Tamara'ya bildiririm ki; sen Allah'ın sevgili kulları olan Müslümanlara kılıç çekilmesini ve hür bir milletin vergiye tabi tutulmasını emretmişsin. İşte ben size İslam'ın adaletini göstermek ve Allah'ın bizim elimize verdiği kılıcı bir daha kullanmamanız gerektiğini öğretmeye geliyorum. Ben gelmeden önce, önüme diz çökerek, İslâm dinini kabul ettiğini beyan eden ve kendi dinini inkâr ederek, boş yere ümit bağladığınız haçı kırarak olanların hayatlarını bağışlamaya razı olacağım.”*¹⁶⁴

Rükneddin Süleymanşah'ın Tamara'ya yolladığı bu mektupta, kendisinden bir hayli emin ve Gürcülere karşı öfke dolu olduğu görülmektedir. İslâmiyet sonrası dönemde Müslüman hükümdarların, gayrimüslimler ile savaştan önce onları İslâm dinine davet etmeleri bir gelenek halini almıştı. Rükneddin Süleymanşah'ın mektubu da bu şekilde olmakla beraber, onun Gürcülere olan öfkесinin ve böyle bir mektup yollamasının başka sebepleri de vardı. Kraliçe Tamara'nın şöhreti öyle bir yayılmıştı ki ona ulaşma arzusuna kapılanlar kendi hallerini, akraba olanlar da kandaşlıklarını unutuyordu. Erzurum Hâkimi İzzeddin Saltuk'un torunu Mutafardin (Muzaffereddin) de bunlardan biri olup, Kraliçe Tamara ile evlenebilmek için Hristiyan olmuş ve çok değerli hediyeler ile Tiflis'e gitmişti.¹⁶⁵ Bir Saltuklu şehzadesinin böyle bir duruma düşmesi, Rükneddin Süleymanşah'ı öfkелendiren ve bu dilde bir mektup yazmasını sağlayan nedenlerdendir.¹⁶⁶

Kraliçe Tamara, Rükneddin Süleymanşah'ın kendisinden emin ve tehdit dolu mektubuna, oldukça sakin ve kutsal değerlerine olan inancını belirten bir mektupla cevap verdi. Kraliçe Tamara mektubunda; *“Ey Rükneddin, Allah'a tam güvenle, Meryem Ana'ya dua ederek ve ümidimi mukaddes haça bağlı olduğu halde, gökleri gazaba getiren mektubunu okudum ve Allah'ın muhakeme edeceği kötülüğünün delillerini gördüm. Allah'ın adını boş yere yemin edenlerin, Onun tarafından mahvedileceğini bilmiyor musun? Sen para kuvveti ile toplanmış sürücülere dayanıyorsun, fakat ben ne servete, ne asker çokluğuna ne de herhangi bir insani şeye değil, yalnız mutlak kudret sahibi Rab Oğlu'na ve İsa haçına itimat*

¹⁶⁴ Brosset, s. 406.

¹⁶⁵ Brosset, s. 371.

¹⁶⁶ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 256.

ederim. Bana yolladığın mesaja göre, Hazret-i İsa'nın adını taşıyan orduyu sana saygı göstermek için değil, Allah'a küfretmemeği bizzat kendisi tarafından öğrenmen için sana karşı yolluyorum. Senin adamlarının savsaklığını bildiğim için, cevabın tam zamanında yetişmesi ve tedbir alman amacıyla adamlarından birini de sana yolluyorum. Harekete geçirdiğim askerim kapına dayanmıştır”¹⁶⁷ diyerek savaşa hazır olduğunu bildirdi.

Karşılıklı mektuplaşmalar neticesinde anlaşamayan iki taraf, kozlarını paylaşmak üzere yola çıktı. Gürcü ordusu, başkumandan Zakaria Mhargrdzel ve Ahal-Thizeli Şalva ile İvane kardeşler olduğu halde Pasinler’e doğru ilerledi.¹⁶⁸ Selçuklu ordusu da Erzurum’dan hareketle Pasinler ve Sarıkamış istikametinde ilerleyerek Micingerd Kalesi civarına geldi.¹⁶⁹ Selçuklu ordusu, Micingerd Kalesi etrafında yapılan savaşta Gürcü ordusu karşısında yenilgiye uğradı (Temmuz 1202). Rükneddin Süleymanşah, savaşın kaybedilmesi üzerine Erzurum’a çekildi.

Türkiye Selçuklu Devleti’nin kaybettiği Micingerd Savaşı’nın seyri hakkında kaynaklarda farklı görüşler bulunmaktadır. İbni Bibi’ye göre, Müslümanlar savaşı kazanmak üzereyken her nasıl olduysa geri çekilen Gürcü askerleri yeni bir hücumla Selçuklu ordusunu ric’ate zorladı.¹⁷⁰ Kazvî’ye göre, Rükneddin Süleymanşah gerekli tedbirleri almadığı için başarısız oldu.¹⁷¹ Aksarayî, Gürcülerin pusu kurarak savaşı kazandıklarını ifade ederken,¹⁷² Ahmed bin Mahmud ise sancağı taşıyan askerinin atının ayağının bir çukura düşmesi üzerine, sancağın düştüğünü gören askerlerin hezimete uğrayarak kaçtıklarını aktarır.¹⁷³ Brosset ise Gürcü ordusu mağlup olmak üzere iken Gürcü komutanlarının cesaretleri sayesinde Türklerin mağlup edildiğini ve çok sayıda esir alındığını belirtir.¹⁷⁴

Micingerd Savaşı, Karadeniz sahillerindeki güç dengelerini önemli ölçüde değiştiren ve bölgenin siyasi vaziyetinin yeniden şekillenmesine yola açan bir savaştır. Kraliçe Tamara, bu galibiyetiyle Türkiye’nin kuzey-doğu ucunu kontrolü altında

¹⁶⁷ Brosset, s. 407.

¹⁶⁸ Brosset, s. 407.

¹⁶⁹ Gürsoy **Solmaz**, “Doğu Anadolu’da Ortaçağ Kalesi Micingerd”, *AÜFEF Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, Sayı 25, Haziran 1999, s. 34.

¹⁷⁰ İbni Bibi, s. 31.

¹⁷¹ Kazvî, s. 117.

¹⁷² Aksarayî, s.24.

¹⁷³ Ahmed bin Mahmud, s. 302.

¹⁷⁴ Brosset, s. 409.

tutmuş ve ele geçirmek istediği Van Gölü, Ahlat ve Erciş'e uzanan hatta faaliyet gösterebileceği siyasî zemini de hazırlamıştır.¹⁷⁵

Rükneddin Süleymanşah, Gürcüler karşısında alınan yenilginin intikamını almak istemekteydi. Ancak kardeşi Ankara Meliki Mesud'u itaat altına almaya öncelik verdi. Rükneddin Süleymanşah'ın Ankara'nın alınmasından kısa süre sonra ölmesiyle (6 Temmuz 1204), Gürcüler üzerine düzenlenmesi planlanan ikinci sefer yapılamadı.¹⁷⁶

1.2.2. Micingerd Savaşı'ndan Sonraki Durum

1202'de Türkiye Selçuklularının Micingerd'de uğradığı mağlubiyet, Kraliçe Tamara'nın karşısında durabilecek bir güç kalmamasına ve bölgedeki siyasi üstünlüğün yeniden Gürcülere geçmesine sebep oldu. Bu durumu iyi değerlendiren Kraliçe Tamara, Türkiye Selçuklularının hâkimiyet alanını daraltmaya yönelik faaliyetlerini devam ettireceği gibi, David döneminden itibaren yayılmaya çalıştıkları ancak hâkimiyet kurmayı başaramadıkları Doğu Anadolu'yu ele geçirmek üzere harekete geçti.¹⁷⁷

Micingerd Savaşı'nın ardından Kraliçe Tamara'nın Türkiye Selçuklularına yönelik ilk hamlesi, IV. Haçlı seferinden sonra Karadeniz kıyılarında kurulan Trabzon İmparatorluğu'nu desteklemek oldu. Türkiye Selçuklu Devleti, Karadeniz sahillerinin kontrolü için Trabzon İmparatorluğu ile mücadele ederken bu siyasi ortamda rahat hareket etme imkânı bulan Gürcüler, 1205 yılında Azerbaycan üzerinden Doğu Anadolu'ya inerek Ahlat ve Erciş bölgelerine kadar akınlar düzenlediler. Zor durumda kalan Ahlat Hâkimi, Gürcülere karşı Erzurum Hâkimi Tuğrulşah'tan¹⁷⁸ yardım istedi. Gıyâseddin Keyhüsrev, Doğu Anadolu'nun savunulması işini Mugiseddin Tuğrulşah'a bırakmıştı.¹⁷⁹ Bu nedenle Tuğrulşah, Gürcülerin Doğu Anadolu'da oluşturdukları tehlikeyi önlemek amacıyla Ahlat Hâkiminin isteğini geri çevirmedi. İki ordu, yaptıkları

¹⁷⁵ V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, (Çev: Azer Yaran), Onur Yayınları, Ankara 1988, s. 56; Tellioglu, *XI-XII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 101-102.

¹⁷⁶ II. Rükneddin Süleymanşah'ın ölümü hakkında İbni Bibi, yeni bir sefer hazırlığı içinde olan Süleymanşah'ın yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak vefat ettiğini bildirir. Bkz. İbni Bibi, *Selçukname*, s. 31; İbnü'l-Esir ise II. Rükneddin Süleymanşah'ın Mesud'u öldürtmesinden yaklaşık 5 gün sonra kulunç hastalığına yakalanarak öldüğünü aktarır. Bkz. İbnü'l-Esir, C. XII, s. 166.

¹⁷⁷ Tellioglu, *XI-XII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 102.

¹⁷⁸ İbnü'l-Esir, Erzurum hâkimi olarak Kılıç Arslan'dan bahseder. Bkz. İbnü'l-Esir, C. XII, s.172. Ancak Tuğrulşah, 1207-1208 yıllarında Erzurum hâkimiydi ve Eyyübilere karşı Ahlat'ı savunmuştu. Bkz. Cahen, s.64.

¹⁷⁹ Baykara, s. 33.

ani bir baskınla Gürcüleri mağlup etmeyi başardı. Hatta savaşta ünlü Gürcü kumandanı Zakaria da öldürüldü.¹⁸⁰ Bu zafer, bölgedeki Türk teşekküllerinin Gürcülere yönelik ilk karşı harekâtı olması ve başarıyla sonuçlanması bakımından önemli bir olaydır.¹⁸¹

Gürcüler, 1205 yılında uğradıkları yenilgiye rağmen bölgedeki Türk hükümdarların birbirleriyle olan mücadelesinden yararlanarak saldırılarına tekrar başladılar. David, Zakaria ve İvane komutasındaki Gürcü kuvvetleri, yıllardır alamadıkları Kars üzerine yürüdü. Şehre giden tüm yolları tutan Gürcüler, şiddetli bir kuşatmanın ardından Kars'ı ele geçirdiler (1207).¹⁸²

Gürcülerin Doğu Anadolu'daki ilerlemeleri devam ettiği sırada, Melik Adil'in oğlu Necmeddin Eyyub 1207/1208 yılında Ahlat'ı kuşattı. Ahlat Hâkimi İzzeddin Balaban, şehri daha fazla savunamayacağını anlayarak Tuğrulşah'tan yardım istedi. Tuğrulşah Balaban'ın yardım talebini kabul etti. Tuğrulşah ve Balaban, Necmeddin Eyyub'ü mağlup edip Muş'u kuşattılar. Muş alınmak üzereyken Tuğrulşah, Balaban'ın ülkesini ele geçirmek amacıyla Balaban'ı öldürdü. Ardından Muş kuşatmasını kaldırarak Ahlat'a girmek istedi. Ancak Ahlat halkı tarafından şehre alınmadı. Aynı şekilde Balaban'ın başına gelenleri öğrenen Malazgirt halkı da Tuğrulşah'ı şehre sokmadı. Balaban'ın hâkim olduğu yerleri elde edemeyeceğini anlayan Tuğrulşah Erzurum'a döndü.¹⁸³

Balaban'ın ölümü üzerine ortaya çıkan otorite boşluğundan yararlanan Necmeddin Eyyub, Ahlat'ı ele geçirdi (1207-1208). Kısa bir süre sonra Gürcüler Ahlat ve Erciş üzerine akınlar düzenlediler. Ahlat'ı yeni almış olan Necmeddin Eyyub, kalabalık Gürcü ordusuyla savaşmayı göze alamadı. Hiçbir mukavemetle karşılaşmayan Gürcü kuvvetleri, Ahlat'tan çok sayıda esir alarak geri döndü.¹⁸⁴

1205'te başlattığı akınlar sonucunda Kars'ı ele geçirerek hâkimiyetini Doğu Anadolu'ya genişletmeyi başaran Kraliçe Tamara, Aras boylarında bir savunma hattı oluşturarak bölgeden ülkesine gelebilecek Türk tehdidini sınırlarının çok ötesinde

¹⁸⁰ İbnü'l-Esir, s. 172; Brosset, s. 420.

¹⁸¹ Tellioglu, *XI-XII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 103.

¹⁸² Brosset, s. 413; Münecimbaş, s. 225.

¹⁸³ İbnü'l-Esir, s. 229.

¹⁸⁴ Abu'l-Farac, C. II, s. 491.

karşılacak bir konuma ulaştı. Bu yıllardan sonra Kraliçe amacına ulaşmış olacak ki Gürcülerin bölgeye yönelik taarruzları da son buldu.¹⁸⁵

1.3. Trabzon Rum İmparatorluğu ile İlişkiler

Türkiye Selçuklularının Karadeniz sahillerindeki ilk ilerleyişleri, II. Kılıç Arslan'ın 1178 yılında Samsun'u ele geçirip yüzyılın sonlarına doğru da Trabzon'a kadar olan bölgeyi kontrol altına almasıyla olmuştur.¹⁸⁶ II. Kılıç Arslan'ın ülkeyi oğulları arasında paylaşmasından sonra Bizans'ın eline geçen Samsun, Tokat Meliki Rükneddin Süleymanşah tarafından geri alındı (1194).¹⁸⁷ Samsun'u ele geçiren Rükneddin Süleymanşah, 1194'te Bizans'a ait Kalkancı'daki şehir merkezinin doğusuna, Saathane çevresine bir kale inşa ettirmeye başladı. Böylece Selçuklular daimi olarak Karadeniz kıyısında güç bulundurabilecekti. Bu kalenin etrafında yerleşim yerlerinin kurulmasıyla, tarihe Müslüman Samsun olarak geçecek şehir oluşmaya başladı. XIII. yüzyılın başlarından itibaren Amisos ve Müslüman Samsun olmak üzere iki merkezli bir şehir haline gelen Samsun'un Selçuklu denetimindeki kısmı büyümeye başlarken Bizans'a ait kısım ise gelişme göstermemiştir. Müslüman Samsun'un ortaya çıkmasıyla birlikte Samsun'un sahil kesimi de ilk kez Türkmen yerleşimine açılmıştır.¹⁸⁸

Türkiye Selçuklu Devleti'nin 1202 yılında Micingerd Savaşı'nı kaybetmesi sonrasında Trabzon ve çevresini zapt eden Kraliçe Thamara, IV. Haçlı Seferi'nden sonra İstanbul'dan kaçan yeğenleri, Aleksios ve David Komnenos kardeşlere yardım ederek Trabzon'da bir Rum İmparatorluğu kurulmasını sağladı.¹⁸⁹ Doğu Karadenizi

¹⁸⁵ Telliöğlü, *XI-XII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 105.

¹⁸⁶ Telliöğlü, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, s. 99.

¹⁸⁷ Işın **Demirkent**, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 81; Ali Sevim ve Erdoğan Merçil, s. 449.

¹⁸⁸ İbrahim **Telliöğlü**, "Samsun'a Türk Yerleşiminin Tarihî Gelişimi", *Turkish Studies*, C. IX, Bahar 2014, s. 1112; Muharrem **Kesik**, *Türkiye Selçukluları –Makaleler-*, Kriter Yayınevi, İstanbul 2015, s. 178.

¹⁸⁹ Aleksios ve David kardeşlerin İmparatorluğu kurmalarından önceki hayatları hakkında bazı tartışmalar vardır. Bazı araştırmacılar, Komnenos kardeşlerin İstanbul'un Lâtinler tarafından işgal edilmesi üzerine İstanbul'dan kaçarak Doğu Karadeniz'e geldiklerini ve Gürcü Kraliçesi Thamara'nın yardımıyla İmparatorluklarını kurduklarını söylerken, bazı araştırmacılar da Komnenos kardeşlerin Kraliçe Thamara'nın sarayında büyüdüklerini ve Bizans'ın dağılması üzerine Trabzon üzerine yollandıklarını savunmaktadırlar. Bkz. Jakob Philipp **Fallmerayer**, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, TTK, Ankara 2011, s. 39-41; İbrahim **Telliöğlü**, *Kommenosların Karadeniz Hâkimiyeti Trabzon Rum Devleti (1204-1461)*, Serander Yayınları, Trabzon 2009, s. 23-26; Murat **Keçiş**, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1404)*, TTK, Ankara 2013, s. 17-22.

hâkimiyetleri altına alan Komnenos kardeşler, Bizans'ın Pontus¹⁹⁰ ve Paflagonya¹⁹¹ eyaletlerini ele geçirdikten sonra İznik'te başka bir devlet kurmuş olan Theodoros Laskaris ile karşı karşıya geldiler. İznik'te kurmuş olduğu devletiyle hem İstanbul Lâtinleri hem de Trabzon Komnenosları ile mücadele etmekte olan Laskaris, Türkiye Selçuklu Devleti'ne yakınlaşmak durumunda kaldı. Komnenoslara karşı Gıyâseddin Keyhüsrev ile ittifak yapan Laskaris, 1208 yılında İzmit yakınlarında David Komnenos'u durdurmaya başardı.¹⁹²

Batı Karadeniz sahilleri boyunca ilerleyen David Komnenos, Laskaris tarafından durdurulurken, Aleksios Komnenos da Türkiye Selçuklu tacirlerinin de bulunduğu önemli bir ticaret merkezi olan Samsun'u kuşattı.¹⁹³ Bu dönemde Samsun, Sabbas adında bir Bizanslı tarafından yönetiliyordu.¹⁹⁴ Komnenosların saldırısı sonrasında burada sıkışıp kalan Müslüman tacirleri, Konya'ya gelerek Gıyâseddin Keyhüsrev'den yardım istediler. İbnü'l-Esir'in "*Anadolu, Rus ve Kıpçak şehirleriyle yapılan kara ve deniz ulaşımı durdu. Hiç kimse Gıyâseddin'in ülkesine gidemez oldu. Halk büyük zarara uğradı. Suriye, Irak, Musul, el-Cezîre ve diğer yerlerden gelen tüccarlar Sivas'ta toplandı. Sermayesini kurtaran bahtiyar insan sayılıyordu*" kaydı, Trabzon Rumlarının ticaret yollarına verdiği zararı anlamamıza yardımcı olmaktadır.¹⁹⁵

Gıyâseddin Keyhüsrev, tacirlerinin uğradığı zararlar ve Asya'dan gelip Karadeniz ve Avrupa'ya ulaşan uluslararası transit ticaret yolunun tehlikeye düşmesi sebebiyle Samsun üzerine sefere çıktı. Başarılı geçen sefer sonucunda Aleksios mağlup edildi (1205-1206).¹⁹⁶ Aleksios'u bölgeden uzaklaştıran Gıyâseddin Keyhüsrev, mahallî idareyi yerinde bırakarak bölgeden ayrıldı.¹⁹⁷ Bu sefer sonucunda Samsun, Trabzon

¹⁹⁰ Karadeniz Ereğlisi. Bkz. Umar, s. 673.

¹⁹¹ Anadolunun Karadeniz bölgesinde, batısındaki Bithynia'dan Filyos Çayı ile doğusundaki Pontos'dan (Pontos Kappadokia'sından) Kızılırmak ile ayrılan, güneyindeki Phrygia ile doğal sınırı olmayan bölge. Bkz. Umar, s. 636.

¹⁹² Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 211.

¹⁹³ Fallmerayer, şehirdeki Bizans Valisi Sabbas'ın Türk emiriyle ittifak yaparak Trabzon Rumlarını bölgeye sokmadıklarını yazar. Bkz. Fallmerayer, s. 56.

¹⁹⁴ Georgios **Akropolites**, *Vekayiname*, (Çev: Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 31.

¹⁹⁵ İbnü'l-Esir, C. XII, s. 201.

¹⁹⁶ İbnü'l-Esir, C. XII, s. 201.

¹⁹⁷ Osman Turan, Gıyâseddin Keyhüsrev'in Laskaris ile yapılan ittifaka bağlı kalması dolayısıyla onu metbû tanıyan Sabbas'ı görevinde bıraktığı ihtimalinin olduğunu bildirir. Bkz. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 280.

İmparatorluğu'nun baskısından kurtuldu ve kapanan ticaret yolları tekrar güvenli hale getirildi.¹⁹⁸

1.3.1. İzzeddin Keykâvus'un Sinop'u Fethi

Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu I. İzzeddin Keykâvus, İznik Rum İmparatoru Laskaris ile yapılan barış anlaşmasıyla devletin batısını güvence altına aldı.¹⁹⁹ Daha sonra Konya'dan ayrılan İzzeddin Keykâvus, ilk seferi için gerekli hazırlıkları yapmak üzere Sivas'a geldi. Sivas'ta hazırlıkların tamamlanmasını bekleyen İzzeddin Keykâvus, vaktini dinlenme ve eğlenceyle geçiriyordu. Bu sırada Sinop sınır muhafızlarından haberciler gelerek İzzeddin Keykâvus'a mühürlü bir mektup getirdiler. Mektupta, Trabzon Rum İmparator'u Aleksios'un,²⁰⁰ ordusuyla Selçuklu topraklarına tecavüzlerde bulunduğu yazılıydı.²⁰¹ Mektubu okuyan İzzeddin Keykâvus, durumu devlet büyükleri ve komutanlarına anlattı. Beklemedikleri bu durum karşısında öfkeye kapılan devlet büyükleri ve komutanlar, *"Her zaman siz Sultanımıza haraç ve vergi vermiş olan o kâfir dinlinin küstahlığına bakın. Şimdi ülkemiz üzerinde hak iddia ederek haddini hududunu aşmaktadır. Eğer siz cihan padişahımız ferman verirsiniz kötü niyetlilerin kanına susamış olan biz devlet kullarının hançeri, o rezillerin uğursuz kellelerini kopararak susuzluğunu giderir. Onun beldelerinin tarlasını, muzaffer askerlerin kâhır orağıyla hasat edilir. Böylece başını ihanet halkasından çıkarmış olan o şaşkın kara bahtlının yaptığı kötü işlerin karşılığı verilmiş olur"* dediler.²⁰²

Devlet büyüklerinin fikirlerine her zaman büyük önem veren İzzeddin Keykâvus, bu defa onların bir anlık öfkeyle verdikleri karara uymadı. Bir müddet bekleyen İzzeddin Keykâvus, Sinop'u görmüş ve oranın durumunu iyi bilen kimseleri huzuruna çağırarak onların da fikirlerini aldı. Sultanın huzuruna gelenler *"Sinop kuşatılmadan doğrudan girişilecek bir savaşla alınacak bir yer değildir. Ancak kuşatma ile oranın halkı yiyecek ve içecek sıkıntısına düşer, karadan ve denizden yardım kesilirse, şehrin alınması mümkün olur ve zafer kazanılır. Yapacağımız en doğru iş, bu yıl şehrin civarına*

¹⁹⁸ Baykara, I. Gıyâseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi-Şehit, s. 34.

¹⁹⁹ Fallmerayer, s. 89-90.

²⁰⁰ İslâm kaynaklarında Aleksios için Kyr (Kir) unvanı kullanılmıştır. Bkz. İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 169; Münecimbaşı, s. 49; Aleksios, Grekçe olan Kir unvanını, kayıtsız şartsız Anadolu hâkimi sıfatıyla kendisine vermiştir. Bkz. Fallmerayer, s. 91.

²⁰¹ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 169; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 30.

²⁰² İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 169.

*saldırıp orada oturanların çoluk çocuklarını esir almak, o bölgenin şehirlerinin ve köylerinin altını üstüne getirmek ve bu tür davranışlarımızı uzun süre devam ettirmektir” tavsiyesinde bulundular.*²⁰³

İzzeddin Keykâvus aldığı bu bilgidен sonra devlet büyüklerini ve komutanları tekrar topladı. Mecliste, Karadeniz’e ulaşan yolların güvenliğinin tehdit altında olduğu ve bu nedenle Sinop’un fethedilmesi kararı alındı. Bu karardan sonra İzzeddin Keykâvus, ordusunun ağırlıklarını Sinop’a doğru yola çıkardı. Diğer taraftan Aleksios’un ve Sinop’un durumu hakkında bilgi almak amacıyla önden casuslar gönderdi. Geri dönen casuslar, Aleksios’un tedbirsiz bir şekilde, ormanda 500 kadar has adamıyla avlandığını ve her gün bir çeşmenin başında içki içip eğlendiğini bildirdiler. Bu haberi alan uc beyleri, Aleksios’u yakalamak üzere derhal yola çıktılar. Yanında az sayıdaki adamıyla yakaladıkları Aleksios’u esir alan uc beyleri, bu önemli gelişmeyi İzzeddin Keykâvus’a bildirdiler.²⁰⁴ Henüz Sivas’tan ayrılmamış olan İzzeddin Keykâvus, bu habere oldukça sevindi ve Sinop’a doğru yola çıktı.²⁰⁵

İzzeddin Keykâvus Selçuklu ordusunun başında Sinop sınırına girerken, Aleksios’u esir almış olan uc beyleri onu karşılamaya geldiler. Sultan’ın huzuruna çıkarılan Aleksios, Sultanın önünde saygıyla yer öptü. İzzeddin Keykâvus, esiri Aleksios’a iltifatlarda bulundu ve hayatının emanette olduğunu söyledi. Ertesi gün Sinop’a ulaşıldı. Karadan etrafı çevrilen şehrin, deniz ile bağlantısı henüz kesilmemişti. Bu amaçla İzzeddin Keykâvus, Behrâm Taranblusî adındaki bir komutanını bin kadar askerle sahile yolladı. Sahile inen Selçuklu askerleri bütün gemileri yakmayı başardı. Böylece şehre denizden gelecek yardımlarda engellenmiş oldu.²⁰⁶

İzzeddin Keykâvus, Aleksios’u kullanarak Sinop halkının teslim olmasını hızlandırmak istedi. Bu nedenle Aleksios’dan, güvendiği bir adamını yollayarak kaledekileri teslim olmaya ikna ettirmesini emretti. Bu emir üzerine Aleksios, bir mektup yazarak güvendiği bir adamıyla kaledekilere yolladı. Teslim olmak istemeyen kale halkı *“Eğer Aleksios yakalanmışsa, onun Canık’de yöneticilik yapabilecek olgun yaşta*

²⁰³ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 169; Müneccimbaşı, s. 48.

²⁰⁴ Abu'l-Farac, Sinop’a hâkim olan İzzeddin Keykâvus’un Aleksios’u öldürdüğünü yazar. Bkz. Abu'l-Farac, C. II, s. 497.

²⁰⁵ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 169-170; Müneccimbaşı, s. 48; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 31; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, TTK, Ankara 2014, s. 230.

²⁰⁶ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 171; *Tarih-i Âl-i Selçuk Anonim Selçukname*, s. 40; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 31-32.

*oğulları var. Onlardan birini padişahlığa oturtur, bu ülkeyi Müslümanlara bırakmayız” dediler.*²⁰⁷ Aynı teklif ikinci defa yapıldı. Fakat kaledekiler tekrar teslim olmayı reddettiler. Bunun üzerine İzzeddin Keykâvus, Aleksios’un yüksek bir yere çıkarılarak sıkıca bağlanmasını emretti. Kale halkı teslim olmayı kabul etmeyince, Aleksios’a işkence yapılmaya başlandı. İşkencenin ağırlaştırılması üzerine dayanamayan Aleksios, kaledekilere hitaben, “*Ey dinsizler, şehri kimin için koruyorsunuz. Ben öldükten sonra sizi de zorla ele geçirip esaret zincirine vururlar, çoluk çocuğunuzu hizmetçi ve köle yaparlar. O halde bu direnişinizin bana ve size ne faydası var*” dediyse de sözleri kaledekilere tesir etmedi.²⁰⁸

Ertesi gün İzzeddin Keykâvus işkencenin biraz daha ağırlaştırılmasını istedi. Kaledekiler İzzeddin Keykâvus’un kararlılığını karşısında ümitsizliğe kapıldılar. Ayrıca, denizden gelen yardımın da kesilmesiyle oldukça zor duruma düşmüşlerdi. Bu durumda teslim olmaktan başka çareleri kalmadığını anlayan kale halkı, İzzeddin Keykâvus’a gönderdikleri elçiler aracılığıyla, İmparatorun serbest bırakılması, kendilerinin canına dokunulmaması ve istedikleri yere gitmek şartıyla teslim olacaklarını bildirdiler. Bu istekleri kabul eden İzzeddin Keykâvus, hemen bir ahidnâme yazdırdı. Böylece kaleyi teslim alan İzzeddin Keykâvus, fetih alâmeti olarak sancağını kalenin burçlarına diktirdi (28 Ekim 1214).²⁰⁹

İzzeddin Keykâvus, Trabzon Rum İmparatoru Aleksios ile bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşmaya göre;

1. İmparator Aleksios serbest bırakılacak,
2. Sinop ve çevresi dışındaki bütün Canik ülkesi Aleksios ve çocuklarına tevcih olunacak,
3. İmparator her yıl Sultanın hazinesine, 10000 dinar altın, 5000 baş at, 2000 baş sığır, 10000 baş koyun, 50 yük çeşitli hediye vergi olarak gönderecek,

²⁰⁷ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 171; Müneccimbaşı, s. 49.

²⁰⁸ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 172.

²⁰⁹ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 172-173; Anonim Selçuknâme fethin tarihini 8 Şubat 1216, Müneccimbaşı ise 23 Eylül 1214 olarak kaydetmiştir. Bkz. *Tarih-i Âl-i Selçuk Anonim Selçukname*, s. 40; Müneccimbaşı, s. 47; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 32-33; Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 231.

4. Sultan talep ettiği zaman, İmparator tâbi hükümdar olarak Selçuklu ordusuna asker gönderecektir.²¹⁰

Bu anlaşma ile Trabzon Rum İmparatorluğu, Türkiye Selçuklu Devleti'ne tâbi oldu. İzzeddin Keykâvus, anlaşmadan hemen sonra Aleksios'a altın işlemeli elbiselerden, mücevher kakmalı külahtan, koşumlu atlardan meydana gelen hediyelerle birlikte hil'at verdi. Ayrıca, İmparatorun adamlarından birkaç kişiye Arap atları ve yük katırları hediye olarak verildi.²¹¹ Anlaşmanın ardından Aleksios ülkesine dönmek için izin istedi. Adet gereğince hükmü altına girdiği İzzeddin Keykâvus'un elini öpen Aleksios, kendisi için hazırlanan bir gemiyle Sinop'tan ayrıldı.²¹²

Karadeniz kıyısındaki bu önemli limanı ele geçiren İzzeddin Keykâvus, şehrin idarî, dinî ve ticarî teşkilatlanması ile ilgilendi. Şehrin kilisesi camiye çevrildi ve şehre vali, kadı, hoca, hatip, müezzin ve muarripler tayin edildi. Kuşatma sırasında hasar gören yerler onartıldı ve bir iç kale inşa edildi. Ticarete büyük önem veren İzzeddin Keykâvus, Hristiyan tacirlerle iyi ilişkiler kurulması için Ermeni dönmesi Hetum'u şehrin valiliğine tayin etti. Ayrıca, şehrin ekonomisini güçlendirmek amacıyla ülkenin her tarafından zengin tüccarlar Sinop'a yerleştirildi.²¹³

İzzeddin Keykâvus, Trabzon Rum İmparatoru'nu kendisine tâbi bir hükümdar haline getirerek Karadeniz bölgesindeki hâkimiyetini arttırdı. Böylece devlet, kuzeyden sarılmış olmaktan kurtarılarak doğal sınırlarına ulaştırıldığı gibi zaman zaman kapanan ticaret yolları açılmış, ileride deniz aşırı ülkelere yapılacak seferler için de uygun zemin, imkân ve şartlar hazırlanmış oldu.²¹⁴

İzzeddin Keykâvus, Sinop'un fethini müjdelemesi için Mecdüddin İshak'ı, çok kıymetli hediyeler ile birlikte Halife Nâsır-Lidînillâh'a elçi olarak yolladı.²¹⁵ Sinop'un fethine çok sevinen Halife, Mecdüddin İshak'ı, kıymetli hediyeler ile birlikte, altın

²¹⁰ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 174; Müneccimbaşı, s. 49; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 305; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 33-34; Keçiş, s. 35; Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 232.

²¹¹ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 174; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 305; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 78.

²¹² İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 174.

²¹³ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 174-175; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 305-306; Cahen, s. 72; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 34-35; Öngül, *Selçuklular Tarihi-2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s. 113; Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 232-233; Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi (Sultan Alp Arslan'dan Uluğ Keykubad'a 1071-1220)*, s. 321.

²¹⁴ Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi (Sultan Alp Arslan'dan Uluğ Keykubad'a 1071-1220)*, s. 323.

²¹⁵ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 176; Müneccimbaşı, s. 50.

yaldızlı gerdanlık ve at başlığı, süslü eyer takımı gibi hâkimiyet sembolleriyle beraber Anadolu'ya uğurladı.²¹⁶ Ayrıca Halife tarafından İzzeddin Keykâvus'a "Sultanü'l-Gâlib" unvanı verildi.²¹⁷

İzzeddin Keykâvus, Trabzon Rum İmparatoru'nu esir ederek ve Sinop'u fethederek, bütün Karadeniz şeridini ele geçirme fırsatı yakalamıştı. Ancak devletin en önemli ithalât ve ihracat limanı olan Antalya'nın Rumların eline geçmiş olmasından dolayı, önceliği Antalya'nın fethine verdi. Kuzeyde elde ettiği başarıyı yeterli bulan İzzeddin Keykâvus, süratle güneye yöneldi.²¹⁸

²¹⁶ Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 64.

²¹⁷ Münecimbaşı, s. 50; Emine **Uyumaz**, "Türkiye Selçuklu Devletinin Abbasi Hilafeti ile Münasebetleri", *İÜFTD*, Sayı 37, İstanbul 2002, s. 380.

²¹⁸ Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi (Sultan Alp Arslan'dan Uluğ Keykubad'a 1071-1220)*, s. 323.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN GÜNEY'DEKİ DEVLETLER İLE DIŞ İLİŞKİLERİ

2.1. Eyyûbîler ile İlişkiler

2.1.1. Gıyâseddin Keyhüsrev Öncesi Durum

Eyyûbîler Devleti, Zengîlerin Suriye ve Mısır coğrafyalarındaki hâkimiyetlerinin zayıflamasının ardından Selahaddin Eyyûbî (1169-1193) liderliğinde Mısır'da kurulmuştur. Halep Hâkimi Nureddin Mahmud'un ölümünden sonra komutanları, yerine geçen henüz on bir yaşındaki oğlu Melik Salih İsmail'in atabeyliğini ele geçirmek amacıyla Haçlı tehlikesine rağmen birbirleriyle mücadele etmişlerdir. Selahaddin Eyyûbî ise bu mücadelelere katılmamış, Melik Salih İsmail'in hükümdarlığını kabul ederek onun adına para bastırması ve hutbe okutmuştu. Ayrıca Mısır'a saldıran Haçlı kuvvetlerini de mağlup etmişti. Kazandığı bu başarılarla nüfuzunu arttıran Selahaddin Eyyûbî, 1176 yılında Melik Salih İsmail'in atabeyi Musul Hâkimi Seyfeddin Gazi'yi, Tel Sultan yakınlarında mağlup ederek devletini büyük ölçüde kurmayı başardı.²¹⁹

Türkiye Selçukluları ile Eyyûbîler, daha önce Nureddin Mahmud tarafından işgal edilmiş olan Ra'ban'ın, II. Kılıç Arslan tarafından kuşatılması üzerine karşı karşıya geldiler. Selahaddin Eyyûbî, II. Kılıç Arslan'ın üzerine Takiyyuddin adlı komutanını yolladı (1179-1180). Sayıca daha az olmasına rağmen Takiyyuddin, Selçuklu ordusunu mağlup etti.²²⁰ Ertesi yıl iki hükümdar arasında yeni bir anlaşmazlık ortaya çıktı. Anlaşmazlığın nedeni, II. Kılıç Arslan'ın kızıyla evlenen Hasankeyf ve Diyarbakır Hâkimi Nureddin Muhammed'in, şarkıcı bir kadına aşık olması ve II. Kılıç

²¹⁹ Ramazan Şeşen, *Eyyübiler (1169-1260)*, İSAM Yayınları, İstanbul 2012, s. 31-34.

²²⁰ İbnü'l-Esir, C. XI, s. 366; el-Ömerî, s. 305.

Arslan'ın kızından yüz çevirmesiydi. Kızının durumunu öğrenen II. Kılıç Arslan, asker toplayarak Nureddin Muhammed'in üzerine yürüdü. Nureddin Muhammed de Selahaddin Eyyûbî'ye sığınarak yardım istedi. Nureddin Muhammed'i himayesi altına alan Selahaddin Eyyûbî, Anadolu'ya doğru yola çıktı. Mesele, iki hükümdar arasında karşılıklı gelip giden elçiler yoluyla savaş yapılmadan çözüme kavuşturuldu.²²¹

II. Kılıç Arslan, Selahaddin Eyyûbî'nin Kudüs'ü fethettiği haberini alınca Haçlılara karşı kazanılan bu büyük zaferi tebrik etmek ve iki taraf arasındaki anlaşmaları yenilemek üzere veziri İhtiyareddin Hasan'ı, Selahaddin Eyyûbî'ye elçi olarak gönderdi. Türkiye Selçukluları ve Eyyûbîler arasındaki ilişkiler, 1192 yılına kadar olumlu bir şekilde devam etti. 1192'de II. Kılıç Arslan'ın, ertesi yıl da Selahaddin Eyyûbî'nin ölmeleri sonrasında her iki devlette de saltanat mücadeleleri başlamış ve bir süre kendi iç işleriyle meşgul olmuşlardır.²²²

Selahaddin Eyyûbî'nin ölümünden sonra oğullarından Melik Aziz Mısır'da, Melik Zâhir Halep'de, Melik Efdal ise Dımaşk'ta (Şam) hüküm sürmeye başladılar. Amcaları Melik Adil, Selahaddin Eyyûbî'den sonra devletin iki numaralı adamıydı ve Urfa, Harran ve Caber'in içinde bulunduğu el-Cezîre topraklarını idare etmekteydi.²²³ Melik Aziz ve Melik Efdal arasında çıkan anlaşmazlıklar, amcaları Melik Adil'in araya girmesiyle bir süreliğine çözüme kavuşmuştu. Ancak Melik Adil, yeğeni Melik Efdal'in saltanat için zayıf olduğunu düşünerek Melik Aziz'i desteklemeye başladı. Melik Adil'in desteğiyle Melik Aziz, 1196 yılının Haziran ayında Dımaşk'ı ele geçirdi. Aralarında yaptıkları anlaşma gereği Dımaşk Melik Adil'e kaldı. Melik Efdal ise Sarhad Kalesi'ne çekildi (Haziran 1196).²²⁴ Bu durum Melik Aziz'in ölümüne kadar devam etti. Onun ölümünden sonra Melik Efdal, Mısır'a bir süreliğine hâkim oldu. Ancak daha güçlü olan amcası Melik Adil, Mısır'ı ele geçirerek Eyyûbîlerin tek hükümdarı oldu (1200).²²⁵

²²¹ İbnü'l-Esir, C. XI, s. 370-372.

²²² Önder **Kaya**, *Eyyubiler (Yönetim-Diplomasi-Kültürel Hayat)*, Küre Yayınları, İstanbul 2012, s. 186-187.

²²³ Şeşen, s. 77.

²²⁴ İbnü'l-Esir, C. XII, s. 108-109.

²²⁵ Önder **Kaya**, *Selahaddin Sonrası Dönemde Anadolu'da Eyyubiler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007, s. 29-30.

2.1.2. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Saltanatında Eyyûbîler ile İlişkiler

Türkiye Selçuklu Devleti'nde II. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra Gıyâseddin Keyhüsrev tahta geçti. Ancak Gıyâseddin Keyhüsrev'in hükümdarlığını tanımayan Rükneddin Süleymanşah, dört ay süren kuşatma sonrasında Konya'yı ele geçirerek Gıyâseddin Keyhüsrev'i tahttan indirdi (1196).²²⁶ Aralarında yapılan anlaşma gereği Gıyâseddin Keyhüsrev'in ve aile efradının canlarına dokunulmadı. Konya'yı terk eden Gıyâseddin Keyhüsrev, ikâmet edebileceği bir yer bulabilmek amacıyla önce Kilikya Ermeni Krallığı'na, oradan Elbistan'a ve daha sonra da kardeşi Malatya Hâkimi Kayserşah'ın yanına gitti.²²⁷

Gıyâseddin Keyhüsrev Malatya'da bir süre kaldı. Kayserşah, verdiği bir eğlencede kardeşi Gıyâseddin Keyhüsrev'e “*İzninizle aklıma gelen bir şeyi arz edeyim. Ben kayınpederim olan Melik Adil'in yanına gideyim, siz de Malatya'da kalın. Eğer şansınız yaver gider de sultan olursanız, ben de tekrar buraya dönerim*” teklifinde bulundu.²²⁸ Gıyâseddin Keyhüsrev bu teklife karşılık, “*Melik Adil akıllı bir hükümdardır, kendisiyle bizzat ben görüşeceğim, takdir-i ilâhide ne varsa onu görelim*” cevabını verdi.²²⁹

Malatya'da bir süre kalan Gıyâseddin Keyhüsrev, Halep Hâkimi Melik Zâhir'in yanına gitmek üzere yola çıktı. Ancak burada aradığı ilgiyi göremeyen Gıyâseddin Keyhüsrev, kısa süre sonra Halep'den ayrıldı.²³⁰ Melik Adil'in yanına ise hiç uğramayarak Eyyûbî topraklarını terk etti.²³¹ Çünkü Eyyûbî meliklerinin Rükneddin Süleymanşah'dan çekinerek kendisine yardım etmeyeceklerini anlamıştı.

Rükneddin Süleymanşah, 1200 yılının Haziran ayında, kendisine tâbi olmayarak direnen kardeşi Kayserşah üzerine yürüyerek Malatya'yı kuşattı.²³² Kayserşah, Malatya'nın kardeşi tarafından kuşatılması üzerine kayın babası olan Melik Adil'in

²²⁶ İbni Bibi, *Selçukname*, s. 21.

²²⁷ Emine Uyumaz, “Türkiye Selçuklu Devleti-Eyyûbî Münasebetleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. V, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. s. 150.

²²⁸ İbni Bibi, *Selçukname*, s. 24.

²²⁹ İbni Bibi, *Selçukname*, s. 24.

²³⁰ İbnü'l-Esir, C. XII, s. 169.

²³¹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 269.

²³² Yaşar Yücel ve Ali Sevim, s. 104.

yanına kaçmak zorunda kaldı.²³³ Melik Adil, kendisine sığınan damadını Urfa'ya yerleştirdi.²³⁴

Seruc (Suruc), Resulayn (Ceylanpınar), Sumeysat (Samsat) ve çevresini idare eden Melik Efdal, amcası Melik Adil ve kardeşi Melik Zâhir ile mücadeleye devam etmekteydi.²³⁵ Melik Adil, 1202 yılında Seruc ve Resulayn'ı Melik Efdal'in elinden aldı. Melik Efdal'in yönettiği yerler olarak, elinde sadece Sumeysat ve Necm Kalesi kaldı. 1203 yılının baharında Melik Zâhir, Melik Efdal'den Necm Kalesi'ni kendisine terketmesini istedi. Melik Efdal, Necm Kalesi'ne karşılık bazı yerleri ve bir miktar para istediye de Melik Zâhir bunu kabul etmedi ve kaleyi işgal etti. Sahip olduğu toprakların büyük bölümünü kaybeden ve Sumeysat'ı elinde tutmak isteyen Melik Efdal, Rükneddin Süleymanşah'a elçi göndererek onun adına hutbe okutacağını, para bastıracağını ve hizmetine girip tâbi olacağını bildirdi.²³⁶ Bu teklifi kabul eden Rükneddin Süleymanşah, Melik Efdal'e hil'at gönderdi ve tâbiyetini kabul etti.

Melik Efdal'in tâbiliğinin Gıyâseddîn Keyhüsrev'in ikinci saltanatında da devam ettiğini görmekteyiz.²³⁷ Gıyâseddin Keyhüsrev'in ikinci defa Selçuklu tahtına oturması üzerine Kayseri'ye gelerek ona tâbi olduğunu bildiren Melik Efdal, Harput'u kuşatan Nasıreddin Mahmud'a karşı Gıyaseddîn Keyhüsrev'den yardım isteyen Harput Hâkimi Nizameddin'in yardımına, Türkiye Selçuklu askerlerinin yanında 6000 kişilik bir orduyla katılmıştır.²³⁸

2.1.2.1. Musul ve Erbil Hâkimlerinin Türkiye Selçuklu Devleti'ne Tâbi Olmaları

Tarih boyunca Kuzey Suriye; Anadolu, Mısır ve Mezopotamya'ya hâkim olan devletlerin ele geçirmek amacıyla birbirleriyle mücadele ettikleri bir bölge olmuştur. XIII. yüzyılda Anadolu, Mısır ve Yukarı Mezopotamya'ya aynı soydan gelen

²³³ 1191 yılında Kutbeddin Melikşah'ın Malatya'yı ele geçirmek istemesi üzerine Selahaddin Eyyûbî'ye sığınan Muizzeddin Kayserşah, Selahaddin Eyyûbî tarafından iyi bir şekilde karşılanmış ve Melik Adil'in kızıyla evlendirilmiştir. Bkz. İbnü'l-Esir, C. XII, s. 74.

²³⁴ Abu'l-Farac, s. 474.

²³⁵ İbnü'l-Esir, C. XII, s. 155.

²³⁶ İbnü'l-Esir, C. XII, s. 156; Emine Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen ve Giden Elçiler*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2011, s. 51.

²³⁷ Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Devleti-Eyyûbî Münasebetleri", s. 150.

²³⁸ İbnü'l-Esir, C. XII, s. 170-171.

devletlerin, yani Türklerin hâkim olmasına rağmen durum değişmemiş, bölge üzerindeki hâkimiyet mücadelesi bütün şiddetiyle devam etmiştir.²³⁹

Orta Doğu'nun önemli ticaret merkezlerinden olan Halep, Musul ve Şam şehirleri, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleymanşah ve oğlu I. Kılıç Arslan'ın hedefleri arasında yer almıştır. Fakat her iki Sultan da hedeflerine ulaşamamış, Süleymanşah 1086 yılında Halep'te, I. Kılıç Arslan da 1107 yılında Habur yakınlarında hayatını kaybetmiştir. Daha sonraki dönemlerde tahta çıkan I. Mesud, II. Kılıç Arslan ve II. Rükneddin Süleymanşah, Anadolu'daki meseleler ile uğraştıklarından dolayı Kuzey Suriye ile ilgilenme fırsatı bulamamışlardır.²⁴⁰

Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde Suriye üzerine bir sefer düzenlenmemesine rağmen, Türkiye Selçuklu Devleti'nin nüfuz alanı Musul ve Erbil'e kadar genişlemiştir. El-Cezîre bölgesinde hâkimiyetini arttırmak isteyen Melik Adil'in icraatları, Musul ve Erbil hâkimlerinin Türkiye Selçuklu Devleti'ne yakınlaşmalarını sağlamıştır.

Musul Hâkimi Nureddin Arslanşah, kızını Melik Adil'in oğluyla evlendirerek kendisini güvenceye almış ve iki hükümdar arasında bir de ittifak kurulmuştu. Ancak Melik Adil'in Habur ve Nusaybin'i ele geçirip Sincar'ı kuşatması Nureddin Arslanşah'ı rahatsız etmiş ve sıranın kendisine gelebileceği şeklinde tereddüt etmesine neden olmuştu. Melik Adil'in ittifakı bozarak Musul'u elinden alacağını düşünen Nureddin Arslanşah, daha önceden Melik Adil'e karşı kendisine ittifak teklifi yapmış olan Erbil Hâkimi Muzafferüddin Gökbörü'nün teklifini kabul etti. Musul'da bir araya gelen müttetikler, Melik Adil'e karşı güçlerinin yetmeyeceklerini bildiklerinden, Halep Hâkimi Melik Zâhir ve Gıyâseddin Keyhüsrev'den yardım istediler. Ayrıca Gıyâseddin Keyhüsrev'e tâbi olacaklarını ve adına hutbe okutacaklarını da bildirdiler. Melik Adil'in bölgedeki ilerleyişini tehlikeli bulan Gıyâseddin Keyhüsrev, bu teklifi kabul etti.²⁴¹ Bu gelişmeler üzerine Melik Adil, kendisine karşı kurulan ittifakla başa çıkamayacağını anlayarak bölgeden ayrıldı. Böylece Türkiye Selçuklu Devleti'nin nüfuz alanı, Musul ve Erbil'e kadar uzanmış oldu.²⁴²

²³⁹ Koca, s. 47.

²⁴⁰ Koca, s. 47.

²⁴¹ İbnü'l-Esir, s. 241-243.

²⁴² Üremiş, s. 166.

2.1.3. İzzeddin Keykâvus'un Saltanatında Eyyûbîler ile İlişkiler

Gıyâseddin Keyhüsrev'in İznik İmparatoru Theodoros Laskaris ile yapılan savaşta şehit olması üzerine, devlet adamlarının desteğiyle Türkiye Selçuklu tahtına büyük oğlu I. İzzeddin Keykâvus oturdu. Ancak bu durumu kabul etmeyen Melik Alâaddin Keykubâd, Erzurum Hâkimi Mugiseddin Tuğrulşah ve Ermeni Kontu II. Leon ile ittifak kurarak İzzeddin Keykâvus'u Kayseri'de kuşattı. Zor durumda kalan İzzeddin Keykâvus, Melik Adil'in oğlu Melik Eşref'den yardım istedi. Ancak Melik Eşref bu yardım isteğine cevap vermedi. Çeşitli vaatler ile II. Leon'u ittifaktan ayırmayı başaran İzzeddin Keykâvus, Tuğrulşah'ın da geri çekilmesiyle Alâaddin Keykubâd karşısında üstün duruma geçti. Ankara'ya çekilen Alâaddin Keykubâd, İzzeddin Keykâvus'un Ankara'yı kuşatması üzerine Melik Zâhir'den yardım istedi. Melik Zâhir de Takîyüddin Ali bin Ebû Bekir el-Herevi'yi kardeşler arasında arabuluculuk yapması amacıyla elçi olarak İzzeddin Keykâvus'a gönderdi.²⁴³ Ancak İzzeddin Keykâvus, Eyyûbîlerin Türkiye Selçuklu Devleti'nin iç işlerine karışmasını istemediği için barış teklifini reddetti.²⁴⁴

II. Leon, İzzeddin Keykâvus'un Antalya'yı fethi sırasında, Antakya Haçlı Prinkepsi IV. Bohemond ile müttefik olmasına rağmen Antakya'yı Haçlıların elinden almıştı. Bozulan Haçlı-Ermeni ittifakından faydalanmak ve Ermenilerin eline geçmiş olan yerleri (Ulukışla, Ereğli ve Karaman) geri almak isteyen İzzeddin Keykâvus, Çukurova'ya bir sefer düzenlemeye karar verdi. Ermeniler üzerine yapılacak sefere Melik Zâhir'i de davet etti. Bu dönemde II. Leon ile Melik Adil arasında mevcut olan dostane ilişkinin kendisi için zararlı olacağını düşünen Melik Zâhir, Türkiye Selçuklu Devleti ile yakınlaşmanın kendi açısından faydalı olacağını düşünerek İzzeddin Keykâvus'un teklifini kabul etti.²⁴⁵ Ayrıca Türkiye Selçuklu Devleti'ne tâbi olduğunu da bildirdi (Mayıs 1216).

İki taraf arasında yapılan plana göre, İzzeddin Keykâvus Maraş'tan, Melik Zâhir de Derbesak'tan Ermeni sınırlarına girecekti. Melik Zâhir, Türkiye Selçuklularıyla

²⁴³ Salim **Koca**, "Sultan I. İzzeddin Keykavuz ile Melik Alaaddin Keykubad Arasında Geçen Otorite Mücadelesi", *Bellekten*, C. LV, Sayı 211, Aralık 1990, s. 941.

²⁴⁴ İzzeddin Keykâvus ve Alaaddin Keykubad arasındaki mücadele için Bkz. İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye fi'l-Umuri'l-Ala'îye*, s. 134-161.

²⁴⁵ Yıldız, s. 278; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 73; Mehmet **Ersan**, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK, Ankara 2007, s. 168.

işbirliği yapma durumunu, tepkisinden çekindiği amcası Melik Adil'e danışmayı zorunlu buldu. Bu arada Maraş Emiri Nusretüddin, İzzeddin Keykâvus'un emriyle Melik Zâhir'in hâkimiyeti altındaki Balat'a girerek II. Leon'a yardım eden Ermenileri kılıçtan geçirdi. Bu olayın ardından Melik Adil'in Selçukluların Halep üzerinde emelleri olduğu ve bu nedenle dikkat etmesi gerektiğini bildiren uyarısı, Melik Zâhir'e ulaştı. Selçukluların Balat'a saldırmaları ve Melik Adil'in dedikleri yüzünden endişeye kapılan Melik Zâhir, sefere katılıp katılmamakta kararsız kaldı. Bu kararsızlık halinde kısa süre sonra da öldü (Ekim 1216).²⁴⁶ Melik Zâhir'den destek alamayan İzzeddin Keykâvus, Kilikya seferini tek başına yapmaya mecbur kaldı.

2.1.3.1. İzzeddin Keykâvus'un Halep Seferi

Melik Zâhir'in ölümünden sonra ortaya çıkan otorite boşluğu İzzeddin Keykâvus'a, ataları Süleymanşah'ın ve I. Kılıç Arslan'ın yapamadıkları ticarî açıdan önemli bir şehir olan Halep'i alma fırsatını verdi. Kaynakların verdiği bilgilere göre, Melik Zâhir'in yerine küçük yaştaki oğlu Melik Aziz geçti. Melik Aziz'in yaşının küçük olması nedeniyle devlet idaresi bazı beylerin kontrolündeydi. Annesi Dayfa Hatun, Melik Aziz'e saltanat nâibi oldu. Fakat asıl idare Atabeğ Şehâbeddin Tuğrul ile meşhur kadı Bahaeddin İbn Şeddad'ın elinde bulunmaktaydı. Yeni idareciler ülkede tam bir hâkimiyet sağlayamamışlar, komutanlardan bazıları muhalefete geçmişlerdi. Özellikle kaynaklarda adları belirtilmeyen iki hafiyeye, halkı birbirine düşürmek istemiş ancak başarılı olamamışlardı. Şehâbeddin Tuğrul, hafiyeleeri gözaltına alıp faaliyetlerine son verince onlarda Halep'den kaçarak İzzeddin Keykâvus'un yanına geldi. Bu iki hafiyeye İzzeddin Keykâvus'u, Halep'in savunmasız olduğu ve kolay bir şekilde ele geçirilebileceği hususunda ikna etmeyi başardı.²⁴⁷

İzzeddin Keykâvus eline geçen bu fırsatı değerlendirmek amacıyla Sâhib (Vezir) Mecdeddin Ebûbekir, Melikü'l-Ümerâ (Beylerbeyi) Seyfeddin Ayaba, Zeyneddin Başara ve Mübârizeddin Çavlı gibi devlet büyükleri ve komutanlardan oluşan danışma meclisini topladı.²⁴⁸ İzzeddin Keykâvus beylerine hitaben yaptığı konuşmasında “*Aklıma Melik Zâhir'in devletinin zayıfladığı, beldelerinin sıkıntıya ve perişanlığa düştüğü şu sıralarda*

²⁴⁶ Osman Turan, “Keykâvus I”, İslam Ansiklopedisi, C. VI, İstanbul: MEB Yayınları, 1977. s. 637; Ali Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, TTK, Ankara 2002, s. 28; Üremiş, s. 180-182.

²⁴⁷ İbnü'l-Esir, C. XII, s. 306; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 48.

²⁴⁸ Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 48.

Şam vilayetine saldırmak geldi. Çünkü o bölge şu zamanda yetenekli ve tecrübeli kimselerin itibar kefelinde ağırlığa sahip olmayan bir çocuğun ve bir kadının eline düşmüştür. Eğer büyük bir kalabalıkla Şam vilayetine yürüyüp, onlar asker hazırlayıp savunma önlemlerini almadan oraya varırsak, Allah'ın izniyle devletimizin sancağını, mutluluk rüzgarlarıyla o ülkenin kalelerinin şerefelerinde dalgalandırır, oraya bağlı beldelerin yönetimle bağlarını koparır ve unutulmuş olan Selçuklu hanedanının adının ve namusunun tekrar hatırlanmasını sağlarız” diyerek Halep üzerine sefer düzenleme fikrini açıkladı.²⁴⁹

Devlet adamları ve komutanlar, İzzeddin Keykâvus'a verdikleri cevapta “*Padişahların yaratılışı, düşmanın elini kolunu bağlamak ve ülkeler fethetmek üzerine bina edilmiştir. Onun yaratılışının yüzük taşında işlenmiş olan fetih cevheri her an kendini göstermek ister. Hiç kimse güneşi parlamaktan, güzellerin zülfünü misk saçmaktan alıkoyamaz. Fakat siz Padişahımız danışma yolunu tuttuğunuza göre, alacağınız cevapları da dikkate almanız gerekir. Yüce Allah her ne kadar Melik Zâhir'in oğlunu küçük yaşta Mısır'a aziz yapmışsa da onun ataları ve dedeleri, her zaman sizin mensubu olduğunuz hanedanın taraftarı olmuş, itaat ve bağlılık yolundan hiç sapmamışlar, onlardan asker istendiği zaman hediyelerle birlikte asker göndermekten geri kalmamışlardır. Eğer yetim kaldığı şu sırada o çocuğun ülkesine biri saldırıda bulunursa, o hiç şüphesiz sizin yardımınıza başvurur. Eğer askerlerimiz savaşmak için o bölgeye hareket ederlerse, Melik Adil'in kızı olan o çocuğun annesi, kardeşlerinden yardım isteyebilir ve canını kurtarmak için onların eteğine yapışabilir. Onlar da hiç vakit kaybetmeden ülkesini korumak için onun yardımına koşabilir. İlk önce sizi bir yetimin ülkesine saldırmaktan alıkoymak için şefaathet yolunu tutarlar. Eğer, girişimleri faydalı olursa dönmeyi tercih ederler. Eğer siz Cihan Padişahımız onların sözlerine ve şefaathetlerine iltifat etmez, onlar da mecburen size karşı savaşmaya kalkarlar da yenilirlerse, muzaffer askerleriniz o başarıyla övünemez. Eğer Allah korusun yenilgiyi tadarsanız, onun utancını sonsuza kadar silemezsiniz. Mutluluk kaynağınız bulanır. Sizi kıskanan düşmanlarınız derhal harekete geçer”* diyerek seferden vazgeçmesini istediler.²⁵⁰ Çünkü yapılacak bir Halep seferi, sonucu ne olursa olsun Türkiye Selçuklu Devleti'nin itibarını zedeleyebilir ve istenmeyen durumlara sebep olabilirdi.

İzzeddin Keykâvus, devlet büyüklerinin bu görüşlerini uzun süre düşündükten sonra onlara dönerek “*Hiç şüphe yoktur ki, büyük küçük yakınlarının ve yabancıların meliklere ilgi göstermesi, gerekli ve yerinde bir davranıştır ve aynı zamanda bir görevdir. Fakat ünlü bir sultan silahını kuşanır, fetih atını eyerler, ülke almak için harekete geçer, bütün gücünü*

²⁴⁹ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 201.

²⁵⁰ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 201-203.

o işe verirse dostluğu ve barışı bir yana bırakır ve insaf yolundan uzaklaşır. Eğer diyar melikleri taziyet ve tebrik için ona elçiler göndermişlerse, acizliklerinden o işi yapmışlardır. Onların o tutumlarını, faydasız bir kitabın başlığı yapmak gerekir. Şimdi bizim piyade ve süvari olmak üzere çok sayıda askerimiz, kuşatma için gerekli olan mancınıklarımız ve cephanemiz hazırdır. Elimize geçmiş olan böyle bir fırsatı kaçırmamız, ayağımıza gelmiş olan nimeti geri çevirmememiz gerekir”²⁵¹ diyerek Halep seferinde ne kadar kararlı olduğunu dile getirdi.

Devlet büyükleri, İzzeddin Keykâvus’un kararında kesin olduğunu gördüklerinde, “Böyle bir sefere çıkıldığına göre, arzunıza kavuşabilmenin tek yolu, bölgeyi iyi tanıyan ve bölge halkının kendilerini son derece saygıyla anıp hürmet ettikleri Eyyûboğullarından birisini yanınıza almanızdır. Size itaat etmiş olan Sumeysat Hâkimi Melik Efdal’i yanınıza alır ve onu kardeşlerinden gördüğü muamelelerden müteessir olduğunuzu ileri sürer, Selahaddin’in büyük oğlu olması dolayısıyla babasının saltanatını kendisine iade etmek istediğimizi bildirirseniz bu iş kolaylaşır”²⁵² tavsiyesinde bulundular. İzzeddin Keykâvus, bu öneriyi yerinde buldu ve Melik Efdal yapılacak sefere davet edildi. Sefer hazırlıklarının başlamasını emreden İzzeddin Keykâvus, Maraş Emiri Nusretüddin’e bir ferman yazarak, ordu sınıra gelinceye kadar süvari ve piyade kuvvetleri ve muhasara aletleriyle birlikte hazır bulunmasını istedi. Malatya ve Sivas hâkimlerine de aynı şekilde fermanlar gönderildi. Uç beylerine ise Yabanlu²⁵³ yaylasında hazır bulunmalarına dair fermanlar yazıldı.²⁵⁴

Melik Efdal, yıllardır Türkiye Selçuklularına tâbi durumdaydı. Bu sayede de amcası ve kardeşine karşı koyabilmiş, hâkimiyetini devam ettirebilmişti. Melik Adil’in elinden almış olduğu Eyyûbî saltanatı, kendisine İzzeddin Keykâvus tarafından teklif ediliyordu. Melik Efdal, yıllar önce elde edemediği Eyyûbî saltanatını ele geçirmek için İzzeddin Keykâvus’un teklifini kabul etti ve iki taraf arasında bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşmaya göre, fethedilecek olan Halep bölgesi Melik Efdal’e bırakılacak, Melik Efdal İzzeddin Keykâvus’u metbû hükümdar olarak tanıyacak ve ülkesinde adına hutbe okutacak, para bastıracaktı. Diğer taraftan, Eyyûbî beylerinden Melik Eşref’e ait el-

²⁵¹ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 203.

²⁵² İbnü'l-Esir, C. XII, s. 306; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 50-51.

²⁵³ Kayseri-Elbistan arasında kurulan uluslararası bir pazardır. Bkz. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, s. 364; Salim Koca, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011, s. 463.

²⁵⁴ Kaya, *Eyyubiler (Yönetim-Diplomasi-Kültürel Hayat)*, s. 189.

Cezîre bölgesindeki fethedilecek olan Harran ve Ruha (Urfa) şehirleriyle Adana, Maraş ve çevresinden ele geçirilecek yerler Türkiye Selçuklu Devleti'nde kalacaktı.²⁵⁵

İzzeddin Keykâvus ve müttefiki Melik Efdal, Ra'ban Kalesi önünde buluşmak üzere aynı zamanda hareket geçtiler. Ra'ban Kalesi alınarak anlaşıldığı gibi Melik Efdal'e teslim edildi. Daha sonra Tell-Başir'e hareket ettiler ve on gün boyunca kaleyi kuşattılar. Kuşatmanın uzaması üzerine İzzeddin Keykâvus, civardaki bütün meyve ağaçlarının kesilmesini emretti. Geçim kaynaklarının yok edildiğini gören kale halkı, kaleyi teslim etmeye razı oldu.²⁵⁶ Ancak İzzeddin Keykâvus kaleyi söz verdiği gibi Melik Efdal'e teslim etmeyip Emir Nureddin'e bıraktı. Bu durumdan şüphelenen Melik Efdal, Halep'in de kendisine verilmeyeceği endişesiyle İzzeddin Keykâvus'u oyalama yoluna gitti. Melik Efdal, alınmasına gerek olmayan yerleri İzzeddin Keykâvus'a aldırarak Halep emirlerine zaman kazandırdı.²⁵⁷

Melik Aziz'in atabeyi Şehâbeddin Tuğrul, İzzeddin Keykâvus ve Melik Efdal'in Halep'e doğru ilerlediğini öğrendiğinde, şehir halkının gönüllü olarak şehri teslim etmelerinden korkarak Melik Eşref'i yardıma çağırdı. Bu arada Haçlılar ile mücadele eden Melik Eşref, derhal Halep'e gelerek İzzeddin Keykâvus ve Melik Efdal'i beklemeye başladı. Diğer taraftan Atabey Şehâbeddin ve Dayfa Hatun da Türkiye Selçuklu ordusunu içeriden çökertecek bir plan hazırladılar. Halep idarecilerinin ağzından Selçuklu komutanlarına sahte mektuplar yazarak bir casus ile Selçuklu karargâhına yolladılar. Yakalanan casusun üzerinden çıkan mektupları okuyan İzzeddin Keykâvus, mektupta adı geçen komutanlarından şüphelenmeye başladı. Ancak savaş halinde olduğu için bunlar hakkında soruşturma başlatmayarak sefere devam etti.²⁵⁸

Halep yakınlarında karargâhını kurmuş olan Melik Eşref, Selçuklu ordusu üzerine doğru hareket etti. Melik Eşref'in yaklaşmakta olduğunu öğrenen İzzeddin Keykâvus, Mübarizeddin Behramşah'ı 4000 kişilik bir öncü birlik ile Melik Eşref'in üzerine yolladı. 4000 kişilik diğer bir orduyu da Çaşnigir Seyfeddin kumandasında öncü birliğin arkasından yolladı. Ardından 14000 kişilik süvari birliğiyle kendisi harekete geçti.

²⁵⁵ İbnü'l-Esir, C. XII, s. 306; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 51; Üremiş, s. 190.

²⁵⁶ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye fi'l-Umuri'l-Ala'îye*, s. 205-206.

²⁵⁷ Turan, "Keykâvus I", s. 639.

²⁵⁸ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye fi'l-Umuri'l-Ala'îye*, s. 208-209.

Mübarizeddin Behramşah, Halep'e yaklaştığı sırada Sivas Elli-Başlıları'ndan Mahmud Alp'i düşman ordusunun durumu hakkında bilgi alması için keşfe yolladı. Tecrübeli bir asker olan Mahmud Alp, düşmana karşı saldırmakta acele edilmemesini, Çaşnigir Seyfeddin'i beklemenin doğru olacağını söyledi.²⁵⁹ Ancak bu tavsiyeyi kulak ardı eden Mübarizeddin Behramşah, takviye kuvvetleri beklemeden Eyyûbî ordusuna karşı saldırıya geçti. Yapılan savaşta Mübarizeddin Behramşah, Melik Eşref'e esir düştü (Haziran 1218). Bu haberi duyan İzzeddin Keykâvus, "*Askerin bir bölümü esir düşmüş olabilir. Fakat ordunun kalanı, Sultan, sultanın çetresi ve serveri bâkidir.*" diyerek ordusunu harekete geçirdi.²⁶⁰ İki ordu arasında devam eden çatışmalar akşama kadar sürdü. Havanın kararmasıyla taraflar birbirinden ayrıldı. Geceleyin Türkiye Selçuklu ordusunun biraz geri çekilmesini savaş hilesi zanneden Melik Eşref, askerlerine daha dikkatli olmalarını emretti. Ancak sabah olunca, İzzeddin Keykâvus'dan yeniden savaş emri vermesi beklenirken, o tam tersini yaparak anlaşılmayan bir sebeple Elbistan'a doğru geri çekildi.²⁶¹

Melik Eşref, Türkiye Selçuklu ordusunun geri çekilmesi üzerine İzzeddin Keykâvus'un ele geçirdiği kaleleri birer birer geri aldı. İzzeddin Keykâvus'u takip etmeyi düşünen Melik Eşref, babası Melik Adil'in ölüm haberini alması üzerine Halep'e dönmek zorunda kaldı. Melik Eşref, Ra'ban hariç bütün fethettiği yerleri Melik Aziz'in idaresine bıraktı.²⁶²

İzzeddin Keykâvus, Halep sarayının komplosundan o kadar etkilendi ki Elbistan'a varır varmaz adı geçen komutanları sorguya çekti.²⁶³ İhanetle suçlanan

²⁵⁹ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'İye fi'l-Umuri'l-Ala'İye*, s. 209-210; Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Devleti-Eyyûbî Münasebetleri", s. 151-152.

²⁶⁰ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'İye fi'l-Umuri'l-Ala'İye*, s. 211-212; Koca, s. 58.

²⁶¹ Süryani Mihail'e göre İzzeddin Keykâvus'un geri çekilme sebebi, II. Leon'un ona, emirlerinden kırk kişinin kendisine ihanet edeceğini bildiren bir mektup yazmasıdır. Mektubu okuyan İzzeddin Keykâvus, korkuya kapılarak geri çekilmiştir. Bkz. Süryani Mihail, s. 297-298.

²⁶² İbnü'l-Esir, C. XII, s. 309.

²⁶³ İzzeddin Keykâvus'u komutanlarını yaktıracak dereceye getiren mektup olayında, kaynaklar birbirini tamamlar niteliktedir. İbni Bibi'nin bahsettiği Halep idarecilerinin komplo mektupları ve Süryani Mihail'in bahsettiği II. Leon'un gönderdiği mektup birbiriyle ilişkilendirilebilir. İbni Bibi, sefer esnasında İzzeddin Keykâvus'un mektuplarda adı geçen komutanlar hakkında soruşturma başlatmadığından bahseder. Bu durumda II. Leon'un mektubu İzzeddin Keykâvus'a, Halep'den çekilmeden hemen önce ulaşmıştır. Halep idarecilerinin ağzından yazılan mektupların savaş hilesi olabileceğini düşünen İzzeddin Keykâvus, bu nedenle savaş devam etmiş olmalıdır. Ancak II. Leon'un da komutanların komplosundan bahsetmesi, İzzeddin Keykâvus'u gerçekten şüpheye düşürüp korkutmuş olmalıdır. Bu nedenle Elbistan'a çekilen İzzeddin Keykâvus, adı geçen komutanları çok kötü bir şekilde cezalandırmış olabilir. Bkz. İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'İye fi'l-Umuri'l-Ala'İye*, s. 208-209; Süryani Mihail, s. 297-298.

komutanlar, her ne kadar bu işin bir hile olduğunu, kendilerinin suçsuz olduklarını söyleseler de kendilerini inandıramadılar. Öfkesine yenilen İzzeddin Keykâvus, suçlu gördüğü komutanları bir kulübeye kapattırarak yaktırdı.²⁶⁴ İzzeddin Keykâvus'un bu hatası, psikolojisinin bozulmasına ve halk nezdinde itibarının zedelenmesine neden oldu.

Böylece kurulmuş olan Türkiye Selçuklu-Eyyübî ittifakı, İzzeddin Keykâvus'un samimiyetsizliği ve Melik Efdal'in ihaneti yüzünden iki tarafın da işine yaramadı. Ne İzzeddin Keykâvus büyük ümitlerle çıktığı Halep seferinde başarılı olabildi, ne de Melik Efdal arzu ettiği Halep tahtına kavuşabildi. Başka bir ifade ile Türkiye Selçuklu-Eyyübî ilişkilerinin hem siyasî cephesi hem de askerî cephesi, tarafların aşırı ihtirasları ve birbirlerine güvensizlikleri yüzünden tam bir başarısızlıkla sonuçlandı.²⁶⁵

2.2. Ermeniler ile İlişkiler

2.2.1. Gıyâseddin Keyhüsrev Öncesi Durum

Selçukluların Anadolu'ya yönelik fetih ve yerleşme hareketlerinden önce Van Gölü ve Batum arasındaki topraklarda yaşayan Ermeniler, Bizans İmparatorluğu'na tâbi durumdaydılar. Ermeni aile kolları arasında yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle, Ermeniler arasında siyasal bir birlik yoktu. Ayrıca, aralarındaki mezhep farklılığı nedeniyle sık sık Bizans'ın askerî harekâtlarına ve siyasal baskılarına da maruz kalıyorlardı. Ancak Ermeniler, Bizans'ın baskılarına karşı, aralarındaki anlaşmazlıkları bırakıp Bizans'a karşı direnişe geçebilmekteydiler. Ermenilerin isyankâr hareketlerini hoş karşılamayan İmparator II. Basil (976-1025), Ermenileri doğrudan doğruya Bizans'a bağlamak amacıyla Doğu Anadolu üzerine bir sefer düzenledi. Bu seferinde başarılı olan II. Basil, Ermenilerin büyük kısmını Kapadokia ve Kilikya bölgelerine göç ettirdi (1022-1023).²⁶⁶

II. Basil tarafından zorunlu göçe tâbi tutulan Ermeniler, İç Anadolu bölgesine yerleştirildi. Ermenilerin bir kısmı, daha sonra Çukurova'ya indi. XI. yüzyılın ilk yarısında Çukurova'ya yerleşen Hetum sülâlesi, Bizans'a bağlandı. Ermenilerin diğer

²⁶⁴ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 215; İbnü'l-Esir, C. XII, s. 308.

²⁶⁵ Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 75-76.

²⁶⁶ **Simbat**, *Vekayiname (951-1334)*, (Çev: Hrant D. Andreasyan), İSAM Kütüphanesi (Basılmamış Nüsha), s. 19-20; Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, s. 2-3.

bir sülâlesi olan Rupenler de Rumlar ile yaşadıkları anlaşmazlıklardan dolayı Toroslara çekildi. Böylece Kilikya'da biri Rupenliler, diğeri de Bizans'a tâbi Hetumlular olmak üzere iki Ermeni hanedanı hüküm sürmeye başladı.²⁶⁷

Danışmendlilerin Orta Anadolu'yu ele geçirmeleri, Ermenilerin Sivas, Kayseri ve civar yerlerdeki hâkimiyetlerini bitirdi. Bu nedenle savunması kolay olan Toroslara çekilen Ermeniler, bölgedeki Haçlıların da yardımıyla Kilikya'da bir Ermeni Baronluğu kurmayı başardılar.²⁶⁸ Bu başarılarında Haçlıların büyük yardımı olduğunu düşünen Ermeniler, ilk zamanlarda bölgedeki Türklere karşı Haçlılara yardım etmişlerdi. Ancak Haçlıların, ele geçirdikleri Urfa ve Antakya'da hâkimiyetlerini pekiştirme gayreti içerisine girdiklerini ve topraklarını genişletmeye çalıştıklarını gördüklerinde, sempati besledikleri Haçlılar ile mücadele etmeye başladılar.²⁶⁹

II. Toros (1145-1168) zamanında Ermeniler, Türkiye Selçukluları ve Bizans topraklarına doğru genişleme siyaseti izlediler. Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, Ermeniler üzerine yolladığı ordularının yenilmesi üzerine Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud'dan yardım istedi. Zaten Ermeniler üzerine bir sefer düzenlemeyi düşünen I. Mesud, İmparator Manuel'in yardım teklifini kabul etti. Çukurova'ya doğru ilerleyen Selçuklu ordusu, ortaya çıkan salgın hastalık sonucunda meydana gelen kayıplardan dolayı geri dönmek zorunda kaldı. I. Mesud'un ölümünden sonra yerine geçen II. Kılıç Arslan zamanında ise Ermeniler ile barış yapıldı.²⁷⁰

İmparator Manuel, 1158 yılında Ermenileri itaat almak amacıyla Kilikya üzerine büyük bir sefer düzenleme kararı aldı. Bu seferin nedeni, Antakya Haçlılarının ve Ermenilerin Kıbrıs'ı yağmalamalarıydı. Kaynaklara göre, Bizans'a bağlı olan Kıbrıs, İmparator Manuel'in yeğeni Ioannes Komnenos ile Mikhail Branas tarafından idare edilmekteydi. Antakya Prinkepsi Renaud, Bizans İmparatoru ile aralarında çıkan bir anlaşmazlıktan dolayı Kıbrıs'a bir sefer düzenlemeye karar vermiş, planladığı bu sefere II. Toros'u da davet etmişti. II. Toros, Renaud'un davetini kabul etti. II. Toros ve Renaud, 1156 yılının ilkbaharında Kıbrıs'a ani bir baskın yaptılar. Adada yaşayan Hristiyan halka Müslümanlar gibi muamele yapıldı, şehirler ve köyler yağma edildi, kiliseler ve manastırlar dahi yağmalandı. Hatta daha da ileri gidilerek Bizanslı

²⁶⁷ Ersan, s. 108-109.

²⁶⁸ Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, s. 21.

²⁶⁹ Ersan, s. 117.

²⁷⁰ Urfalı Mateos, s. 311.

ruhânilere, burun ve kulakları kesilerek işkenceler yapıldı. Adanın idarecileri Ioannes Komnenos ve Mikhail Branass da esir edildi.²⁷¹

Haçlıları ve Ermenileri cezalandırmak amacıyla İstanbul'dan yola çıkan Bizans ordusu, yol üzerindeki Türklere ait bölgeleri tahrip ederek, Ermenilere hedefin Türkler olduğu izlenimi verdi. Daha sonra yönünü Kilikya'ya çeviren İmparator Manuel, Ermenileri hazırlıksız yakaladı. Teslim olmaktan başka çaresi kalmayan II. Toros, İmparatorun huzuruna geldi. Antakya Hâkimi Renaud da af dilemek üzere İmparatorun huzuruna gelmek zorunda kaldı.²⁷² Kilikya bölgesini kendi idaresi altına alan İmparator Manuel, Renaud ve II. Toros'u bölgede idareci olarak bıraktıktan sonra İstanbul'a döndü.

II. Toros'un ölümünden sonra (1168) Ermeni Baronluğu'nda taht mücadeleleri başladı. II. Toros, ölmeden önce küçük yaştaki oğlu Rupen'i veliaht ilan etmiş, teyzesinin oğlu Thomas'ı da oğluna naib olarak atamıştı. Kardeşi Mleh'i ise mirasından mahrum bırakmıştı. Bu duruma öfkelenen Mleh, Nureddin Mahmud'un yanına giderek Müslüman oldu. Nureddin Mahmud, Mleh'i hizmetine aldı ve sınır bölgelerindeki bazı yerleri iktâ olarak verdi. Mleh, 1170 yılında Nureddin Mahmud'dan aldığı askerî yardımla Kilikya'ya bir akın düzenledi. Misis, Adana ve Tarsus'u ele geçirmeyi başaran Mleh, aralarında rahip ve piskoposların da bulunduğu, sayıları 16 bin kişiyi bulan esirlerle Halep'e döndü. Esirlerin bir kısmını da Nureddin Mahmud'a hediye etti.

Mleh'in saldırılarına karşı koyamayan Ermeni ileri gelenleri, onu Kilikya'ya davet ederek memleketin yarısını kendisine vermek zorunda kaldılar. Karşılığında Mleh, memleketin diğer yarısının II. Toros'un oğlu Rupen'de kalacağına dair yemin etti. Ancak verdiği yemine sadık kalmayan Mleh, bir yıl sonra Kilikya'nın büyük bölümünü ele geçirdi. Mleh'in ele geçirdiği papazları ve devlet adamlarını işkence yaparak öldürmesi üzerine Kudüs Kralı Amaury, Kilikya'ya gelerek Mleh'i itaati altına aldı. Kudüs Kralına Türklerle işbirliği yapmayacağına dair söz veren Mleh, yeminini tekrar bozdu ve Thomas'ı Antakya'ya kaçmaya mecbur etti. Ardından II. Toros'un oğlu Rupen'i öldürerek Kilikya'ya tek başına hâkim oldu.²⁷³

²⁷¹ Urfalı Mateos, s. 322-323; Kinnamos, s. 130-131; Abu'l-Farac, C. II, s. 396; Simbat, s. 57.

²⁷² Urfalı Mateos, s. 322-324; Kinnamos, s. 131-134;

²⁷³ Abu'l-Farac, C. II, s. 405; Simbat, s. 59; Kinnamos, s. 205; Süryani Mihail, s. 211; Ersan, s. 144-145.

Nureddin Mahmud'un 1174'de ölümünden sonra Mleh'i destekleyecek bir güç kalmadı. Mleh'in idaresinden bıkmış olan Ermeni ileri gelenleri, 1175 yılında isyan ederek Mleh'i öldürdüler. Mleh'in yerine Ermeni Baronluğu tahtına Stephan'ın oğlu III. Rupen geçti.²⁷⁴

III. Rupen'in saltanat döneminde Ermeniler, Haçlılar ile işbirliği yaptılar. III. Rupen, 1177 yılında Trablus Kontu III. Raymond'un Hama ve Antakya Prinkepsi Bohemond'un Hârim kuşatmasına katıldı.²⁷⁵ Daha sonra Bizans'ın Miryokefalon Savaşı'nda Türkiye Selçuklu Devleti'ne yenilmesini fırsat bilerek Adana ve Misis şehirlerini ele geçirdi.

Ermenilerin Kilikya'ya gelerek hayvanlarını otlatmaları konusunda anlaşmış oldukları Türkmenlere saldırması üzerine II. Kılıç Arslan ve Selahaddin Eyyûbî, Çukurova'ya ortak bir sefer düzenlediler. Müttefikler, Karahisar ve Göksu'yu geçerek III. Rupen'in hâkim olduğu bölgeye girdiler (1180).²⁷⁶ III. Rupen, iki güçlü hükümdara karşı koyamayacağını anlayarak teslim oldu. İki hükümdar, Ermenilerin ele geçirdikleri esirler ile beraber çok sayıda altın göndermesi üzerine ülkelerine döndü.²⁷⁷

III. Rupen'in ölümünden sonra (1187) yerine, kardeşi II. Leon (1187-1219) geçti. Bu dönemde II. Kılıç Arslan, ülkesini 11 oğlu arasında paylaştırmıştı. Paylaştırmadan bir süre sonra şehzadeler arasında taht mücadeleleri başladı. Bu arada Rüstem adlı bir Türkmen Beyinin, 5000 atlı ve birçok yaya ile Kilikya'ya girmesini ve Sis'e kadar olan yerleri yağmalamasını II. Kılıç Arslan'ın emri olduğunu düşünen II. Leon, Selçuklu topraklarına akınlar düzenleyerek Kayseri'ye kadar ilerledi.²⁷⁸ Türkiye Selçuklu Devleti ise Ermenilerin saldırılarına, 1193'te Çukurova'ya yaptıkları bir akın ile karşılık verdi.²⁷⁹

II. Kılıç Arslan ve oğulları, III. Haçlı Seferi'nin Anadolu'ya yönelmesi ve şehzadelerin birbirleriyle olan mücadeleleri nedeniyle Ermeni tacizlerini engelleyemedi.

²⁷⁴ Abu'l-Farac, C. II, s. 420; Simbat, s. 60; Süryani Mihail, s. 236; Ersan, s. 145-146.

²⁷⁵ İbnü'l-Esir, C. XI, s. 355-357; Süryani Mihail, s. 254-255; Ersan, s. 146.

²⁷⁶ İbnü'l-Esir, C. XI, s. 372; Abu'l-Farac, C. II, s. 426; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 212-213.

²⁷⁷ İbnü'l-Esir, C. XI, s. 372; Abu'l-Farac, C. II, s. 426; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 213; Ersan, s. 147.

²⁷⁸ Abu'l-Farac, C. II, s. 447-448, Simbat, s. 63; Ersan, s. 150.

²⁷⁹ Steven **Runciman**, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (Çev: Fikret İşıltan), C. III, TTK, Ankara 1987, s. 88; Ersan, s. 161.

II. Leon ise bu başarılarının ardından, 1198 yılında “Muhteşem” unvanı alarak taç giydi.²⁸⁰ Ayrıca Roma Kilisesine bağlanması ve Alman İmparatoruna itaat etmesi şartıyla Ermenistan Kralı olarak tanındı.²⁸¹

2.2.2. Rükneddin Süleymanşah ve Gıyâseddin Keyhüsrev’in Saltanatlarında Ermeniler ile İlişkiler

Türkiye Selçuklu Devleti’nde meydana gelen gelişmeleri takip eden II. Leon, Rükneddin Süleymanşah’ın, kardeşi Gıyâseddin Keyhüsrev’i tahttan indirmesinden sonra izlediği yayılma politikasını bıraktı. Ayrıca Konya’dan ayrıldıktan sonra yanına gelen Gıyâseddin Keyhüsrev’in almayı umduğu desteği de vermedi.²⁸² Çünkü Selçuklu topraklarına yapmış olduğu saldırılardan dolayı, askerî gücünden çekindiği Rükneddin Süleymanşah’ın dikkatini çekmek ve onu öfkeli edilecek bir hata yapmak istemiyordu.

Devlet işlerini düzenleyen ve otoritesini sağlamlaştıran Rükneddin Süleymanşah ise Ermenileri cezalandırmak ve itaat altına almakta kararlıydı. Bu nedenle 1199 yılında Kilikya üzerine bir sefer düzenledi. Bu seferde, II. Leon ile arası iyi olmayan Lampron bölgesi Ermeni Prensi Oşin ile beraber hareket edildi. Adana’ya kadar olan bölgenin ele geçirildiği bu seferde Türk kuvvetlerine öncülük eden Oşin, ele geçirdiği çok miktarda ganimetle birlikte Adana’dan beş yüz kızı da tutsak alarak götürdü. Ermenilerin ele geçirdiği yerlerin geri alındığı bu sefer sonrasında II. Leon, Türkiye Selçuklu tâbiyetini kabul etti. Ayrıca Rükneddin Süleymanşah adına para bastırarak tâbiyet şartlarını da yerine getirdi.²⁸³ II. Leon, Rükneddin Süleymanşah’ın ölümünden sonra tahta çıkan oğlu III. Kılıç Arslan (1204-1205) zamanında da Türkiye Selçuklu Devleti’ne tâbi olmaya devam etti.²⁸⁴

Türkiye Selçuklu Devleti’ndeki iç karışıklıklardan yararlanan Ermeniler, bu sefer de III. Kılıç Arslan ile Gıyâseddin Keyhüsrev arasındaki taht mücadelesini fırsat bilerek Selçuklu topraklarına saldırıda bulundular. Elbistan üzerine yürüyen II. Leon, burayı almakta başarılı olamadı (1205).²⁸⁵ Daha sonra Eyyübîleri hedef aldı ve Halep’e ardı ardına baskınlar düzenleyip halkın malını yağmaladı, kadın ve çocukları esir aldı.

²⁸⁰ Müverrih Vardan, s. 218.

²⁸¹ Simbat, s. 68; Süryani Mihail, s. 293; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 249.

²⁸² Demirkent, *Niketas Khoniates’in Historia’sı (1195-1206)*, s. 83; İbni Bibi, *Selçukname*, s. 23.

²⁸³ Simbat, s. 74; Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, s. 26; Ersan, s. 161-162.

²⁸⁴ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 96; Ersan, s. 162.

²⁸⁵ Simbat, s. 76.

Bunun üzerine Halep Hâkimi Melik Zâhir, Halep yakınlarında karargâhını kurmuş olan II. Leon'un üzerine yürümek istedi. Ancak II. Leon'un bulunduğu yere ulaşmak mümkün olmayınca, Ermenilerin beş fersah uzaklığında bir yerde konakladı. Melik Zâhir, II. Leon'un ordusunun yakınında bulunan Derbesâk kalesine silah ve erzak yardımı yolladı. Komutanlarından Meymun el-Kasri'yi de yardımın kaleye ulaşması için refakatçi olarak gönderdi. Meymun'un birlikleri II. Leon'un askerleri tarafından baskına uğradı ve mağlup edildi. Derbesâk kalesine erzak götüren birlik de Ermeni baskınına uğradı ve Müslümanlar kılıçtan geçirildi. II. Leon, Halep yakınlarında daha fazla kalmanın kendisi için tehlikeli olacağını düşünerek ele geçirdikleri ganimetler ile birlikte ülkesine döndü.²⁸⁶

Gıyâseddin Keyhüsrev, Antalya'nın fethinin ardından Ermenilerin ilerleyişini durdurmak ve Halep ticaret yolunun güvenliğini sağlamak amacıyla 1208-1209 yılında Kilikya üzerine yürüdü. Melik Zâhir'in yolladığı Eyyûbî ordusu da Selçuklu ordusuna katıldı. İki ordu Maraş üzerinden Ermeni topraklarına girdi. Daha önce II. Kılıç Arslan tarafından alınan fakat Ermenilere bırakılmış olan Pertus kalesi de dâhil olmak üzere pek çok yer ve kale ele geçirildi.²⁸⁷ II. Leon'un oğlu Gregori de tutsak alındı.²⁸⁸ Oğlu esir düşen ve birçok kaleyi kaybeden II. Leon, barış istemek zorunda kaldı. Melik Adil ve Melik Zâhir'den de Gıyâseddin Keyhüsrev ile barış yapılması konusunda aracı olmalarını istedi. Gıyâseddin Keyhüsrev II. Leon'un barış teklifini; Selçuklu hâkimiyetinin kabul edilmesi, alınan Müslüman esirlerin serbest bırakılması, Selçuklu ve Halep topraklarına bir daha saldırılmaması şartıyla kabul etti.²⁸⁹ II. Leon, Gıyâseddin Keyhüsrev adına para bastırarak tâbiyet şartlarını kabul etti ve anlaşma şartlarını yerine getirdi.

2.2.3. İzzeddin Keykâvus'un Saltanatında Ermeniler ile İlişkiler

Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra oğlu İzzeddin Keykâvus, devlet büyüklerinin kararıyla Kayseri'de Türkiye Selçuklu tahtına çıkartıldı. Bu arada Tokat'ta bulunan Alâaddin Keykubâd, İzzeddin Keykâvus'un sultanlığını tanımayarak aralarında

²⁸⁶ İbnü'l-Esir, C. XII, s. 199.200.

²⁸⁷ Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, s. 26; Üremiş, s. 163-164.

²⁸⁸ İbni Bibi, *el-Evâmîrü'l-'Alâ'îye fi'l-'Umûri'l-'Alâ'îye*, s. 14-15.

²⁸⁹ Süleyman **er-Râvendî**, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyet-üs-Sûrûr*, C. II, (Çev: Ahmet Ateş), TTK, Ankara 1960, s. 425-426; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 287; Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, s. 26-27.

ittifak bulunan amcası Erzurum Hâkimi Tuğrulşah ve Danişmendli Zahirreddin İli ile beraber Kayseri'yi kuşatmak üzere yola çıktı. Daha sonra Ermeni Kralı II. Leon'a da elçi göndererek onun da bu ittifaka katılmasını sağladı. Kısa süre sonra Kayseri'yi kuşatan müttefikler, İzzeddin Keykâvus'u çok zor duruma düşürdü. Kuşatmaya uzun süre dayanamayacağını anlayan İzzeddin Keykâvus, destek almak amacıyla Konya'ya kaçmanın yollarını düşünmeye başladı. Bu arada Kayseri Hâkimi Celaledin Kayser, tarafları Alâaddin Keykubâd'ın kurduğu ittifaktan ayırmanın daha kolay olacağı konusunda İzzeddin Keykâvus'u ikna etti. Bu fikri olumlu karşılayan İzzeddin Keykâvus, Celaledin Kayser'i bu iş için görevlendirdi. Bir gece gizlice Ermeni karargâhına giden Celaledin Kayser II. Leon'a: *“Biliyorsunuz ki, sizin Selçuklu ülkesinde hiçbir şekilde devlet işlerine müdahale etme, ülkeye sahip veya ortak olma gibi haklarınız yoktur. O halde ne gereği var da kendinizi başkaları için tehlikeye atıyorsunuz? Melik Mugiseddin kardeşinin mülkünü istiyorsa, Alaaddin Keykubad da babasının yerini istemektedir. Ben sizin onların arasına girmenizin ve bu hengâmede taraf olmanızın maksadını anlamıyorum. Bendeniz size olan dostluğuma ve sevgime dayanarak, kendinizi bu faydasız tehlikenin dışında tutarak sahip olduklarınızı korumanızı istiyorum”* dedikten sonra *“Eğer ittifaktan ayrılır ve geri dönerseniz, İzzeddin Keykâvus, Ermeni kalelerinin erzak ihtiyacını karşılamak üzere on iki bin mudd zahire göndereceğini ve ülkenize hiçbir şekilde zarar vermeyeceğini taahhüt eder”* teklifini yaptı. Bu teklifi mantıklı bulan II. Leon, ordusuyla beraber ülkesine döndü.²⁹⁰ Ertesi sabah Ermenilerin geri döndüğünü gören müttefikler, birer birer dağılarak Alâaddin Keykubâd'ı yalnız bıraktılar. Tek başına ağabeyi ile başa çıkamayacağını anlayan Alâaddin Keykubâd da Ankara'ya çekildi.

İzzeddin Keykâvus, Alâaddin Keykubâd tehlikesinin atlatılmasından sonra Niğde Emiri Zeyneddin Başara vasıtasıyla II. Leon'a bir elçi göndererek, saltanatın kendisinde kaldığını bildirdi. II. Leon, İzzeddin Keykâvus'u tebrik etmek amacıyla Arap ve Frank atları, altın ve gümüş yemek takımları ve kıymetli kumaşlardan oluşan çeşitli hediyeler yolladı.²⁹¹ Kayseri'de işlerini tamamlayan İzzeddin Keykâvus, Aksaray yoluyla Konya'ya gelerek Türkiye Selçuklu tahtına oturdu.

²⁹⁰ İbni Bibi, *el-Evâmirü'l-'Alâ'ie fi'l-Umûri'l-Alâ'ie*, s. 134-138; Turan, “Keykâvus I”, s. 632; Ersan, s. 106; Koca, “Sultan I. İzzeddin Keykavuz ile Melik Alaaddin Keykubad Arasında Geçen Otorite Mücadelesi”, s. 937.

²⁹¹ İbni Bibi, *el-Evâmirü'l-'Alâ'ie fi'l-Umûri'l-Alâ'ie*, s. 139.

İzzeddin Keykâvus, Alâaddin Keykubâd meselesini hallettikten sonra ticarî açıdan önemli bir merkez olan Sinop'u fethetti (1214).²⁹² Daha sonra Ermenilerin ele geçirmiş oldukları Lülüve (Ulukışla), Ereğli ve Larende (Karaman)'ı geri almak amacıyla bir sefer düzenledi.²⁹³ II. Leon, Türkiye Selçuklularına tek başına karşı koyamacağını anlayarak müttefiki olan Antakya Prinkepsliğinden yardım istedi. Bu dönemde Antakya Prinkepsliği ile arası bozuk olan II. Leon'a Antakya Haçlılarından yardım gelip gelmediği bilinmiyor. Nitekim Ermeni direnişiyle karşılaşmayan İzzeddin Keykâvus, Lülüve, Ereğli ve Larende'yi yeniden Selçuklu topraklarına kattı.²⁹⁴

2.2.3.1. İzzeddin Keykâvus'un Kilikya Seferi

Ermenilerin eline geçen yerleri geri alan İzzeddin Keykâvus, daha önce babası Gıyâseddin Keyhüsrev tarafından fethedilen (1207) ancak dört yıldır Selçukluların idaresinde olmayan Antalya'yı geri almak amacıyla 1216 yılında bir sefer düzenledi. Bu arada Antakya Prinkepsi'nin Trablus'da bulunmasını fırsat bilen Ermeniler de Antakya'yı ele geçirdiler. Antalya'yı fetheden İzzeddin Keykâvus (22 Ocak 1216), Kilikya'daki karışıklıklardan yararlanıp Ermenileri yeniden itaat altına almak amacıyla sefer hazırlıklarına başladı. Mayıs 1216'da da Halep Hâkimi Melik Zâhir'e bir elçi yollayarak yapacağı sefere onu da davet etti. Bu teklifi kabul eden Melik Zâhir, amcasından çekindiği için durumu Melik Adil'e danışma gereği duydu. Bu arada Maraş Emiri Nusretüddin, İzzeddin Keykâvus'un emriyle, Eyyûbîlere ait Balat'a saldırmış ve II. Leon'a yardım eden Ermenileri kılıçtan geçirmişti. Melik Adil cevabında Melik Zâhir'e, Selçukluların Halep üzerinde emelleri olduğunu, bu nedenle dikkatli hareket etmesi gerektiğini bildirdi. Türkiye Selçuklularına katılıp katılmakta kararsız kalan Melik Zâhir, Selçuklu ordusunun Balat'a saldırmasından da endişelendi. Melik Zâhir bu kararsızlık hali içinde kısa süre sonra öldü. Bunun üzerine İzzeddin Keykâvus, Kilikya seferini tek başına yapmaya mecbur kaldı.²⁹⁵

1216 yazını Eyyûbîlerin desteğini bekleyerek zaman kaybeden İzzeddin Keykâvus, Maraş Emiri Nusretüddin ile birlikte sonbahar başlarında Köse-dere yolundan Gökeri'ye vardı. II. Leon, Selçuklu ordusunun harekete geçtiğini öğrenir

²⁹² Abu'l-Farac, C. II, s. 497.

²⁹³ Ermenilerin adı geçen yerleri ele geçirme süreci için bkz. Turan, "Keykâvus I", s. 632.

²⁹⁴ Simbat, s. 78; Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, s. 27.

²⁹⁵ Turan, "Keykâvus I", s. 637.

öğrenmez hazırlıklarına başladı. İzzeddin Keykâvus, seferin başlangıcını Ermenilerin en sağlam kalelerinden biri olan Hançin Kalesi ile yapmak istedi. Eğer Hançin ele geçirilirse, en güvendikleri yerin alınmasından dolayı Ermeniler korku ve endişeye kapılacaktı. Hançin Kalesi önlerine gelen İzzeddin Keykâvus, üç gün boyunca mancınıklar ile surları dövdürttü. II. Leon'un yardımından ümidini kesen kale halkı, canlarının ve mallarının bağışlanması karşılığında kaleyi teslim etmeye razı oldular.²⁹⁶

Hançin'i ele geçiren İzzeddin Keykâvus, yönünü diğer bir sağlam kale olan Kançin'e çevirdi. Kale halkının teslim olmayı reddederek savunmaya geçmeleri üzerine mancınıklar çalıştırıldı. Ayrıca silahlı on kişinin aynı anda geçebileceği geniş merdivenler kuruldu. Okçular, ok atışlarıyla surlar üzerindeki Ermenilere göz açtırmadı. Kale surlarına tırmanan Selçuklu askerleri içeri girmeyi başardı ve Kançin Kalesi de ele geçirildi.²⁹⁷

Hançin ve Kançin kalelerini ele geçiren İzzeddin Keykâvus, II. Leon'un bulunduğu Keban Kalesi önlerine geldi. Ancak ihtiyarlığı ve nikris hastalığından dolayı kötürüm kalmış olan II. Leon, Baron Konstantin ve Baron Adan öncülüğündeki askerî bir birlikle ani bir çıkış harekâtı yaparak kaleden kaçmayı başardı. Bunun üzerine İzzeddin Keykâvus, ordusuyla ovaya indi ve Emir'i-Meclis'i Mübarizüddin Behramşah'ı düşmanın durumu hakkında istihbarat toplaması için üç bin süvari ile birlikte Ermenilerin peşinden yolladı. Mübarizüddin Behramşah'ın idaresindeki Selçuklu ordusu, Baron Konstantin'in saldırısına uğradı. Kısa sürede toparlanan Selçuklu ordusu, savaş düzenine geçerek saldırıya geçti. Gün boyu süren savaş sonunda Ermeni ordusu darmadağın edildi. Başta Baron Konstantin olmak üzere Baron Oşin, Baron Vasil ve pek çok şövalye de tutsak edildi.²⁹⁸

Ermeniler karşısında büyük bir zafer kazanan İzzeddin Keykâvus, II. Leon'un yakalanması için emir verdi. Ancak bir hafta boyunca yapılan aramalara rağmen II. Leon'un izine rastlanılmadı. Bu nedenle İzzeddin Keykâvus, daha fazla burada kalmayarak ele geçirilen ganimetlerle birlikte Kayseri'ye döndü.

²⁹⁶ İbni Bibi, *el-Evâmirü'l-'Alâ'ie fi'l-Umûri'l-Alâ'ie*, s. 184-185.

²⁹⁷ İbni Bibi, *el-Evâmirü'l-'Alâ'ie fi'l-Umûri'l-Alâ'ie*, s. 185.

²⁹⁸ İbni Bibi, *el-Evâmirü'l-'Alâ'ie fi'l-Umûri'l-Alâ'ie*, s. 185-187; Simbat, s. 78-79; Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, s. 28; Öngül, *Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s. 115.

Türkiye Selçukluları karşısında büyük bir yenilgiye uğrayan II. Leon, 1218 yılında pek çok hediye, altın ve gümüş eşya, at, katır ve güzel Frank cariyeler ile birlikte İzzeddin Keykâvus'a bir elçi gönderdi. II. Leon elçiyle yolladığı mektubunda “Eğer garaz sahipleri, siz cihan padişahımızın kulağını, kara talihli olan benim hakkımda gerçek olmayan şeylerler doldurmuşlar, o konuda mübalağada bulunmuşlarsa ve o yüzden siz cihanın efendisinin şerefli canı, bu zavallı fakir yüzünden sıkılmışsa, bunun cezasını fazlasıyla çektim. Beylerim öldürüldü. Ülkem alt üst oldu. Askerlerimin çoğu hayatını kaybederek çoluk çocuklarından da eser kalmadı. Kılıç ve mühür sahibi olan siz padişahımızın sonsuz merhametine güvenerek diliyorum ki, Allah aşkına engin şefkatiniz ve sınırsız cömertliğinizle bu zavallının suçunu da bağışlayın. Gerçek şu ki, Sis vilayetini benden alınca devletinizin kullarından bir başkasına vereceksiniz. Siz, bendenizi kullarınızın en düşük rütbelisi sayarsanız, bundan sonra büyük bir samimiyetle bağlılık küpesini akıl kulağıma takar, itaat palanını sırtıma vururum. Yeryüzü padişahının dergâhının köpeklerinin sesini kendime huzur veren bir ses sayarım. Haracımı arttırırım. Her yıl kararlaştırılan meblağı ödedikten başka silahlı ve teçhizatlı 50 süvariye nerede isterseniz orada yanınızda savaşa gönderirim. Bunların dışında gücümün ve imkânımın yettiği her görevi yerine getiririm. Çemberin merkezindeki nokta gibi size bağlılıkta sebat ederim, fermanınıza uymayı aklımın baş köşesine yazarım” diyerek barış teklifinde bulundu.²⁹⁹

İzzeddin Keykâvus, II. Leon'un barış teklifini kabul etti. İki taraf arasında yapılan anlaşmaya göre; esir alınan Ermeniler, kurtuluş fidyesi karşılığında serbest bırakılacak, Lülüve başta olmak üzere sınırdaki bazı kaleler (İsavra çayı ve Lozad) Türkiye Selçuklularına bırakılacak, Ermeniler yeniden Türkiye Selçuklu Devleti'ne tâbi olacak, Sis'de Sultan adına para bastırılıp hutbe okutulacak, gerekli görüldüğü zaman 500 Ermeni askeri gönderilecek ve her yıl 20 bin dinar vergi verilecekti.³⁰⁰

İzzeddin Keykâvus, yapılan yeni anlaşmayı götürmesi ve geçen yılın vergisini tahsil etmesi amacıyla Ziyaeddin Kara Arslan'ı II. Leon'a gönderdi. Ziyaeddin'i ihtişamlı bir şekilde karşılayan II. Leon, geçen yılın vergisi olan 10 bin dinarı vermekle beraber altı ayın vergisi olan 10 bin dinarı da kendisine teslim etti. Ayrıca Ziyaeddin ile beraber çok kıymetli hediyeleri İzzeddin Keykâvus'a yolladı.³⁰¹

²⁹⁹ İbni Bibi, *el-Evâmirü'l-'Alâ'ie fi'l-Umûri'l-'Alâ'ie*, s. 189-190; Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen ve Giden Elçiler*, s. 55-56.

³⁰⁰ Simbat, s. 79; Süryani Mihail, s. 297; Öngül, *Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s. 116.

³⁰¹ İbni Bibi, *el-Evâmirü'l-'Alâ'ie fi'l-Umûri'l-'Alâ'ie*, s. 190-191.

Yapılmış olan bu anlaşma ile Ermeniler yeniden Türkiye Selçuklu Devleti'ne tâbi duruma getirildi. Böylece Anadolu-Suriye kervan yolunun güvenliği sağlanmış oldu. Her iki taraf arasında tacirlere serbestçe geçiş hakkı tanındığı, uclarda yaşayan Türkmenlere bildirildi.³⁰²

Türkiye Selçuklu Devleti'ne tâbi olan II. Leon, anlaşma da kabul ettiği şekilde İzzeddin Keykâvus'un çıktığı Halep seferine asker göndermişti. Melik Zâhir'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu Melik Aziz'in atabeyi, gizlice II. Leon'a çok miktarda altın gönderdi ve yardım talebinde bulundu. Türkiye Selçuklularına tâbi olduğundan dolayı doğrudan bir yardım yapamayacak olan II. Leon, dolaylı yoldan yardım etmek amacıyla İzzeddin Keykâvus'a, onu şüpheye düşürecek bir mektup yolladı. II. Leon mektubunda *"Ermeni Kralı Leon tarafından kardeşimiz Sultan Keykâvus'a selam. Dostumuz olmak hasebiyle bildiriyorum ki, askerlerinden kırk emirin seni Eşref'in eline vermek üzere sözbirliği yapmış olduklarını duymuş ve tevkif etmişimdir. Düşmanlarının eline düşmemek için şahs emniyetini düşün. Sağ olasın"* diyerek İzzeddin Keykâvus'u uyardı.³⁰³ Bu mektubu okuyan İzzeddin Keykâvus, büyük korku içine düştü ve ordusuna derhal geri çekilme emri verdi. Elbistan'a çekildikten sonra da adı geçen kırk emiri bir kulübeye kapattırarak yaktırdı.

2.3. Haçlılar ile İlişkiler

2.3.1 Antakya Haçlı Prinkepsliği ile İlişkiler

2.3.1.1. Gıyâseddin Keyhüsrev Öncesi Durum

Papa II. Urbanus'un yaptığı çağrı ile toplanan Haçlı ordusu, Aralık 1096'da İstanbul'a ulaştı. İmparator Aleksios ile yaptıkları anlaşma gereği Anadolu'da ele geçirilen yerleri Bizans'a bırakacak olan Haçlılar, 1097 yılında İznik'i ele geçirerek Bizans'a teslim ettiler. Anadolu'daki ilerlemelerine devam eden Haçlılar, 3 Haziran 1098'de Antakya'yı ele geçirdiler. Musul valisi Kürboğa'nın Antakya'yı kuşatma girişiminin başarısız kalması sonrasında Antakya, 28 Haziran 1098'de tamamıyla Haçlıların elinde kaldı.³⁰⁴ Antakya'yı ele geçiren Haçlı komutanları, yapılan anlaşmaya

³⁰² Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, s. 99.

³⁰³ Süryani Mihail, s. 297-298.

³⁰⁴ İbnü'l Adîm, s. 89-90.

rağmen şehri Bizans'a iade etmediler. Ardından Antakya'nın başına, Haçlı komutanlarından Güney İtalya Normanlarının Reisi Bohemund geçti.³⁰⁵

Bohemund, Antakya çevresindeki Müslüman devletler ve Bizans ile mücadele ederek topraklarını genişletme siyaseti izledi. Ancak 7 Mayıs 1104'de yapılan Harran Savaşı'nda, Musul Valisi Çökürmüş'ün komutasındaki Büyük Selçuklu ordusuna yenilen Bohemund, yeni kuvvetler elde etme ümidiyle Avrupa'ya gitti. Bu arada Antakya'nın idaresini yeğeni Tankred'e bıraktı. Avrupa'dan topladığı orduyla Antakya'ya doğru yola çıkan Bohemund, amacına ulaşmadan 1111 yılında öldü.³⁰⁶

Bohemund'un ölümünden sonra yerine geçen yeğeni Tankred, dayısının izlediği politikayı devam ettirdi. Bu politika gereği Bizans hâkimiyetini tanımayan Tankred, sınırlarını Suriye coğrafyasında genişletmek amacıyla Müslümanlar ile mücadele etti. Bu mücadeleler sonunda Müslümanlardan alınan kale ve şehirler sayesinde doğu sınırlarını Halep'e kadar genişleten Tankred, Misis'i de alarak Çukurova'da Bizans üstünlüğüne son verdi.³⁰⁷

Tankred'in 1112 yılında ölümünden sonra Prinkepsliğin idaresi, kuzeni Roger de Salerne'ye geçti. Roger de Salerne, Artuklu Beyi İlgazi'ye karşı 28 Haziran 1119'da yapılan Ager Sanguinis savaşında öldü. Roger de Salerne'nin ölümünden sonra Antakya'nın idaresini, 1126'da Bohemund'un oğlu II. Bohemund gelinceye kadar Kudüs Kralı II. Baudouin üstlendi. 1126'da Prinkepsliğin başına geçen ve Kral II. Baudouin'in kızıyla evlenen II. Bohemund'un hâkimiyeti, 1130'da Ermeni Baronu I. Leon ve Danişmendli kuvvetlerine karşı yaptığı savaşta ölmesiyle son buldu.³⁰⁸

II. Bohemund'un ölümünden sonra eşi Alice, kızı Constance namına idareyi eline aldıysa da 1136'da Constance ile evlenen Raymond de Poitiers, Prinkepsliğin başına geçti. Onun hâkimiyeti de 1149'da Halep Hâkimi Nureddin Mahmud'a karşı

³⁰⁵ Steven **Runciman**, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (Çev: Fikret Işıltan), C. I, TTK, Ankara 1989, s.180; Doğan **Avcıoğlu**, *Türklerin Tarihi*, C. IV, Tekin Yayınevi, İstanbul 1981, s. 1791; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 81; Birsal **Küçüksipahioğlu**, "Haçlı Devletleri", *Türkler Ansiklopedisi*, C. VI, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. s. 1201.

³⁰⁶ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 83-85; Küçüksipahioğlu, "Haçlı Devletleri", s. 1202.

³⁰⁷ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 85.

³⁰⁸ Işın **Demirkent**, "Haçlı Seferleri ve Türkler", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, C. IV, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 203; Gürhan Bahadır, "II. Bohemund Döneminde Antakya Haçlı Prensligi (M.S. 1126-1130)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXXIII, Sayı 56, 2014, s. 107.

yaptığı savaşta ölümüyle sonlandı.³⁰⁹ Daha sonra Constance ile evlenen Renaud de Châtillon, Antakya Prinkepsi oldu.

İmparator Manuel, Renaud'un prinkepsliğini Ermeniler üzerine sefer düzenlemesi halinde kabul edeceğini bildirdi. Ayrıca bu seferin masraflarını da kendisinin karşılayacağını söyledi. Bunun üzerine Renaud, Ermenilere saldırarak onları Kilikya'ya kadar geri püskürttü. Ancak Renaud, teklif edilen paranın verilmemesi üzerine siyaset değiştirerek Ermeniler ile ittifak kurdu.³¹⁰

1156 yılında Renaud ve Ermeni Baronu II. Toros'un Bizans'a ait olan Kıbrıs'a bir sefer düzenlemeleri ve adada yaşayan Hristiyan halkı katlederek şehirleri, köyleri hatta kiliseleri dahi yağmalamaları, İmparator Manuel'i Çukurova'ya bir sefer düzenlemeye mecbur bıraktı.³¹¹ Bizans ordusuyla başa çıkamayacağını anlayan II. Toros, dağlara çekilerek kurtuldu. Renaud ise teslim olmak zorunda kaldı. İmparator Manuel, yaptıklarından dolayı Renaud'u, küçük düşürücü hareketlerle cezalandırdı.³¹²

Renaud'un hâkimiyeti, Müslümanlara karşı düzenlediği bir sefer esnasında Râvendân³¹³ Kalesi civarında Nureddin Mahmud'a esir düşmesiyle son buldu (1160). Renaud'un yerine Antakya Prinkepsliği'nin başına, Constance'ın Raymond'dan olan oğlu III. Bohemund getirildi.³¹⁴

III. Bohemund döneminde Antakya Prinkepsliği, Selahaddin Eyyûbî'nin Haçlılara ait birçok şehir ve kaleyi ele geçirmesi nedeniyle zor duruma düştü.³¹⁵ Selahaddin Eyyûbî ile barış yaparak Eyyûbî tehlikesini atlatan III. Bohemund, bu sefer de Ermeni Baronu II. Leon ile mücadele etmek zorunda kaldı.

³⁰⁹ Urfalı Mateos, s. 300; Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler", s. 203.

³¹⁰ Urfalı Mateos, s. 322; Kinnamos, s. 130;

³¹¹ Urfalı Mateos, s. 322-323; Kinnamos, s. 130-131; Abu'l-Farac, C. II, s. 396; Simbat, s. 57; Ebru Altan, "Renaud De Châtillon: Antakya Prinkepsi (1153-1160) Maverâ-i Ürdün Senyörü (1177-1187)", *İÜFTD*, Sayı 55, 2013, s. 6-7.

³¹² Kinnamos, s. 131-134; Georg **Ostrogorsky**, *Bizans Devleti Tarihi*, TTK, Ankara 2015, s. 357; Küçüksipahioğlu, "Haçlı Devletleri" s. 1203; Şebnem Özonur, "Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin Sonu" Marmara Üniversitesi TAE, İstanbul 2008 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 20.

³¹³ Kilis'in 24. Km kuzeybatısında, bugünkü Polateli ilçesinde bulunmaktadır. Bkz. Işın Demirkent, "Râvendân A Castle of the Crusader Era", *İÜFTD*, Sayı 40, 2004, s. 141.

³¹⁴ Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler", s. 203; Küçüksipahioğlu, "Haçlı Devletleri", s. 1203; Altan, "Renaud De Châtillon: Antakya Prinkepsi (1153-1160) Maverâ-i Ürdün Senyörü (1177-1187)", s. 10.

³¹⁵ Selahaddin Eyyûbî'nin fetihleri için bkz. İbnü'l-Esir, C. XII, s. 22-28.

Kilikya bölgesindeki hâkimiyetini arttırmak isteyen II. Leon, III. Bohemund'a, kendisine ait olan Bagras'ı vereceğini söyleyerek bir tuzak kurdu. II. Leon'a inanan III. Bohemund, karısı ve çocuklarıyla Bagras'a doğru yola çıktı. Kendisine kurulan tuzaktan habersiz olan III. Bohemund, Bagras'a girer girmez II. Leon'un askerleri tarafından yakalandı. III. Bohemund, Antakya'nın hâkimiyetini II. Leon'a vermesi karşılığında serbest bırakıldı. Ancak Antakya halkı tarafından hoş karşılanmayan Ermeniler, Antakya'dan çekilmek zorunda kaldılar. Bunun üzerine III. Bohemund tekrar Antakya'ya geldi.³¹⁶

2.3.1.2. Gıyâseddin Keyhüsrev ve İzzeddin Keykâvus'un Saltanatlarında Antakya Haçlı Prinkepsliği ile İlişkiler

Türkiye Selçukluları, I. Haçlı Seferi'nden sonra kıyı şeridinden uzaklaşarak Orta Anadolu'ya çekilmeye mecbur kalmışlardı. Bu nedenle Antakya Haçlı Prinkepsliği ve Türkiye Selçukluları arasındaki ilişkiler, buldukları coğrafyaların uzak olması ve yayılma alanlarının farklı olması nedeniyle XIII. yüzyılın ilk yarısına kadar oldukça seyrek kalmıştı. Nitekim Gıyâseddin Keyhüsrev'in Akdeniz kıyılarına doğru izlediği genişleme siyaseti, Antakya Prinkepsliği ve Türkiye Selçuklu Devleti arasında siyasî ve ticarî ilişkiler kurulmasını sağlamıştır. Ayrıca II. Leon'un başında bulunduğu Ermeni Krallığı'nın, hem Antakya Prinkepsliği hem de Türkiye Selçuklu Devleti aleyhinde genişletmek istemesi, Antakya Prinkepslerini, Türkiye Selçuklu Sultanlarının desteğini almaya mecbur bırakmıştır.

Antakya Prinkepsi IV. Bohemund, II. Leon'un Antakya çevresindeki arazileri yağmalaması nedeniyle Gıyâseddin Keyhüsrev'den yardım istedi (1208).³¹⁷ Zaten Gıyâseddin Keyhüsrev de II. Leon'un Türkiye Selçuklu topraklarına yaptığı saldırılardan dolayı Ermeniler üzerine bir sefer düzenlemeyi düşünüyordu. Bu arada Ermenilerin Elbistan ve Maraş'a saldırıp Halep civarını yağmalamaları, Gıyâseddin Keyhüsrev'in bir an önce Ermenileri itaat altına almak üzere sefere çıkmasına neden oldu. Ermenilerin saldırılarından zarar görmüş olan Melik Zâhir'in de desteğini alan

³¹⁶ Abu'l-Farac, C. II, s. 465-466; Simbat, s. 65-66; Runciman, C. III, s. 76-77.

³¹⁷ Ersan, s. 158.

Gıyâseddin Keyhüsrev, Ermenileri kendisine tâbi duruma getirdi. Böylece Antakya Haçlıları, II. Leon tehdidinden bir süreliğine kurtuldular.³¹⁸

II. Leon, IV. Bohemund'un Trablus'a gitmesini fırsat bilerek yeğeni Raymond-Rupen'i Antakya tahtına oturtmak amacıyla Antakya üzerine yürüdü. II. Leon, şehrin ileri gelenlerine kendisini desteklemeleri için mükâfatlar vaat etti. Bununla beraber yapılan savaşıardan bıkan Antakya halkı, tekrar bir savaş çıkmasından endişe ediyordu. Ayrıca IV. Bohemund'un zamanının hemen hemen büyük bir bölümünü Trablus bölgesinde geçirmesi ve daha zengin bir yaşam sürdürmesi, Antakya halkını sınırlendiriyordu. Antakya halkının mevcut idareden memnun olmamasını iyi değerlendiren II. Leon, zorlanmadan Antakya'yı ele geçirdi (1216).³¹⁹

II. Leon'un Antakya'yı ele geçirmesi, İzzeddin Keykâvus ve Melik Zâhir'i endişelendirdi. Bu duruma karşı ilk adımı atan İzzeddin Keykâvus, Melik Zâhir'e Ermeniler üzerine ortak bir sefer düzenleme teklifinde bulundu. Buna göre, kendisi Maraş tarafından Ermeni topraklarına yürürken Melik Zâhir de Derbesâk'tan Ermeni topraklarına girecek ve böylece Ermeniler iki taraftan kuşatılacaktı.³²⁰

Antakya'yı II. Leon'a kaptırmış olan IV. Bohemund da İzzeddin Keykâvus ve Melik Zâhir'e benzer bir teklifte bulundu ve bu ittifak çerçevesinde onlara denizden destek vermeyi vaat etti. Ancak Melik Zâhir'in ittifaka girmekte kararsız kalması ve kısa süre sonra ölümü üzerine İzzeddin Keykâvus, seferi tek başına düzenlemek zorunda kaldı. İzzeddin Keykâvus'un bu seferi, Ermenilerin Çukurova'daki şehir ve kaleleri üzerine oldu. Bu nedenle Antakya'yı geri almak isteyen IV. Bohemund'un planları uygulamaya konulamadı.³²¹

³¹⁸ Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi*, s. 133-135.

³¹⁹ Abu'l-Farac, C. II, s. 498; Simbat, s. 77; Harun Korunur, "IV. Bohemond Dönemi Antakya Haçlı Prinkepsliği (1201-1233)", Mustafâ Keman Üniversitesi SBE, Hatay 2011 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 30.

³²⁰ Turan, "Keykâvus I", s. 637; Kaya, "Eyyubiler", s. 257; Özönur, "Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin Sonu", s. 46.

³²¹ Sevim, "Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri", s. 27-28; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 40-41; Kaya, *Selahaddin Sonrası Dönemde Anadolu'da Eyyubiler*, s. 90-91; Özönur, "Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin Sonu", s. 46.

2.3.2. Kıbrıs Haçlıları ile İlişkiler

2.3.2.1. Gıyâseddin Keyhüsrev Öncesi Durum

Akdeniz'in en büyük adası olan Kıbrıs, tarih boyunca siyasî, askerî ve ekonomik yönden Anadolu'nun ayrılmaz bir parçası olmuş, Anadolu'ya hâkim olan devletler kendi güvenlikleri için Kıbrıs'ı ele geçirmeyi zorunlu görmüşlerdir. Kıbrıs, Ege denizi kıyıları ile Mısır ve Suriye sahilleri arasında deniz seferleri başladığı zamandan itibaren önem kazanmış ve bu ülkeler arasında çok uygun bir uğrak yeri teşkil etmiştir. Ayrıca deniz hâkimiyetini elinde bulunduran devletlerin donanmalarına üs olarak da hizmet vermiştir.³²²

M.Ö. 59 yılında Roma hâkimiyetine giren Kıbrıs, imparatorluğun ikiye ayrılmasından (395) sonra Bizans'ın (Doğu Roma İmparatorluğu) idaresinde kalmıştı.³²³ Halife Osman zamanında Şam Valisi Muaviye ve Mısır Valisi Abdullah ibni Ebi Serh, Kıbrıs üzerine ortak bir sefer düzenlemişlerdir. Bu sefer sonucunda ada, Müslümanların eline geçmiştir (653).³²⁴ Kıbrıs, üç asır boyunca Müslümanların elinde kaldıktan sonra Nikephoros Phokas zamanında yeniden Bizans'ın eline geçmiştir (965).³²⁵

Kıbrıs adasının idarecileri, I. Haçlı Seferi sırasında Antakya önlerinde açlıktan perişan durumda olan Haçlılara, yiyecek maddeleri göndererek yardım etmişlerdi. Ayrıca Trablus önlerindeki Haçlılara Kıbrıs'tan ikmal malzemesi ve askerî yardım yapmışlardı. Ancak bu iyi ilişkiler, 1156 yılında Antakya Haçlı Prinkepsi Renaud ve Ermeni Baronu II. Toros'un Kıbrıs'a düzenledikleri saldırı ile bozuldu. Renaud, II. Toros ile anlaşarak 1153 yılında Kıbrıs'a ani bir çıkartma yaptı. Bizans kuvvetlerini mağlup edip İmparator Manuel'in yeğeni Ioannes Komnenos'u esir aldı. Adada yaşayan Hristiyan halk katledildi, şehirler ve köyler yağmalandı. Haçlılar ve Ermeniler adada öyle büyük bir tahribat yapmışlardı ki, Kıbrıs bir daha bu tahribatın ve verilen zararların

³²² Ebru Altan, "Kıbrıs Haçlı Krallığı (1191-1489)", Türkler Ansiklopedisi, C. VI, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 1211.

³²³ Altan, "Kıbrıs Haçlı Krallığı (1191-1489)", s. 1211.

³²⁴ Bahriye Üçok, *İslâm Tarihi Emevîler-Abbâsîler*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1979, s. 6.

³²⁵ Osman Turan, "Ortaçağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri", Belleten, C. XXVIII, Sayı 110, Nisan 1964, s. 212.

etkisinden hiçbir zaman kurtulamadı. Bir yıl sonra adada meydana gelen büyük depremler ise felaketin son sahnesi oldu.³²⁶

1183 yılında Bizans asillerinden Isaakios Dukas Komnenos, Kıbrıs'ın idaresini ele geçirdi. İsaakios, Manuel Komnenos tarafından Tarsus'a vali olarak gönderilmişti. Fakat Ermenilerle yaptığı bir savaşta esir düşen Isaakios, hapisten kurtulduktan sonra Bizans'dan gönderilen paralar ile bir donanma kurarak Kıbrıs'a doğru yelken açtı. Kıbrıs halkına kendisinin imparator tarafından gönderildiğini söyleyerek Kıbrıs'ın idaresini eline aldı.³²⁷

İsaakios'un Kıbrıs'daki hâkimiyeti 1191 yılında kadar sürdü. III. Haçlı Seferi sırasında İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard, Kıbrıs'ı işgal etti.³²⁸ Richard Kıbrıs'ı, Kudüs'ü Selahaddin Eyyûbî'ye kaptırmış olan Guy de Lusignan'a 100.000 altın karşılığında sattı. Guy de Lusignan'ın adaya yerleşmesiyle, Kıbrıs'da bir Haçlı Krallığı kurulmuş oldu.³²⁹

Kıbrıs'ın Haçlılar tarafından ele geçirilmesi Haçlılar için oldukça önemli bir kazanç oldu. Coğrafi konumu sebebiyle Kıbrıs, XIII. yüzyılda düzenlenen Haçlı seferleri sırasında Haçlılar tarafından üs olarak kullanıldı. XIV. ve XV. yüzyıllarda da Doğu Hristiyanlığının ileri karakolu olarak önemini korudu ve Akka'daki ikinci krallığın yüzyıl daha Doğu'da yaşamasına destek oldu. Kıbrıs'ta bir Haçlı krallığının varlığı Müslümanlar için ise ciddi bir tehlike kaynağı oldu. Çünkü Kıbrıs'ta Haçlı hâkimiyeti devam ettiği sürece ada, Mısır, Suriye ve Anadolu'ya karşı düzenlenen Haçlı hareketlerinin çıkış noktası oldu.³³⁰

2.3.2.2. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Antalya'yı Fethi

XIII. yüzyıl başlarında Türkiye Selçuklu Devleti ile Kıbrıs Haçlıları arasındaki ilk münasebetler başladı. I. Haçlı Seferi sırasında Orta Anadolu'ya çekilmek zorunda

³²⁶ Urfalı Mateos, s. 322-323; Kinnamos, s. 130-131; Abu'l-Farac, C. II, s. 396; Simbat, s. 57; Turan, "Ortaçağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri", s. 212-213; Altan, "Kıbrıs Haçlı Krallığı (1191-1489)", s. 1211.

³²⁷ Işın **Demirkent**, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1195)*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 76-77; Müverrih Vardan, s. 216; Runciman, C. III, s. 38.

³²⁸ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1195)*, s. 232.

³²⁹ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1195)*, s. 233-234; Turan, "Ortaçağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri", s. 213; Ostrogorsky, s. 377.

³³⁰ Altan, "Kıbrıs Haçlı Krallığı (1191-1489)", s. 1212.

kalan Türkiye Selçuklu Devleti, II. Kılıç Arslan'dan itibaren sahil bölgelerine doğru ilerlemeye başlamıştı. Bu arada IV. Haçlı Seferi sonrasında Bizans İmparatorluğu parçalanırken (1204) Aldo Brandini adlı bir İtalyan, Antalya ve civarını ele geçirmiş ve Kıbrıs Kralını yüksek hâkim olarak tanımıştı.³³¹

Gıyâseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanat döneminde Aldo Brandini'nin deniz yoluyla Antalya'ya gelen bir Selçuklu kervanını yağmalaması, Kıbrıs Krallığı ile Türkiye Selçukluları arasında çatışmaya yol açtı. İbni Bibi'nin aktardığına göre, Gıyâseddin Keyhüsrev'in huzuruna gelen tacirler, ticaret için Mısır'dan İskenderiye'ye ve oradan da Antalya'ya geldiklerini fakat Antalya Hâkiminin mallarına el koyduğunu söylediler. Hatta Antalya Hâkimi tacirlere, Gıyâseddin Keyhüsrev'den korkmadığını ve gücü yetiyorsa intikamlarını alması için Antalya'ya gelmesini de söyleyerek Sultanı tahrik edici sözler sarfetti. Bunun üzerine Gıyâseddin Keyhüsrev, kısa sürede büyük bir ordu toplayarak Antalya'yı kuşattı. Şehrin etrafına kurulan mancınıklar ile yapılan kuşatma iki ay sürdü. Kuşatmanın uzadığını gören Gıyâseddin Keyhüsrev, hücum emri verdi. Surları aşan askerler şehre girmeyi başardı (5 Mart 1207). Antalya'da bulunan Frankların İslâmiyet hakkında kötü söz söylemiş olmaları nedeniyle, altı gün boyunca katliam yapıldı. Gıyâseddin Keyhüsrev, Antalya'nın idaresini Emir Mübarizeddin Ertokuş'a verdi. Şehre verilen hasarı tamir ettiren ve idari işleri düzenleyen Gıyâseddin Keyhüsrev, Konya'ya dönmek üzere yola çıktı.³³²

Gıyâseddin Keyhüsrev Konya'ya dönüşü esnasında kendisine gelerek yardım isteyen zarara uğramış ve mallarını kaybetmiş olan tacirlerin zararlarının karşılanmasını emretti. Eğer yapılan yardım yetersiz olursa kalan kısmının da Antalya Emiri Mübarizeddin tarafından karşılanacağını söyleyerek tacirlerin bütün zararlarını karşıladı.³³³

Niketas'a göre, Gıyâseddin Keyhüsrev 1206 yılı baharında Antalya üzerine yürüdü. Daha ilk hücumda şehri ele geçireceğini umuyordu. Ancak şehrin hâkimi Aldo Brandini, Kıbrıs'a elçi yollayarak yardım istedi. Kıbrıs'dan gelen iki yüz Lâtin yaya

³³¹ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 226; Altan, "Kıbrıs Haçlı Krallığı (1191-1489)", s. 1212.

³³² İbni Bibi, *Selçukname*, s. 36-37; Kesik, *Türkiye Selçukluları –Makaleler-*, s. 130-133.

³³³ İbni Bibi, *Selçukname*, s. 38.

askeri, Türklere karşı şehri başarıyla savundu. Gıyâseddin Keyhüsrev, on altı günden fazla sürmeyen Antalya kuşatmasını kaldırarak geri çekildi.³³⁴

İbnü'l-Esir ve Abu'l-Farac olayı benzer şekilde anlatmaktadır. Buna göre, Gıyâseddin Keyhüsrev, Antalya'yı³³⁵ daha önce de kuşatmıştı. Kalenin surlarına zarar verilmişse de şehir alınmamıştı. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Antalya'yı tekrar kuşatması üzerine şehirdeki Rumlar, Kıbrıs'taki Franklardan yardım istediler. Frankların yardıma geldiğini gören Gıyâseddin Keyhüsrev, şehrin yakınlarında bir miktar asker bırakarak Konya'ya döndü. Bırakılan Selçuklu askerleri, şehre giriş çıkışları kontrol altına alarak Antalya halkını zor durumda bıraktı. Bir süre sonra da Rumlar ve Franklar arasında anlaşmazlıklar çıktı. Frankların eziyetlerine maruz kalan Antalya halkı, Gıyâseddin Keyhüsrev'e haber göndererek şehrin teslim edileceğini bildirdi. Bunun üzerine hızla Antalya'ya gelen Gıyâseddin Keyhüsrev, Franklar ile savaşa tutuştu ve 5 Mart 1207 tarihinde şehri fethetti. Şehir halkına yardıma gelen bütün Franklar öldürüldü.³³⁶

Müneccimbaşı'na göre, Gıyâseddin Keyhüsrev 1207 yılı içinde Antalya'yı kuşattı ve halkını sıkıştırdı. Rumlar, Kıbrıs adasında bulunan Franklardan yardım istediler. Franklar çok sayıda gemi ile onlara yardıma geldiler. Bunun üzerine Gıyâseddin Keyhüsrev, şehri almaktan vazgeçti. Ancak Antalya'ya giriş çıkışları engellemek amacıyla bir askerî birliği Antalya yakınlarında bıraktı. Bırakılan Selçuklu askerlerinden rahatsız olan halk, Franklardan Selçuklu askerlerini geri püskürtmelerini istedi. Bu durumu Antalya'da istenmedikleri şeklinde anlayan Franklar, şehir halkını katletmeye başladı. Frankların katliamları üzerine şehir halkı, Gıyâseddin Keyhüsrev'i şehri alması için davet ettiler. Bunun üzerine ordusuyla Antalya'yı kuşatan Gıyâseddin Keyhüsrev, 4 Mart 1207 yılında şehri kuşattı. Rumlarla anlaşip şehri teslim aldı ve Frankları da kalede kuşattı. Teslim olan Franklar serbest bırakıldı ve Kıbrıs'a gönderildi.³³⁷

Kaynaklardaki bilgileri birbirleriyle karşılaştırdığımızda, Antalya'ya gelen Haçlı yardımı hakkında Niketas Kıbrıs'dan gelen iki yüz Lâtin yaya askerinden bahsederken, Müneccimbaşı bu yardımın çok sayıda gemi ile geldiğini bildirir. İbnü'l-Esir ve Abu'l-Farac, gönderilen yardımın içeriği hakkında bilgi vermezler. İbni Bibi ise Kıbrıs'dan

³³⁴ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 227.

³³⁵ İbnü'l-Esir eserinde Antalya yerine Antakya demiştir. Bkz. İbnü'l-Esir, C. XII, s. 209.

³³⁶ İbnü'l-Esir, s. 209-210; Abu'l-Farac, C. II, s. 488.

³³⁷ Müneccimbaşı, s. 37-38.

gelen bir yardımdan hiç bahsetmez. Ancak Kıbrıs Krallığı açısından Antalya sahillerinin önemi göz önüne alındığında, Kıbrıs'dan Antalya'ya bir yardım geldiği düşünülebilir.

Niketas, Türkiye Selçuklu ordusunun kuşatmayı kaldırarak geri çekildiğini söyler. İbni Bibi, şehrin iki ay süren bir kuşatma sonrasında ele geçirildiğinden bahseder. Diğer kaynaklar ise ilk kuşatmanın başarısız olması üzerine Gıyâseddin Keyhüsrev'in Antalya yakınlarında bir askerî birlik bırakarak şehre giriş çıkışları kontrol altına aldığı konusunda hemfikirdirler.

Kaynaklardaki bilgiler birleştirildiğinde, kuşatmanın iki aşamalı olduğu ortaya çıkar. Buna göre, birinci aşamada kuşatma başladıktan sonra Lâtin askerlerinin yardıma gelmiş olmaları nedeniyle Türkiye Selçuklu ordusu geri çekilmiştir. Ancak Gıyâseddin Keyhüsrev, Antalya yakınlarında bir askeri birliği bırakarak şehirden vazgeçmediğini göstermiştir. Nitekim Antalya halkı ile Franklar arasında çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle kuşatma tekrar başlatılmış ve sonuca ulaşılmıştır.³³⁸

İbni Bibi'de bahsi geçen, bir grup tacirin Gıyâseddin Keyhüsrev'e gelerek Aldo Brandini'nin mallarını yağma ettiğini, ayrıca onun Gıyâseddin Keyhüsrev'i tahrir edici sözler sarfettiğini bildirmeleri, akıllara Antalya'da Türk ve Müslüman bir tacir kolonisinin olup olmadığı sorusunu getirir. Ayrıca Râvendî'nin "*Birkaç bin Müslümanın Antalya'daki kâfirlerin elinde yıllardır esir ve zelil bir durumda*" olduğuna dair verdiği bilgi,³³⁹ Antalya'da yaşayan Müslüman bir azınlık olduğu fikrini destekler.³⁴⁰

Gıyâseddin Keyhüsrev'in Antalya'yı fethi, Türkiye Selçuklu Devleti ekonomisinin gelişmesinde önemli bir rol oynadı. Fethin ardından Kıbrıs Kralı Hugues (1210-1218) ile bir ticaret anlaşması imzalandı. Ayrıca Venediklilere de Türkiye'de ticaret yapmaları için bir ferman verildi. Bu fermanla, Venediklilere Türkiye'de ticaret serbestisi verilmekle beraber onların seyahat ve ticaret yaparken güvenlikleri sağlanacak ve mallarından %2'den fazla gümrük resmi alınmayacaktı.³⁴¹

Antalya'nın fethi ile Türkiye Selçuklu Devleti, Akdeniz kıyısında bir ithalat ve ihracat limanına sahip olduğu gibi daha sonraki yıllarda da Antalya'yı, deniz kuvvetleri

³³⁸ Kaya, I. *Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi*, s. 129-130.

³³⁹ Râvendî, s. 424.

³⁴⁰ Kaya, I. *Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi*, s. 126.

³⁴¹ Osman **Turan**, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar (Metin, Tercüme ve Araştırmalar)*, TTK, Ankara 1958, s.124.

için bir üs haline getirdi. Antalya'nın fethi ile Akdeniz'e açılan Selçuklular, Mısır'dan ve Akdeniz'in diğer yerlerinden gelen deniz yolunun önemli bir limanını da elde etmiş oluyorlardı.³⁴²

2.3.2.3. İzzeddin Keykâvus ile Kıbrıs Kralı Hugues Arasında Yapılan Ticarî Anlaşma

İzzeddin Keykâvus, babası Gıyâseddin Keyhüsrev tarafından başlatılan iktisadî politikayı devam ettirdi. Bu amaçla Kıbrıs Kralı Hugues ile yapılmış olan ticarî anlaşmaları yeniledi. Bu dönemde İzzeddin Keykâvus ve Hugues arasında gerçekleşen mektuplaşmalar, Türkiye Selçukluları ve Kıbrıs Krallığı arasındaki ticarî ilişkileri anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu mektuplardan üçü Hugues tarafından İzzeddin Keykâvus'a, dördüncü mektup İzzeddin Keykâvus'un Konya'daki baş danışmanına gönderilmiştir. Beşinci mektup ise, İzzeddin Keykâvus'un Hugues'e yolladığı cevap mektubudur.³⁴³

Kraldan Sultana gönderilen mektup: *“Allah'ın himayesine mazhar olan meşhur Kıbrıs adasının kralı Hügo'dan bütün Türk ülkesine hâkim, karada ve denizde, galip ve muzaffer, pek kudretli, asıl ve mes'ut büyük sultana selâm olsun. Sultanlığının sâlim, mes'ut ve memnuniyette olmasını Allahtan her zaman temenni ederim. Tanrı'nın lütuf ve inayetiyle biz sıhhatliyiz ve iyiyiz. O emin adamınız vasıtası ile alınan zat-ı devletlerinin mektuhu okunmuş ve muhtevasında tesbit edilenler anlaşılmıştır. İşte sultanlık devletinin buyruk ve arzusunu yerine getirdik. Aramızda altı yıldanberi yeminle tasdik edilen dostluk bulunduğunu, yukarıda adı geçen, sultanlık devletinin adamından daha etraflı olarak anlayacak ve vesikaların yeminli altın mühürle tasdik edilmiş olduğunu öğreneceksiniz. Sultanlık devletinin müsaadesi gereğince, bütün ülkelerinden tüccarlar ve gemiciler engelsiz ve tereddütsüz olarak bütün neşe ve kolaylıkla benim memleketime gelecekler; aynı tarzda bizimkiler kimse tarafından mâni olunmaksızın, herbiri tamamen serbest olarak, senin memleketine girecekler ve çıkacaklar ve istediklerini yapacaklardır. Öyle ki, Allah da herkes tarafından tebci edilsin ve biz aramızdaki temiz dostluğu sarsılmaz bir surette muhafaza edelim ve fakirler de kendi gıda ve ihtiyaçlarını herbiri kendi temin edebilsin. Eğer sultanlık devletinin istikbalde yazmak veya emretmek hususunda bir arzusu olursa, mektupla veya elçi vasıtası ile emretsin; şayet bizim ülkemizden*

³⁴² Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 285; Serdar Çavuşdere, “Selçuklular Döneminde Akdeniz Ticareti, Türkler ve İtalyanlar”, *Tarih Okulu*, Sayı IV, Yaz 2009, s. 57-58; Burak Gani Erol, “Türkiye Selçukluları Zamanında Denizcilik Faaliyetleri”, *I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu Selçuklu Siyasi Tarihi (Bildiriler)*, Ankara 2014, s. 191.

³⁴³ Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 66.

herhangi bir ihtiyacı olursa, bilelim. Zira memnuniyetle sultanlık devletinin emrini yerine getirmeye hazırız (Ocak 1204)”,³⁴⁴

Kraldan Emîre gönderilen mektup: “Çok meşhur, mümtaz, emirlerin büyük emîri, Konya’nın büyük reisi, Konya eyâletinin şahensâhi, sultanlık sarayının baş danışmanı, benim aziz dostum. Benim Krallık Devleti seni selâmlar ve çok meşhur olan hükümdarlığımın ve bütün ailemin emin iş adamı işbu şövalyeyi senin yüksek huzuruna elçi olarak gönderir ve sana benim Krallığıma lâyük olan bütün hürmeti buna göstermeni ve her hususta kendisini korumanı, ona adam vermeni ve korkusuz olarak onu büyük sultanlık huzuruna çıkarmanı beyan ederim; öyle ki, hayranlığımızı ifade edelim, seni memnun etsin ve biz de seni methedelim. Bütün hizmetini ifa ettikten sonra, adamların ve senin yardımın ve talimatınla geri dönecektir. Senin huzuruna çıktuktan sonra tekrar talimatınla onu bize gönder; bize gelmek için onu erzakla techiz et; böyle vuku bulduğu takdirde tarafımızdan büyük minnettarlığı mucib olacaktır. Eğer, bizim memleketimizden senin yüksek iktidarın için birşeye lüzum görülürse, onu bize emniyetle yaz. Tüccarlar benim memleketime engelsiz ve pervasız gelecekler ve her türlü korkudan uzak bulunacaklardır. Zira bizimle büyük sultan arasında halisâne bir dostluk mevcuttur: aynı tarzda benim memleketimden seninkine. Afiyette ol... (metin eksik)”,³⁴⁵

Kraldan Sultana yeminli dostluk mektubu: “Allah’ın yardımı ile benim Krallık Devleti ve büyük Konya şehrinin yüksek hükümdarı İzzeddin Keykâvus arasında dostluk hakkında iyi niyet ve muhabbet gösterildiğinden her ikimizin onayı ile bu dostluğun takviyesini işte biz Krallık Devleti yerine getiriyoruz. Çünkü meşhur Kıbrıs adasının kralı ünlü kral oğul (I. Aimery Lusignan) Hristiyan dinine mensup ben Hugues, bugünkü Temmuz ayının 19’unda Allah’ın mukaddes İncil’i üzerine, hayat bahşeden haç aşkına ve Hristiyan cemaatının imanı üzerine yukarıda adı geçen ben Kıbrıs Kralı Hugues, Konya şehrinin büyük Sultanı İzzeddin tarafından gösterilen iyi dostluk niyetine bütün kudretim ve imkânlarım dahilinde üç yıl müddetle riayet edeceğime yemin ederim.

Benim Krallık Devletimden ve bütün adamlarımdan ve büyük Sultanın devletinden ve ülkesinden alış veriş maksadıyla tüccarlar denizde ve karada zararsız, eziyetsiz, tamamiyle serbest olarak ve devletimizden ve halktan kimse tarafından alıkonmadan ve mâni olunmadan, yahut hakarete uğramadan girecek ve çıkacaklar; sadece mutad olan gümrük vergisiyle yükümlü tutulacaklardır. Eğer, denizde büyük Sultanın hâkimiyeti altındaki memleketlerden

³⁴⁴ Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, s. 139; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 66-67.

³⁴⁵ Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, s. 140; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 67.

korsanların ele geçirdikleri insan veya diğer eşya getiren bir gemiye rastlanırsa, Krallık Devletimizin hâkimiyeti altında bulunan bir yere, bir kaleye yahut ta sahil yere getirilsin, batırılsın, içindekiler yerine göre korsanlık malları tevkif veya müsadere edilerek, insanlar ve bulunan eşya büyük Sultan tarafına geri verilsin. Eğer, bir gemi denizde fırtınadan tehlikeye maruz kalarak benim Krallık memleketimin herhangi bir sahilinde kazaca uğrarsa, insanlardan hayatta kalanlarla bulunan eşya muhafaza edilsin ve mutad adaletsiz kaidelere uyararak yağmaya uğramasına mahal verilmeden iade edilsin. Bundan başka Sultanın hâkimiyeti altında bulunan bütün memleketlerin masûn kalmasını ve yukarıda kaydedilen hususa dikkat edecek, gerek gizli gerekse açıktan herhangi zarar veya ziyanı düşünmeyeceğün.

Bizim Krallık Devleti tarafından akdedilen ve yeminle çok defa Konya şehrinin büyük Sultanı İzzeddin'e açıklanan ve ortaya konan bu anlaşmayı tam ve sağlam olarak muhafaza etmem lâzımdır. Öyle ki, Sultanın da aynı tarzda bizim Krallık Devletine karşı bütün antlaşmaların devamı üç yıl müddetle tam bir titizlikle her cihetten riayet etmesi lâzımdır. Eğer, daha sonra Ermeni Kontu, Antakya Prensi veya aynı tarzda herhangi Hristiyan taraflardan biri yardım istediği takdirde benim Krallık Devleti bu antlaşmayı onlara teşmil ederek tereddüt etmeden kendilerine yardım edecektir.

Üstünde mukaddes ve hayat bahşeden haç, altında kendi başına emniyet telkin eden mumlu mühürle garanti edilen işbu yeminli mektup 1216 yılında yazılmıştır (19 Temmuz 1216)”,³⁴⁶

Kraldan Sultana gönderilen mektup: “Allah’ın yardımı ve rızasıyla meşhur ve ilâhi ilhama malik bulunan Kıbrıs adasının kralı Hugues, çok yüksek, kuvvetli ve âsil soydan ve Türklerden hâkimiyeti altındaki bütün ülkelerde galip ve muzaffer bulunan büyük Sultan İzzeddin’e selâm! Samimî ve halisâne sevgiyi senin Sultanlık Devletine bildirir, herşeye kadîr Tanrı’nın lûtu ve inâyeti ve senin Sultanlığının halisâne ve iftiraya uğramayan sevgisi sayesinde benim Krallık Devleti afiyet ve emniyettedir ve iyidir. Senin yüksek iktidarma arz ederim... (metin eksik)”,³⁴⁷

Sultandan Krala gönderilen mektup: “Çok asil soya mensup Kıbrıs Kralı Sir Hugues ile az evvel yeminli dostluk yapıldığı haberi benim Sultanlık Devletine elçi Zaharias vasıtasıyla vasıl olduğundan, aynı suretle benim Sultanlık Devleti de yemin eder; iki tarafın yeminle rıza göstererek ve yeminli mektup ile tarafımızın da muvafakat ve teminatla takviye edilen bu dostluk

³⁴⁶ Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, s. 140-141; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 68-69.

³⁴⁷ Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, s. 142; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 69.

gereğince, onun Krallık Devleti içindeki bütün insanlara ve bütün ülkelerdeki tüccarlara ve diğerlerine bizim bütün sultanlığımız ülkelerine girmek ve çıkmak, korkusuz, tamamen serbest ve itirazsız olarak vuku bula; onlar ve onların bütün emtiaları herşeyden muhafaza edilerek, sadece mutad olan gümrük vergisini vereler. Eğer, çok defa olduğu gibi, beklenmedik bir hal vuku bulur veya onun ülkesinden veya diğer insanlardan biri benim Sultanlık Devleti içinde ölürse, kim olursa olsun, bu takdirde o adamın mallarını geri versinler; şüphesiz yeminle veya diğer gerçek bir delil ile Kralın huzuruna gelirse, onun da aynı suretle hareket etmesi lâzımdır. Bir teknenin, bir gemi veya bir kadirganın korsan gemileri veya diğer bir kayığın yanaştığı veya yüksek Kralın memleketine karada veya denizde zarar verdiği ve tekrar bizim Sultanlık ülkesine döndüğü görülürse, devletimizin adamları tarafından bunlar yakalansın, içindeki insanlar ve bulunan eşya ile birlikte yüksek Kralın tarafına derhal iade edilsin. Adı geçen Kralın da aynı tarzda hareket etmesi gerekir. Şayet, yüksek Kralın koruduğu tüccar gemisi veya herhangi başka bir tekne benim Sultanlık ülkelerimde denizde hasara uğrar ve tehlikeye marûz kalırsa, hakikat anlaşıluncaya kadar, içindeki insanlar ve elde edilen eşya yüksek Krallık tarafına ve onun adamlarına iade edilsin. Onun da aynı hal vukuunda yukarıda açıklanan antlaşma gereğince aynı tarzda hareket etmesi icab eder.

*Böylece, meydana gelen ve burada açıklanan antlaşmaya, benim Sultanlık Devleti ile Kıbrıs adasının yüksek Kralı sarsılmaz ve şüphesiz olarak riayete mecburdur. Bu antlaşmanın teyit ve takviyesi maksadı ile bizim Sultanlık Devleti tarafından işbu vesika Eylül 1216 yılında parafe edilmiştir.*³⁴⁸

İzzeddin Keykâvus ve Hugues arasında gerçekleşen bu mektuplaşmalar sonucunda, iki ülke arasındaki kara ve deniz ticaretini düzenleyen bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmaya göre;

1. Her iki tarafın tüccarları da iki devletin hâkimiyeti altındaki ülkelerde ve denizlerde serbestçe ticarî faaliyetlerde bulunabilecekler ve sadece belirlenen gümrük vergisini ödeyecekler.
2. Her iki devletin sahillerinde fırtınaya tutularak kazaya uğramış gemilerden kurtarılan tüccarlar ve malları mensup oldukları devlete geri verilecek.

³⁴⁸ Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, s. 142-143; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 69-70.

3. Deniz korsanları tarafından ele geçirilen tüccar gemileri, hangi devletin sahillerine çıkarılmışsa, o devlet tarafından içinde bulunan insanlarla birlikte malları mensup oldukları tarafa iade edilecek.
4. Her iki devlet de, sınırları içinde ölen tüccarların mallarını ait oldukları devlete teslim edecekler.
5. Her iki taraf da anlaşmaya üç yıl süre ile riayet edecektir.³⁴⁹

2.3.2.4. İzzeddin Keykâvus'un Antalya'yı Fethi

İzzeddin Keykâvus, Kıbrıs Haçlıları ile yaptığı bu anlaşmayla Türkiye Selçuklu Devleti'nin Akdeniz ticaretindeki varlığını güvenceye aldığı sıralarda Antalya şehri, Hristiyanların isyanı ve Kıbrıs Haçlılarının da yardım etmesi nedeniyle Türkiye Selçuklularının elinden çıktı. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra ortaya çıkan otorite boşluğundan yararlanan Antalya'nın Hristiyan halkı, şehri Türklerin elinden almak amacıyla bir plan yaptı. Bu plana göre, bir gece şehrin Türk idarecileri ve Türk halkı öldürülüp şehir ele geçirilecek, eğer Selçuklu ordusu gelirse de şehir Kıbrıs Haçlılarına teslim edilecekti. Antalya Hristiyanları uygun ortamı bulduklarında planlarını uygulamaya geçirdiler. Bir gece çıkarılan isyanla şehirdeki Türkler katledildi ve şehir Kıbrıs Haçlılarına teslim edildi (1211).³⁵⁰

Antalya'da yaşananları üç gün sonra öğrenen İzzeddin Keykâvus, tahta yeni çıkmış olduğu için Antalya'yı geri almayı ertelemek zorunda kaldı. İlk olarak saltanatı ele geçirmek için kendisine isyan eden Alâaddin Keykubâd'ı etkisiz hale getirip daha sonra da Trabzon Komnenoslarının Karadeniz sahillerindeki ilerleyişlerini daha tehlikeli bulduğundan Sinop'u fethetti (1214).³⁵¹ Sinop'un fethi, İzzeddin Keykâvus'a bütün Karadeniz sahillerini ele geçirme şansı vermişti. Ancak Antalya'nın geri alınmasını

³⁴⁹ Turan, "Keykâvus I", s. 634; İsmet **Kayaoğlu**, "Anadolu Selçukluları Devrinde Ticari Hayat", *AÜİFD*, C. XXIV, Sayı 1, 1981, s. 361; Altan, "Kıbrıs Haçlı Krallığı (1191-1489)", s. 1213; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 70-71; Öngül, *Selçuklular Tarihi-2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s. 112.

³⁵⁰ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 162-163; Altan, "Kıbrıs Haçlı Krallığı (1191-1489)", s. 1213; Erol, "Türkiye Selçukluları Zamanında Denizcilik Faaliyetleri", s. 190.

³⁵¹ İbni Bibi, Sinop seferinin, Antalya'nın fethinden sonra olduğunu kaydetmiştir. Bkz. İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 168. Ancak Osman Turan, İbni Bibi'nin kaydının yanlış olduğunu bildirir. Bkz. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 308.

daha fazla ertelemek istemeyen İzzeddin Keykâvus, Antalya seferinin hazırlıklarına başladı.³⁵²

Antalya üzerine bir sefer düzenleme fikrini danışma meclisiyle paylaşan İzzeddin Keykâvus, devlet büyüklerine hitâben yaptığı konuşmada “*Antalya, düşman kâfirlerin saldırısına karşı sıkı bir korumaya alınmış deniz kenarında bir şehirdi. Çok güvendiğimiz o bölge şimdi elimizden çıkmıştır. Eğer en kısa zamanda bu olayın üzerine gitmezsek, deniz sahillerinde bulunan diğer sınır sâkinleri, bu gevşekliğimizin ve zayıflığımızın haberini alınca isyana ve küstahlığa başlarlar. Ondan dolayı ülkenin temelinde sarsıntı ve çatlak meydana gelir. Devletin sağlığı bozulup hastalığı artar. O durumda o işi telafi etmek ve orayı geri almak güçleşir*” diyerek Antalya’nın geri alınmasının gereklerini saydı.³⁵³ Sultanın fikirlerini doğru bulan devlet büyükleri, canlarını feda etmekten kaçınmayacaklarını söyleyerek emirlerin eksiksiz olarak yerine getirileceğini bildirdiler. Bunun üzerine ülkenin dört bir yanına fermanlar gönderilerek sefere katılmaları emredildi. Verilen emir üzerine askerlerini toplayan emirler, Konya açıklarına gelerek beklemeye koyuldular. Hazırlıkların tamamlanmasının ardından İzzeddin Keykâvus’un otağ-ı hümayûnu Ruzbe ovasında kuruldu. Ertesi gün de Antalya’ya doğru yola çıkıldı.³⁵⁴

Antalya Hristiyanları, İzzeddin Keykâvus’un büyük bir ordu ile üzerlerine geldiğini öğrendiklerinde korkuya kapıldılar. Daha önce yaptıkları gibi Kıbrıs Haçlılarından yardım istediler. Kıbrıs Haçlıları da birkaç gemi ile Antalyalıların yardımına geldiler. Antalya önlerine ulaşan Selçuklu ordusu, şehri denizden ve karadan kuşatma altına aldı. Şehrin etrafına kurulan mancınıklar ile kale duvarları tahribata uğrattıldı. Kale duvarlarına kurulan merdivenler ile surlara tırmanmayı başaran Selçuklu askerleri, şehrin kapısını açmayı başardılar. Böylece bir ay kadar süren kuşatmadan sonra Antalya ikinci defa fethedildi (22 Ocak 1216).³⁵⁵ Antalya’da yapılan Türk

³⁵² Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, s. 103-104; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 35-36.

³⁵³ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 163.

³⁵⁴ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 163.

³⁵⁵ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 164-166; Müneccimbaşı, s. 47; Turan, “Keykâvus I”, s. 636; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 37-38; Öngül, *Selçuklular Tarihi-2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s. 112; Altan, “Kıbrıs Haçlı Krallığı (1191-1489)”, s. 1213.

katliamına misilleme olarak isyan edenler ve yardıma gelen Haçlılar öldürüldü.³⁵⁶ İzzeddin Keykâvus, Antalya'nın idaresini tekrar Mübârizeddin Ertokuş'a verdi.

Sinop'dan sonra Antalya'yı da fetheden İzzeddin Keykâvus, İki Denizin Sultanı (Sultanü'l-Bahreyn) unvanı ile muzaffer bir şekilde Konya'ya döndü.³⁵⁷ 1214 yılında Sinop'un ve 1216 yılında Antalya'nın fethiyle Türkiye Selçuklu Devleti, Karadeniz ve Akdeniz ticaretinde önemli kilit noktalarından olan iki merkezi topraklarına katmış oldu. İzzeddin Keykâvus, Avrupa ile yapılacak ticarete Kıbrıs'ın önemini bildiği için Antalya'nın fethinden yaklaşık 6 ay sonra Kıbrıs Kralı Hugues ile bir ticaret anlaşması imzaladı. Böylece Mısır, Suriye ve Avrupa ülkeleriyle yapılan ticari faaliyetler güvence altına alındı.³⁵⁸

2.4. Abbâsîler ile İlişkiler

Hız. Peygamberin amcası Abbas'ın soyundan gelen hanedan olan Abbâsîler, Emevîlerin zayıflamasıyla hilâfet makamını ele geçirerek İslâm dünyasının lideri konumuna gelmişlerdir (750-1258). İslâm dünyasına büyük hizmetleri dokunan Türkler'in kitleler halinde İslâmiyeti kabulleri de Abbâsî hilâfeti zamanında olmuştur.³⁵⁹

Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey, 1055 yılında Halife Kaim bi-Emrillah'ı (1031-1075) Şii Büveyhoğullarının etkisinden kurtararak İslâm dünyasında büyük bir üne kavuşmuştur. Bu yıldan sonra Abbâsî halifeleri, dini ve ilmi konular ile ilgilenmiş, siyasi meseleleri Büyük Selçuklu Sultanlarına devretmişlerdir.³⁶⁰

Bağdat Abbâsî Halifeliği, Sultan Tuğrul'un 1055 yılında Bağdat'a girmesiyle kaybettiği siyasi gücü, Irak Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla tekrar kazanmıştır. Abbâsî

³⁵⁶ Müneccimbaşı, s. 47; Yıldız, s. 277; Altan, "Kıbrıs Haçlı Krallığı (1191-1489)", s. 1213; Kesik, *Türkiye Selçukluları – Makaleler*, s. 133-134.

³⁵⁷ Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 38.

³⁵⁸ Koca, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, s. 461; Erol, "Türkiye Selçukluları Zamanında Denizcilik Faaliyetleri", s. 195.

³⁵⁹ Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Devletinin Abbasi Hilafeti ile Münasebetleri", s. 375.

³⁶⁰ Köymen, s. 180.

Halifesi Nâsır-Lidîmillâh (1180-1225) siyasî, askerî ve idarî alanlarda yaptığı yenilikler ile Abbâsîlerin siyasî hâkimiyetini yeniden kurmayı başarmıştır.³⁶¹

Abbâsîler siyasî bir güç olarak ortaya çıkmakla beraber Abbâsî halifelerinin İslâm dünyası üzerindeki manevî hâkimiyetleri de devam etmekteydi. Türkiye Selçuklu Sultanları da Halifenin konumuna saygı gösteriyorlardı. İki taraf arasındaki ilişkiler, Türkiye Selçuklu Sultanlarının kazandıkları zaferlerin müjdesini Halife'ye bildirmesi, Halifenin Sultanlara tebrik mesajıyla birlikte hediyeler yollaması ya da yeni tahta çıkan Sultanlara hil'at göndermesi şeklinde olmaktadır. Örneğin, II. Kılıç Arslan, Bizans'a karşı kazandığı Miryokefalon zaferini, komşu hükümdarlara ve dönemin Abbâsî Halifesi Müstezi Biemrillah'a fetihnameler ve hediyeler göndererek müjdelemiştir.³⁶²

Halife Nâsır-Lidîmillâh döneminde, Abbâsî hilâfeti ile Türkiye Selçukluları arasında daha önce karşılaşılmamış bir durum ortaya çıkmış ve iki taraf arasında bir akrabalık bağı kurulmuştur. II. Kılıç Arslan'ın Hasankeyf Artuklu hâkimi Nureddin Muhammed ile evli olan kızı Selçuk Hatun, Nureddin Muhammed'in 1185 yılında ölmesinden sonra Halife Nasır Lidinillah ile evlenmiştir.³⁶³

Aksarayî'ye göre, Rükneddin Süleymanşah tahta çıktıktan sonra kendisine Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidîmillâh tarafından üç defa çetr ve sancak gönderildi ve Sultan unvanı verildi.³⁶⁴ Müneccimbaşı da Rükneddin Süleymanşah'a "Sultanu'l-Kâhir" unvanının verildiğini ve bunun nedeni olarak da Irak Selçuklularının yıkılması olduğunu bildirir.³⁶⁵ Ahmed bin Mahmud da Selçuknâme'sinde, Anadolu'da durumu kuvvetlenen Rükneddin Süleymanşah'a, hilâfet merkezi olan Bağdat'dan "Sultanu'l-Kâhir" unvanının verildiğini aktarır.³⁶⁶

³⁶¹ Angelika **Hartmann**, "Nasır Lidinillah", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. XXXII, İstanbul: TDV Yayınları, 2006. s. 399-402.

³⁶² Süryani Mihail, s. 250; Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Devletinin Abbasi Hilafeti ile Münasebetleri", s. 379.

³⁶³ Selçuk Hatun hac yolunda iken Bağdat'a uğramış, burada onun güzelliğini duyan Halife ona evlenme teklifi etmişti. Evli olduğu gerekçesiyle bu teklifi reddeden Selçuk Hatun, dönüş yolunda Bağdat'a uğramayarak Suriye üzerinden dönmek istedi. Halife ise hatunun peşinden takip etmeleri amacıyla atlı birlikler yolladı ve onu zor kullanarak Bağdat'a getirtti. Daha sonra kocasının öldüğünü öğrenen Selçuk Hatun, Halife ile evlenmeye razı oldu. Selçuk Hatun'u çok seven Halife, onun ölümünden sonra bir türbe inşa ettirdi ve sadakalar dağıttı. Bkz. Abu'l-Farac, C. II, s. 519-520; Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Devletinin Abbasi Hilafeti ile Münasebetleri", s. 379.

³⁶⁴ Aksarayî, s. 24.

³⁶⁵ Müneccimbaşı, s. 32.

³⁶⁶ Ahmed bin Mahmud, s. 303.

Gıyâseddin Keyhüsrev ikinci defa tahta çıktığında, saltanatını müjdelemek üzere Sadreddin Konevî'nin babası Mecdüddin İshak'ı, Halife Nâsır-Lidînillâh'a elçi olarak yolladı (1204). Mecdüddin İshak dönüşünde, Gıyâseddin Keyhüsrev'in isteği üzerine Halife tarafından gönderilen Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Evhadüddîn-i Kirmânî ve Şeyh Nasîrüddin Mahmûd el-Hûyî gibi büyük mürşid ve mutasavvıfları Anadolu'ya getirdi.³⁶⁷ Anadolu'nun her tarafında irşad faaliyetlerine başlayan Evhadüddîn-i Kirmânî ve halifeleri için çok sayıda tekke ve zâviye yapıldı. Böylece Türkiye Selçuklu Devleti'nde, Nâsır-Lidînillâh tarafından uygulanmaya başlanan fütüvvet teşkilatının temelleri atılmış oldu.³⁶⁸

İzzeddin Keykâvus, cülûsunu bildirmek üzere Mecdüddin İshak'ı, çok sayıda mücevher, altın sırmalı Rumî kumaşlar, medeni atlaslar, Rus ketenleri, Kıbrıs malı kadın giysileri ve örtüleri, çok sayıda erkek ve kadın köleler, igdişler, Arap atları, rahvan merkepler, develer, altın haçlar ve çok sayıda gümüş tabaklardan oluşan hediyeler ile birlikte Halife Nâsır-Lidînillâh'a elçi olarak yolladı.³⁶⁹ Ayrıca Halife'ye fütüvvet teşkilatına girmek istediğini bildirdi (1212).³⁷⁰

Mecdüddin İshak'ı çok iyi bir şekilde karşılayan Halife, İzzeddin Keykâvus'un fütüvvet teşkilâtına kabulünü bildiren bir fütüvvet-nâme kaleme aldırdı (Şubat 1212). İbni Bibi'nin eserinde yer alan fütüvvet-nâme şu şekildedir: *“Bismillahirrahmanirrahim. Azameti ve şanı sınırsız, nimetleri ve lûtuflarını saymanın mümkün olmadığı, sevenlerine destek, taraftarlarına güç ve kuvvet veren, Hazreti Muhammed'i (A.S) sonsuz hidayet ışıklarıyla, mucizeli delillerle şereflendiren, Hazreti Peygamber'i (A.S) diğer insanlardan üstün kılan ve onu her türlü sapık yoldan uzak tutan ve cehalet hastalığından kurtaran Allah'a hamd olsun. Onun elçisi Hazreti Muhammed (A.S) kuraklık ve susuzluk alanında yemyeşil din bahçesi ortaya çıkardı. Cahiliyenin izlerini silerek onların görüşlerini çürüttü. Allah'ın kelimayı yüceltmek için can ü gönülden çalıştı. Sapıklığı ve asiliği yok etti. Onun karşısında yanlış yolda olanlar*

³⁶⁷ Ziya Kazıcı, “Ahîlik”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. I, İstanbul: TDV Yayınları, 1988. s. 540-542; Uyumaz, “Türkiye Selçuklu Devletinin Abbasi Hilafeti ile Münasebetleri”, s. 380.

³⁶⁸ Kazıcı, “Ahîlik”, s. 540-542.

³⁶⁹ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 176; Müneccimbaşı, s. 50.

³⁷⁰ İbni Bibi be elçilik heyetinin, Sinop'un fethinden sonra gönderildiğini yazar. Ancak Sinop'un fethi 1214 yılında olmuştur. Hâlbuki Halifenin cevap olarak yolladığı fütüvvet-nâme 1212 tarihlidir. Zaten mektubunda da bu hadisenin adı ima ile de olsa geçmemektedir. Bu nedenle söz konusu elçilik hadisesi Sinop'un fethinden önce olmuştur. Bkz. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 298; Mustafa Demirci, “Abbasi Halifeleri ile Anadolu Selçuklu Sultanları Arasındaki Münasebetler”, *I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu Selçuklu Siyasi Tarihi (Bildiriler)*, Ankara 2014, s. 472.

seslerini kestiler. Büyük gayretleriyle iman direğini ayağa kaldırdı. Allah, ondan temiz ve pâk ailesinden razı olsun.

Onun babasının yerini tutan Abdülmuttalib ve oğlu Abbas'ın iyi özellikleri yıldızlardan daha üstün; cömertlikleri, bereketli yağmur bulutlarından daha fazladır.

Onlardan başka amcasının oğlu ve manevî kardeşi, bütün hareketlerinin ve şeriatinin destekçisi, ilmin kapısı, zaferin kılıcı, adaletin dili, övülmek isteyenlerin övdüğü, Allah'a ortak koşanlara cihat açan, Allah'ın dininin en büyük destekçisi, Allah'a ilk inananlardan, dinin sünnetlerini ayakta tutan, sünnetlerin, farzların ve ilimlerin sınırlarını ayrıntılarına kadar bilen Müminlerin emiri ve dindarların imamı Hazreti Ali'ye selam olsun.

Hazreti Ali, Hazreti Peygamber tarafından kardeş edilmiş bir kişidir. Bütün insanlardan ayrı olarak kendisine fütüvvet verilmiştir. Onun için Hazreti Cebrail, Allah'ın Hazreti Ali'yi överken şöyle dediği naklediliyor. "Ali'den başka yiğit, zülfikârdan başka kılıç yoktur." Ayrıca peygamberlik soyunu o devam ettirmiştir.

Hilafetin kendisiyle övünüp yüceldiği, kutsal topraklardaki Allah'ın halifesi, Allah'ın farzını ve sünnetini ayakta tutan, bütün insanlara itaati farz kılınmış Müminlerin Emiri En-Nasır li-Dinillah –Allah ondan ve temiz ve asil ailesinden razı olsun- Hülafa-i Raşidin'in izinden giderek, cömertlik ışıklarıyla karanlıkları aydınlatmıştır. Yıkılmış olan yiğitlik (fütüvvet) binalarını, kendisine verilmiş olan ilahî güçle imar etmiş, sütunları ve dayanakları yok olmaya yüz tutmuş olan devleti yeniden kurmuştur. Körelmiş kılıçları yeniden bilemiş, kaynaklardan ve çeşmelerden bulanmış olan suyu yeniden durultmuştur. Doğruluğu ortaya çıkana kadar çalışmış, İslâmın güçlü bağlarını daha da güçlendirmiştir. Allah'ın kendisine ibadet etmeleri için yarattığı bütün insanlar adına Allah ondan razı olsun. Allah, insanları korumak için onu seçmiş, onu onlar için imam tayin etmiş, onlara halife yaparak huzur ve güven sağlamıştır. Onunla bir milleti en iyi şekilde ödüllendirmiştir.

İnsanları seçkini, İslâmın büyüğü, dine güç veren, bilgili ve adil sultan, devletin önderi, milletin tacı, kâfirlerin ve müşriklerin düşmanı, mücahitlerin önde geleni Rum ülkesinin meliki Ebu'l-Muzaffer Keykavus b. Keyhüsrev b. Kılıç Arslan'a –Allah ona uzun ömür versin, yükselip yücelmesine devam ettirsin - ibadet ve itaat şartlarını yerine getirmek, imamlık görevlerini yapmakta önemli bir araç olan kutlu ve uğurlu şalvar layık görülmüştür. Sonsuz iyiliklerini ve engin cesaretini takdir etmek için ona hil'at ve katan yollanmıştır. Bunların ona hayır ve uğur getirmesi dilenmektedir. İnşallah iyi hareketleri, yüce makamların istediği doğrultuda gider ve ileri gelenlerin sahip olduğu şeylerden sıradan kişileri de yararlandırır. Onun iyilik gölgesi herkesin üzerine düşer.

O Sultan'ın elçisi Allah'tan korkan, ibadetlerini yerine getiren, dinin büyüğü, İslâmın yıldızı ve Müslümanların övünç kaynağı, doğruluğun örneği, alimlerin seçkini büyük şeyh İshak b. Yusuf b. Ali'yi –Allah onu yüceltsin – vekil kıldık. Şerefli bir kişiliğe, kutsal bir yaratılışa, övünülecek bir ahlaka sahip olan En-Nasır li-Dinillah'ı – Allah ondan razı olsun – destekleyen (Ebu'l-Yumn? Necah, -Allah ona uzun ömür versin, yükselip yücelmesine yardımcı olsun- şerefli hizmeti ve kutsal çabasıyla bu vekâletnâme kaleme alındı. Halife'nin emriyle Sultan'a insanı yücelten elbise giydirildi. O (fütüvvet elbisesi) giyenlere şeref ve şan verir. O elbise insanları cehennem azabından korur. O elbise, onun büyüklüğüne büyüklük katsın. Onun etekleri yerlerde sürünsün. Onun başarılarında katkılarda bulunsun. Yüce Allah, onun imanını ve inancını arttırsın. Çünkü bu elbise, imanın bir simgesi, inancın bir aracıdır. Gaybın sırlarından haber getirir.

O Sultan, Allah'ın farz kıldığı namaz, oruç gibi farzları titizlikle yerine getirmektedir. Fütüvvet şartlarına uyararak içini temiz, yolunu doğru tutmaktadır. Bütün davranışları şeriat ölçüsü içindedir. Yüce Allah'ın kutsal kitabında emrettiği şeylere uymaktadır. “Allah şüphesiz adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla bakmayı emreder: hayasızlığı, fenalığı ve haddi aşmayı yasak eder. Tutasınız diye size öğüt verir” nasihatini tutar. Şüphesiz başarı Allah'tandır ve Allah'ın rızasını arayanlara ve ona ibadet edenlere Allah yeter.”³⁷¹

Nâsır-Lidînillâh, yazdırdığı fütüvvet-nâme ile birlikte Mecdüddin İshak'ı, 10 Hicaz devesi, Hicaz ve Şam taraflarının kıymetli eşyasından ve Hint mamülü mallardan meydana gelen çeşitli eşyalar, kıymetli elbiseler, ipekli ve pamuklu kumaşlar, altın işlemeli İskenderiye kumaşları, döşemelikler, billur ve akik taşlar, ince nefis örtüler, misk kutuları, amber kaplarıyla dolu sandıklar, yaban eşeği, zürafa, kartal gibi yaban hayvanları ve Irak'a mahsus diğer hediyeler ile beraber Anadolu'ya yolladı (1212).³⁷²

Salim Koca'ya göre Halife, Mecdüddin İshak'ı, fütüvvet-nâme, fütüvvet şalvarı, saltanat menşûru, tülbende sarılmış bir sarık, davul çomağı, altın yaldızlı gerdanlık ve at başlığı, süslü eyer takımı gibi hâkimiyet sembolleriyle beraber Anadolu'ya uğurladı.³⁷³ Ayrıca Halife tarafından İzzeddin Keykâvus'a “Sultanü'l-Gâlib” unvanı verildi.³⁷⁴

³⁷¹ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 176-178.

³⁷² İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 179-180; Demirci, “Abbasi Halifeleri ile Anadolu Selçuklu Sultanları Arasındaki Münasebetler”, s. 473; Mehmet Ali **Hacıgökmen**, “Türkiye Selçukluları Şehzade ve Sultanlar Muallimi Mecdüddin İshak”, *Belleten*, C. LXXVI, Sayı 276, Ağustos 2012, s. 426.

³⁷³ Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 64.

³⁷⁴ Müneccimbaşı, s. 50; Uyumaz, “Türkiye Selçuklu Devletinin Abbasi Hilafeti ile Münasebetleri”, s. 380.

İzzeddin Keykâvus, Halifenin gösterdiği büyük ilgi ve gönderdiği hediyeler karşısında son derece memnun kaldı. Çünkü o zaman kadar Halife, hiçbir hükümdara böylesine ilgi göstermemiş, bu kadar çok hediye göndermemişti (1212).³⁷⁵

Fütüvvet müessesesinin İzzeddin Keykâvus tarafından Anadolu'ya sokulması, Türkiye kültür tarihinde bir dönüm noktası teşkil eder. Gerek Halife'nin gerek İzzeddin Keykâvus'un otoritelerini yerleştirmede ve yaymada birer vasıta olarak kullandıkları bu dinî ve sosyal dayanışma müessesesi, daha sonra Anadolu'da "Ahîlik" adı altında gelişmiş, Türkiye Selçuklu Devleti'nin ekonomik ve kültürel hayatında başlıca rol oynamıştır.³⁷⁶

³⁷⁵ Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 64; Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Devletinin Abbasi Hilafeti ile Münasebetleri", s. 380.

³⁷⁶ Ahmet Yaşar **Ocak**, "Fütüvvet", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XIII, İstanbul: TDV Yayınları, 1996. s. 262; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 61.

III. BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN BATI'DAKİ DEVLETLER İLE DIŞ İLİŞKİLERİ

3.1. Bizans İmparatorluğu ile İlişkiler

3.1.1. Gıyâseddin Keyhüsrev Öncesi Durum

Bizans İmparatorluğu ile Selçuklular arasındaki ilişkilerin başlangıcı Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşu öncesine kadar gitmekle birlikte, taraflar arasındaki ilişkilerin yoğunluk kazanması 1071 yılındaki Malazgirt Savaşı'nın ardından oldu.³⁷⁷ Bu savaşta büyük bir mağlubiyete uğrayan Bizans İmparatorluğu, eski gücünü büyük oranda kaybetti. Bu nedenle Anadolu'ya başlayan yoğun Türk akınlarını durduramadı ve Malazgirt Savaşı'ndan yalnızca birkaç yıl sonra Orta Anadolu'da hâkim olduğu yerlerin büyük bir kısmını kaybetti. Marmara kıyılarına kadar ilerleyen Kutalmışoğlu Süleymanşah, 1075 yılında İznik'i fethederek Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurdu.³⁷⁸

Süleymanşah'dan sonra yerine geçen oğlu I. Kılıç Arslan'ın kurmuş olduğu donanma ile Bizans'ı birkaç defa mağlup eden Çaka Bey ile ittifak kurmaları, Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'u endişeye düşürdü. Aleksios Komnenos bu tehditten, I. Kılıç Arslan ve Çaka Beyi birbirine düşürerek kurtulmayı başardı (1094).³⁷⁹ Bu arada Aleksios Komnenos'un Türklerle mücadele etmek amacıyla Batı'dan talep ettiği ücretli asker isteği, Papalık tarafından farklı bir şekilde değerlendirilerek bir Haçlı Seferi halini aldı.³⁸⁰ 1096 yılında başlayan I. Haçlı Seferi sonucunda Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti İznik kaybedildi ve Türkler Orta Anadolu'ya çekilmek zorunda kaldı.

---

³⁷⁷ Ayönü, s. 5

³⁷⁸ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 55.

³⁷⁹ Komnena, s. 270

³⁸⁰ Runciman, C. I, s. 83-85; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 5; Ayönü, s. 92.

Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra yerine geçen I. Mesud, 1146 yılında Konya üzerine yürüyen Bizans İmparatoru Manuel'i büyük bir yenilgiye uğratmayı başardı. Bu seferinde başarılı olamayan İmparator Manuel, I. Mesud ile bir barış antlaşması imzaladı. Bu süre zarfında taraflar birbirleri ile çatışmaya girmediği gibi, Ermenilere karşı da birlikte hareket ettiler.³⁸¹

İmparator Manuel, I. Mesud'un ölümünden sonra yerine geçen oğlu II. Kılıç Arslan döneminde Türkiye Selçukluları ile tekrar mücadele içerisine girdi. Türkiye Selçuklu Devleti'ni dış politikada yalnız bırakmak amacıyla II. Kılıç Arslan'ın hâkimiyetini kabul etmeyen rakipleriyle anlaşarak Selçuklulara karşı bir ittifak kurdu. Ancak II. Kılıç Arslan'ın İstanbul'a giderek İmparator Manuel ile anlaşması, II. Kılıç Arslan'ı içinde bulunduğu tehlikeden kurtardı. Ayrıca Bizans'ın desteğini de alan II. Kılıç Arslan, kısa sürede Anadolu'da hâkimiyetini arttırmayı başardı. II. Kılıç Arslan'ın nüfuzunu arttırmasını tehlikeli bulan İmparator Manuel, Türkleri Anadolu'dan atmak amacıyla büyük bir ordu ile Türkler üzerine yürüdü. İki taraf arasında 11 Eylül 1176 yılında Miryokefalon vadisinde yapılan savaşta Bizans ordusu büyük bir yenilgiye uğradı.³⁸² Bizans'ın Selçuklular karşısında uğradığı bu hezimet, Anadolu'daki siyasi dengeyi bir daha değiştirmek üzere Türklerin lehine çevirdi.³⁸³

3.1.2. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Menderes Vadisi'ne Düzenlediği Sefer

II. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra tahta çıkan Gıyâseddin Keyhüsrev, 1196 yılına kadar süren ilk saltanatında, bir sultan olarak, kardeşlerinin hiçbirine kendi üstünlüğünü kabul ettirememiştir.³⁸⁴ Bu nedenle en büyük rakibi Kutbeddin Melikşah'ın ölmesinden sonra kardeşlerine karışmayarak, yönünü Bizans'a çevirdi.

Bizans İmparatorluğu ile Türkiye Selçuklularının arasını bozan gelişme, Melik Adil'in Antalya yolu ile İmparator III. Aleksios Angelos'a (1195-1203) gönderdiği damızlık iki Arap atına, Gıyâseddin Keyhüsrev tarafından el konulmasıydı.³⁸⁵ Gıyâseddin Keyhüsrev, serbest koşması için bırakılan atlardan birinin dizinin çıkması

³⁸¹ Ayönü, s. 143.

³⁸² Khoniates, s. 124-125; Abul'l-Farac, C. II, s. 422; Ayönü, s. 172-173.

³⁸³ Ayönü, s. 175.

³⁸⁴ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 239; Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdareMekanizmasının Rolü*, TTK, Ankara 2011, s. 37.

³⁸⁵ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 53; Osman Turan, "Keyhüsrev I", *İslam Ansiklopedisi*, C. VI, İstanbul: MEB Yayınları, 1977. s. 614.

nedeniyle İmparatora bir elçi gönderdi ve atlardan birinin sakatlanmasından dolayı diğerini de gönderemeyeceğini bildirdi. Ayrıca özür dilemeyi ve üzüntüsünü belirtmeyi de unutmamıştı.³⁸⁶

İmparator III. Aleksios ise bu durumu hoş karşılamadı. Ancak içinde bulunduğu durumun kötülüğünden dolayı, Gıyâseddin Keyhüsrev'e karşı intikam maksadıyla bir faaliyet de gösteremedi. Ancak bir süre sonra atlarına el konulmasına misilleme olarak Konya-İstanbul arasında ticaret yapan Türk ve Rum tüccarları tutuklatarak mallarına el koydu. İmparatorun bu tutumunu eleştiren Niketas *“İmparator zor durumda olduğunu ve sultan da olmasa kendisini tehdit edenlere karşı savunmasız olduğunu düşünmedi. Aksine birden alev alan bir çınar gibi öfkeleni ve gök gürültüsü gibi kükredi. Ancak Selçuklu sultanına karşı cesur bir girişim olarak silaha sarılmadı. Daha ziyade kendisine karşı savaş açtı ve şimdiye kadar gizli olan kılıcını gösterdi”* diyerek imparatorun hata yaptığını söyler.³⁸⁷

Gıyâseddin Keyhüsrev olanları öğrenir öğrenmez Bizans topraklarına askerî bir hârekat başlattı (1196). Selçuklu ordusu Bizans idaresindeki Menderes Vadisi'ne girdi. Pek çok Bizans kenti ve köyü tahrip edildi. Karia,³⁸⁸ Tantalos³⁸⁹ ve Antiocheia³⁹⁰ ve diğer bazı yerlerin halkı esir alındı. Hârekata devam eden Selçuklu ordusu, Honaz ve Ladik civarını da fethetti.³⁹¹

Gıyâseddin Keyhüsrev Menderes kıyılarına düzenlenen operasyondan pek çok esir ve ganimet alarak döndü. Esirlerin toplam sayısı beş bin idi.³⁹² Gıyâseddin Keyhüsrev, esir edilen herkesin isimlerini ve geldikleri yerin adını defterlere tek tek yazdırdı ve esirleri Akşehir'e götürdü. Yol boyunca esirlerin can ve mal güvenliği korundu. Esirler aileleri ve memleketlerine göre ayrıldı. Çeşitli yerlere yerleştirilen

³⁸⁶ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 53-54.

³⁸⁷ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 54; Turan, “Keyhüsrev I”, s. 614; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, s. 46.

³⁸⁸ Karacasu. Bkz. Umar, s. 388.

³⁸⁹ Dandalas. Bkz. Umar, s. 201.

³⁹⁰ Kuyucak. Bkz. Umar, s. 78.

³⁹¹ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 54-55; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi*, s. 47.

³⁹² Osman Turan bu sayının beş binden fazla olduğunu, esirlerin beşer bin kişilik kabileler halinde götürüldüğünü yazar. Bkz. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 240.

esirlere arazi, ziraat aletleri, tohum ve hayvan verildi. Bu bölgede iskân edilen halk, beş yıl süreyle vergiden muaf tutuldu.³⁹³

Gıyâseddin Keyhüsrev, Bizans imparatoru ile barış anlaşması yapılması üzerine esir halkı, isterlerse memleketlerine geri dönebilmeleri hususunda serbest bıraktı. Ancak Hristiyan halk kendilerine karşı gösterilen iyi muameleden dolayı Selçuklu ülkesini terk etmek istemediler. Dahası Gıyâseddin Keyhüsrev'in yaptıklarını öğrenen diğer şehirlerden Bizans halkları da oturdukları yerleri terk ederek Selçuklu ülkesine yerleşmeye başladı.³⁹⁴ Niketas bu durumu “*Gıyâseddin Keyhüsrev'in bu tutumunun iki etkisi oldu. Hiçbir esir kendi vatanını özlemedi, aramadı ve Türklerin eline geçmemiş pek çok kişi de Sultanın akrabalarına nasıl davrandığını duyunca, akın akın Akşehir'e koştular. Sadece kutsal duyguların azalmasından değil, insanların kendilerini çıkarlarına kaptırmalarından ve kanunsuzluğun çoğalmasından dolayı bizim ülkemize olan bağlılığımız soğumuştur. Sonuç olarak Bizans'a ait şehirlerin yerine Türklerin arasına yerleşmeyi tercih ettiler ve sevinçle anavatanlarını terk ettiler*” şeklinde izah ederek Bizans'ın içinde bulunduğu kötü durumu ortaya koyar.³⁹⁵

Gıyâseddin Keyhüsrev, böylelikle Bizans'a ekonomik ve siyasi olarak ağır bir darbe vurmuş, savaşmaksızın Bizans halkının gönlünü kazanarak Bizans'ın iş gücünü ve insan kaynaklarını Selçuklu ülkesine aktarmıştır.³⁹⁶ Bu olay Türkiye Selçuklu Devleti ve sultanlarının takip ettikleri imar, iskân ve ziraat siyasetinin örneklerinden birisidir.³⁹⁷

Gıyâseddin Keyhüsrev, saltanatı ağabeyi Rükneddin Süleymanşah'a terk etmeye mecbur kalınca (1196) Anadolu'da pek çok yeri dolaştıktan³⁹⁸ sonra İstanbul'a geldi.³⁹⁹ 1199-1200 yıllarında İstanbul'a ulaşan Gıyâseddin Keyhüsrev, İmparator III. Aleksios tarafından hürmetle karşılandı ve kendisine iktâ verildi.⁴⁰⁰ Ayrıca, Bizans'ın ileri gelenlerinden olan Mavrozomes'in kızıyla evlendi.⁴⁰¹ Gıyâseddin Keyhüsrev,

³⁹³ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 55-56; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi*, s. 47.

³⁹⁴ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 56.

³⁹⁵ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 56.

³⁹⁶ Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi*, s. 49.

³⁹⁷ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 240.

³⁹⁸ Gıyâseddin Keyhüsrev'in gittiği yerler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İbni Bibi, *Selçukname*, s. 22-28.

³⁹⁹ İbni Bibi, *Selçukname*, s. 26; Aksarayî, s. 24.

⁴⁰⁰ İbnü'l-Esir, C. XII, s. 169;

⁴⁰¹ İbnü'l-Esir, C. XII, s. 169.

İstanbul'un 1204 yılında Haçlılar tarafından işgal edilmesi üzerine kayınpederi olan Mavrozomes'in yanına gitti ve Rükneddin Süleymanşah'ın ölüm haberini alıp Konya'ya dönmesine kadar orada kaldı.⁴⁰²

3.1.3. Rükneddin Süleymanşah ve III. Aleksios Angelos Arasındaki İlişkiler

Rükneddin Süleymanşah, henüz melikliği sırasında Bizans ile mücadele ederek hâkimiyet sahasını Karadeniz sahillerine kadar genişletmişti.⁴⁰³ Türkiye Selçuklu tahtına çıktıktan sonra ilk iş olarak, kendisine tâbi olmayan kardeşlerini itaat altına almaya başladı. Rükneddin Süleymanşah'ın bu meşguliyetini fırsat bilen İmparator III. Aleksios Angelos, Konstantin Frankopulos adında birini, İstanbul'a gelirken Kerasous⁴⁰⁴ yakınlarında batan bir geminin enkazını araştırması için 6 gemi ile Karadenize yolladı. İmparator'un Konstantin Frankopulos'a verdiği asıl emir ise Amisos⁴⁰⁵ limanına baskın yaparak tacirlerin mallarını yağmalamasıydı.⁴⁰⁶ İmparator'dan aldığı emirle Karadeniz'e açılan Konstantin Frankopulos, karşısına çıkan bütün gemileri yağmalayarak Samsun'a geldi. Buraya baskın düzenleyerek pek çok insanı öldüren ve ticari malları yağmalayan Konstantin Frankopulos, iki ay sonra İstanbul'a döndü. Malları yağma edilen tacirler, İmparatora gelerek zararlarının karşılanmasını istediler. Fakat İmparator onların mallarını satıp hazineye doldurduğu için tacirlere merhamet göstermedi.⁴⁰⁷

Samsun'da bulunan Selçuklu tacirleri, Konya'ya gelerek Bizans donanmasının verdiği zarar hakkında Rükneddin Süleymanşah'ı bilgilendirip yardım istediler. Bunun üzerine Rükneddin Süleymanşah, İmparatora bir elçi göndererek tacirlerin mallarının geri verilmesini istedi. Bu esnada da Bizans ile Türkiye Selçukluları arasında barış görüşmeleri yapılmaktaydı. Bu olay yüzünden Selçuklular ile arasının bozulmasını istemeyen İmparator, Konstantin Frankopulos'un emirlerine uymadığını ve olup bitenlerin kendi bilgisi ve arzusu dışında yapıldığını bildirdi.⁴⁰⁸ Verilen zararı

⁴⁰² İbnü'l-Esir, C. XII, s. 169; İbni Bibi, *Selçukname* s. 28; Aksarayı, s. 24.

⁴⁰³ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 242; Ayönü, s. 192.

⁴⁰⁴ Giresun. Bkz. Umar, s. 420.

⁴⁰⁵ Samsun. Bkz. Umar, s. 62.

⁴⁰⁶ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 92.

⁴⁰⁷ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 93.

⁴⁰⁸ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 93.

karşılıyacağını bildiren İmparator, tacirlerin kayıplarına karşılık (50 mine) 5000 gümüş para gönderdi. Ayrıca Rükneddin Süleymanşah'a yıllık vergi ödemeyi de kabul etti.⁴⁰⁹

Rükneddin Süleymanşah'ın Bizans ile yaptığı bu anlaşmanın ardından Menderes Vadisine saldırılar düzenlediğini görmekteyiz. Rükneddin Süleymanşah'ın barışı bozma nedenini Niketas, İmparator Aleksios Angelos'un bir Bâtını'yi değerli hediyeler ile kandırarak Rükneddin Süleymanşah'a suikast düzenlemesi şeklinde aktarır.⁴¹⁰ Bâtını amacına ulaşmadan yakalandı ve üzerinden imparator tarafından yazılmış mühürlü bir mektup çıktı. Bunun üzerine Rükneddin Süleymanşah, Menderes Vadisi boyunca ilerleyerek Bizans'a ait yerlere akınlar düzenledi. Ayrıca bu dönemde imparatora karşı ayaklanan Komnenos sülalesine mensup Mikhail'i de destekledi (1200). Mikhail, İmparator tarafından Mylassa⁴¹¹ (Milas) eyaletine vergi tahsildarı olarak gönderilmiş ancak burada İmparator'a isyan etmişti. İmparatorun suikast girişimine misilleme olarak Mikhail'i destekleyen Rükneddin Süleymanşah, Bizans'ı zor duruma düşürdü. Bu durum hakkında "Bizans şehirlerinde öyle katliamlar yaptı ki Türkler bile bu derece zarar vermemişti" diyen Niketas, Bizans'a verilen zararı anlamamıza yardımcı olmaktadır.⁴¹²

3.1.4. Latinlerin İstanbul'u İşgal Etmesi ve Bizans İmparatorluğu'nun Dağılması

Avrupa devletlerinin Müslümanlar üzerine düzenlediği Haçlı Seferleri, ya kısmen ve kısa süreli olarak başarıya ulaşmış ya da tam bir hezimete uğramalarıyla sonuçlanmıştır. Düzenlenen IV. Haçlı seferinde ise bu sefer hedef Müslümanlar değil, Haçlı seferlerinin planlanmasına öncülük eden ve destek veren Bizans İmparatorluğu olmuştur. XIII. yüzyılın ilk yıllarına damgasını vurmuş olan bu olayı sebepleri ve sonuçlarıyla birlikte incelemek, Türkiye Selçuklu Devleti'nin dış siyasetine olan etkilerini anlamamıza yardımcı olacaktır.

Ocak 1198'de Papa seçilen III. Innocentius, Haçlı Seferleri hareketini Papalığın tarihi bir misyonu olarak kabul ediyor ve Roma'yı Hristiyanlığın tek merkezi haline getirmeyi amaçlıyordu. Bu amaçla yeni bir Haçlı seferi düzenlemeyi düşünen Papa,

⁴⁰⁹ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 93; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 248

⁴¹⁰ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 93.

⁴¹¹ Umar, s. 592.

⁴¹² Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 94; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi*, s. 72.

düzenlenecek yeni seferin çıkar amacı güden hükümdarlar tarafından değil, I. Haçlı seferinde olduğu gibi asillerin ve halkın katılımıyla oluşmasını istiyordu. Bu amaçla Papalığa bağlı vaizler Avrupa'yı dolaşmış ve düzenlenecek yeni Haçlı seferine gerekli desteği bulmayı başarmışlardı. Hedef olarak Mısır'ı seçen Haçlılar, Venedik'in hazırlayacağı bir donanma ile Mısır kıyılarına ulaşacaklardı. Ancak IV. Haçlı seferini ticari bir kazanca dönüştürmek isteyen Venedik Doge'u Enrico Dandolo ve Haçlı ordusu komutanı Boniface de Montferrat, aralarında anlaşarak düzenlenecek seferin hedefini Bizans olarak değiştirdiler.⁴¹³

Bizans İmparatorluğu'nda III. Aleksios, kardeşi II. İsaakios Angelos'u tahttan indirerek imparator olmuştu (1195). İsaakios'un gözlerine mil çektirmiş ve oğlu Aleksios ile birlikte hapse attırmıştı. İsaakios'un oğlu Aleksios, 1201 yılında hapisten kaçmayı başararak eniştesi Philipp von Schwaben'den yardım almak üzere Almanya'ya geldi. Alman asilzadesi olan Philipp, Aleksios'a yardım etmeyi kabul etti.⁴¹⁴ Haçlı ordusu komutanı Boniface'in iyi bir dostu olan Philipp, Aleksios'u Boniface ile tanıştırdı. Bu üç şahsın alacakları karar, Bizans için kötü sonuçlar doğuracaktı.⁴¹⁵

Papa, Kasım 1202'de denize açılan Haçlı donanmasının emrine uymayarak İstanbul üzerine yöneldiği haberini aldığı anda bütün Haçlı ordusunu aforoz etti.⁴¹⁶ Buna rağmen yollarına devam eden Haçlı donanması, Haziran 1203 yılında İstanbul'a ulaşmayı başardı. Bu arada Aleksios bir elçi aracılığıyla Enrico Dandolo'ya bir teklifte bulundu. Buna göre Aleksios, amcasının yerine tahta çıkarıldığı takdirde Haçlıların Venedik'e olan borçlarını ödemeye, Mısır seferi için para ve yiyecek yardımı yapmaya ve Haçlı ordusuna 10.000 kişilik bir Bizans birliği vermeye hazır olduğunu bildirdi.⁴¹⁷ Haçlılar, yapılan bu cömert teklifi kabul etti. Haçlı ordusuna katılan Aleksios 25 Nisan 1203'de imparator ilan edildi.⁴¹⁸

24 Mayıs 1203'de Korfu'dan ayrılan Haçlı donanması, 24 Haziran 1203'de İstanbul önlerine geldi. İmparator III. Aleksios ise Haçlılara karşı hiçbir önlem almamıştı. Buna karşılık Haçlılara Bizans'ı terk etmeleri halinde yiyecek ve para

⁴¹³ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 167-170.

⁴¹⁴ Altay Tayfun **Özcan**, "Novgorod I Kroniğinde İstanbul'un Latinlerce İşgali ile İlgili Kayıtlar", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXIV, Sayı 1, Temmuz 2009, s. 105.

⁴¹⁵ Runciman, C. III, s. 99-100; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 170.

⁴¹⁶ Runciman, C. III, s. 102.

⁴¹⁷ Runciman, C. III, s. 102; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 172.

⁴¹⁸ Runciman, C. III, s. 104.

yardımı yapmayı önerdi. Ancak Haçlılar imparatorun yeğeni Aleksios'u tahta çıkarmakta kararlıydılar. Haçlıların Galata'ya çıkartma yapmaları üzerine imparator III. Aleksios, 17 Temmuz'da İstanbul'dan kaçarak Burgaz Körfezi'ndeki Develtum kasabasına gitti.⁴¹⁹

İmparatorun kaçtığını öğrenen Bizans halkı hapiste bulunan II. İsaakios'u tahta çıkararak, Haçlıların şehri yağmalamasına engel olmak istediler. Tahta çıkan II. İsaakios Haçlılardan saldırıları durdurmalarını istedi. Haçlılar, saldırılarını Aleksios'un verdiği sözlerin tutulması karşılığında durduracaklarını bildirdi. Çaresiz kalan II. İsaakios şartları kabul etmek zorunda kaldı. Bunun üzerine II. İsaakios ve IV. Aleksios ünvanını alan oğlu, Ayasofya'da düzenlenen bir törenle ortak imparator olarak tahta çıkarıldı (1 Ağustos 1203).⁴²⁰

Haçlılar ve Venedikliler, kendilerine yapılması gereken ödemenin yapılması için II. İsaakios ve IV. Aleksios'a baskı yapmaya başlamışlardı. Fakat hazineye bu istekleri karşılayacak para bulunmuyordu. Daha fazla bekleyemeyen Haçlılar, halka ve civar şehirlere saldırılara başladı. Bu arada imparatorun danışmanı Murtzuphlos, Aleksios'u öldürterek V. Aleksios ünvanıyla tahta çıktı.⁴²¹

Haçlılar bu taht değişikliğini kendilerine karşı açıkça bir meydan okuma olarak değerlendirdiler. Önceden beri İstanbul'u işgal etmeyi planlayan Venedikliler, Haçlıları da ikna etmeyi başardılar. 1204 yılının Mart ayı boyunca Haçlılar ve Venedikliler elde edilecek ganimeti nasıl paylaşacaklarını konuştular. Şehir zaptedildikten sonra kim imparator seçilirse ele geçirilen ganimetin dörtte biri ona verilecekti. Kalan kısım da Haçlılar ve Venedikliler arasında paylaşılacaktı. 6 Nisan 1204'de yapılan ilk Haçlı saldırısı büyük kayıplara rağmen durduruldu. Ancak 13 Nisan 1204'de yapılan saldırıda şehir düştü. Şehir Enrico Dandolo ve Haçlı kontlarının izniyle üç gün boyunca yağmalandı. İstanbul o zamana kadar hiç görmediği şekilde yağma, şiddet ve işgale maruz kaldı.⁴²²

⁴¹⁹ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 116; David Nicolle, *Dördüncü Haçlı Seferi 1202-04*, (Çev. Gürkan Ergin), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s. 62.

⁴²⁰ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 120; Runciman, C. III, s. 105.

⁴²¹ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 136; Özcan, s. 110-111.

⁴²² Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 176-177; Ostrogorsky, s. 385-386; Küçükspahioğlu, "Haçlı Seferlerinin Başından 1204'e Kadar Batıların Bizans'ı Zapt Etme Planları", s. 54.

İstanbul'u ele geçiren Haçlılar 57 yıl boyunca varlığını sürdürecektir (1204-1261) bir Lâtin İmparatorluğu kurdular. Ne seferin yönlendirilmesinde rol oynayan Philipp, ne de Boniface tahtı ele geçirmekte başarılı olamadı. İstanbul tahtında güçlü biri olmasını istemeyen Venedik, asil ve servet sahibi fakat zayıf ve uysal biri olan Flandre kontu IX. Baudouin'i imparator ilan etti.⁴²³

İstanbul'un işgal edilmesi üzerine şehirden kaçmayı başaran Bizans asilleri, kısa süre içerisinde 3 ayrı devlet kurmayı başardılar. III. Aleksios'un damadı Theodoros Laskaris, Nikaia'da (İznik) bir devlet kurdu. İmparator I. Andronikos'un iki torunu Aleksios ve David Komnenos, akrabaları Gürcü kraliçesi Tamara'nın da yardımıyla Trapezos (Trabzon) merkez olmak üzere Doğu Karadeniz kıyılarında bir devlet kurmayı başardılar. Mikhael Angelos da Epiros bölgesinde bir devlet kurdu.⁴²⁴

3.2. İznik Rum İmparatorluğu ile İlişkiler

3.2.1. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Saltanatında İznik Rum İmparatorluğu ile İlişkiler

İznik, Süleymanşah tarafından 1075 yılında fethedilmiş ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin temelleri burada atılmıştır.⁴²⁵ I. Haçlı Seferi sonrasında Bizans'ın eline geçen İznik (19 Haziran 1097),⁴²⁶ dağılan Bizans İmparatorluğu'nun vârisi olan İznik Rum İmparatorluğu'nun da kurulduğu yer olmuştur. Lâtinlerin İstanbul'u kuşatması esnasında şehri savunmakla görevli komutanlardan biri olan Theodoros Laskaris (1204-1222),⁴²⁷ İstanbul'un işgali üzerine İznik'e gelerek İznik Rum İmparatorluğu'nu kurmuştur.⁴²⁸ Burayı kendisine merkez yapan Laskaris, İmparatorluk yapısının temel kurumlarını (İmparatorluk, patriklik, saray, bürokrasi, ordu) İznik'e taşımıştır.⁴²⁹

İznik Rumları ile Türkiye Selçukluları arasındaki ilk ilişkiler, Gıyâseddin Keyhüsrev'in, Rükneddin Süleymanşah'ın ölümünden sonra yeniden tahta çıkmak amacıyla Theodoros Laskaris'in hâkim olduğu yerlerden geçmek istemesiyle başlamıştır. Rükneddin Süleymanşah'ın vefatından sonra tahta çıkarılan küçük yaştaki

⁴²³ Runciman, C. III, s. 110; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 179.

⁴²⁴ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 180; Nicolle, s. 86.

⁴²⁵ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 55.

⁴²⁶ Komnena, s. 329.

⁴²⁷ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 113.

⁴²⁸ Nicolle, s. 86.

⁴²⁹ Ostrogorsky, s. 395; Yusuf Ayönü, "Dördüncü Haçlı Seferi'nin Batı Anadolu'nun Türkleşme Sürecine Etkisi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXIV, Sayı 1, Temmuz 2009, s. 7.

oğlu III. İzzeddin Kılıç Arslan,⁴³⁰ Yağıbasan'ın oğulları olan Muzaffareddin Mahmud, Zahirreddin İli, Bedreddin Yusuf ve bazı beyler tarafından saltanat için uygun olarak görülüyordu. Bu nedenle bu beyler aralarında anlaşarak Gıyâseddin Keyhüsrev'i tekrar tahta çıkarmanın yollarını aramaya başladılar.⁴³¹ Gıyâseddin Keyhüsrev'i durumdan haberdar etmek üzere Hâcib Zekeriya'yı, yazılmış olan ahidnâmeler ile birlikte elçi olarak Gıyâseddin Keyhüsrev'e gönderdiler.⁴³² Hâcib Zekeriya Gıyâseddin Keyhüsrev'e hâciblik⁴³³ yapmış, tecrübeli ve Anadolu'da konuşulan 5 dili de iyi derecede bilen bilgili biriydi.⁴³⁴ Zekeriya ile konuşan Gıyâseddin Keyhüsrev, ağabeyi Rükneddin Süleymanşah'ın öldüğünü öğrenince Mavrozomes ile Konya'ya doğru yola çıktı.⁴³⁵

Gıyâseddin Keyhüsrev İznik'e varınca o bölgenin hâkimi olan Theodoros Laskaris, III. Kılıç Arslan ile yaptığı anlaşma gereği geçişlerine izin veremeyeceğini söyledi. Laskaris ile yapılan görüşmeler sonucunda Gıyâseddin Keyhüsrev'in geçişine izin verilmesi karşılığında, Selçuklular'ın Konya sınırından itibaren ele geçirdikleri yerler ile Lâdik ve Honas, Laskaris'e bırakılacaktı. Ayrıca Gıyâseddin Keyhüsrev'in oğulları Keykâvus ve Keykubâd ile birlikte Hâcib Zekeriya da rehin olarak İznik'te kalacaktı.⁴³⁶ Laskaris'in isteklerinin kabul edilmesi üzerine Gıyâseddin Keyhüsrev'e geçiş izni verildi. Hâcib Zekeriya da bir yolunu bulup şehzadeler ile birlikte İznik'ten kaçmayı başardı.

Ortaya çıkan yeni durumda, Gıyâseddin Keyhüsrev'in yapılan anlaşmayı geçersiz kıldığına dair bir işaret yoktur. Gıyâseddin Keyhüsrev anlaşmaya uymakla beraber Lâdik ve Honas'ı, Laskaris yerine kayınpederi Mavrozomes'e bırakmayı uygun görmüştür. Böylece burada kendisine tâbi bir beylik oluşturmuş ve bölgede ilerlemek isteyen Laskaris'e karşı bir çeşit önlem almıştır.⁴³⁷

⁴³⁰ İbnü'l-Esir, C. XII, s. 167; İbni Bibi, *Selçukname*, s. 31; Aksarayı, s. 24; Kazvîni, s. 117; Ahmed bin Mahmud, s. 303.

⁴³¹ İbni Bibi, *Selçukname*, s. 32.

⁴³² İbni Bibi, *Selçukname*, s. 32; Aksarayı, s. 24.

⁴³³ Hâcib: Hükümdar ile divân arasındaki irtibatı sağlayan kişidir. Aynı zamanda sarayın bütün işlerinden sorumlu olup, bürokrasi de vezirden sonra gelmekteydi. Bkz. Nesimi **Yazıcı**, *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi*, TDV Yayınları, Ankara 2008, s. 298.

⁴³⁴ Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi*, s. 113.

⁴³⁵ İbni Bibi, *Selçukname*, s. 33.

⁴³⁶ İbni Bibi, *Selçukname*, s. 33.

⁴³⁷ Baykara, s. 35; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi*, s. 125; Kesik, *Türkiye Selçukluları –Makaleler*, s. 176.

İstanbul'un Haçlılar tarafından işgali ve Bizans'ın parçalanması, görünüşte Türkiye Selçuklu Devleti'nin Anadolu'daki ilerleyişinde kolaylık sağlamalıydı. Çünkü Selçukluların karşısında yıllardır mücadele ettiği Bizans İmparatorluğu'nun yerine, parçalara ayrılmış ve birbirleriyle mücadele eden devletler bulunmaktaydı. Ancak Gürcü Kraliçesi Tamara'nın desteğiyle Trabzon İmparatorluğu'nu kurmayı başaran Aleksios ve David kardeşlerin, hâkimiyetlerini Karadeniz sahilleri boyunca genişleterek Sakarya'ya kadar ilerlemeleri ve Laskaris'in İznik ve civarında kurduğu İznik İmparatorluğu'nun da sınırlarını aynı yönde genişletmek istemesi, Türkiye Selçuklu Devleti'nin sınırlarını da tehdit etmeye başlamıştı.⁴³⁸ Bu nedenle Gıyâseddin Keyhüsrev, devletin Karadeniz sahillerinde hâkim olduğu yerleri tehdit eden Aleksios ve David kardeşler ile rahat mücadele etmek amacıyla Laskaris ile bir ateşkes anlaşması yaptı (1206).⁴³⁹

Laskaris ile Gıyâseddin Keyhüsrev arasında kurulan ittifak uzun süreli olmadı. Bizans tahtını ele geçirmede Laskaris'in Komnenos kardeşlerden sonraki en büyük rakibi haline gelen Mavrozomes, Selçuklulardan aldığı destekle birlikte Menderes bölgesini yağmaladı.⁴⁴⁰ Buna karşılık olarak Laskaris, Gıyâseddin Keyhüsrev ile yapmış olduğu anlaşmaya rağmen Mavrozomes üzerine yürüyerek onu ağır bir yenilgiye uğrattı. Mavrozomes kaçmayı başarırken emrindeki Türk kuvvetlerinden çoğu kılıçtan geçirildi. Aralarında önemli beylerin de bulunduğu pek çok kişi de esir edildi.⁴⁴¹ Ancak İstanbul'daki Lâtinler ve Komnenos kardeşler ile mücadele eden Laskaris, Gıyâseddin Keyhüsrev'i karşısına almak istemediği için Mavrozomes'e müsâmaha göstermek zorunda kaldı. Bu nedenle Denizli, Honaz ve Menderes nehrinin dolanıp sularını denize döktüğü bölgeye kadar olan yerleri Mavrozomes'e bıraktı (1206).⁴⁴²

3.2.2. Alaşehir (Antiokeia) Savaşı ve Gıyâseddin Keyhüsrev'in Şehâdeti

Türkiye Selçukluları ile İznik İmparatorluğu arasında yapılan anlaşmanın uzun süreli olmayacağı açıktı. Mavrozomes ile Laskaris arasında yaşanan bu olaydan sonra

⁴³⁸ Ostrogorsky, s. 393.

⁴³⁹ Akropolites, s. 24; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 278; Ayönü, s. 218.

⁴⁴⁰ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 210; Yusuf Ayönü, "Batı Anadolu'da Bizanslı Yerel Hâkimlerin Bağımsızlık Hareketleri (XII. Yüzyılın Sonları ve XIII. Yüzyılın Başlarında)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXVI, Sayı 42, 2007, s. 146.

⁴⁴¹ Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 211; Ayönü, "Batı Anadolu'da Bizanslı Yerel Hâkimlerin Bağımsızlık Hareketleri", s. 146.

⁴⁴² Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, s. 226.

Gıyâseddin Keyhüsrev, İstanbul'daki Lâtinler ile yakınlaşarak Kral Henry ile bir anlaşma yaptı. Bu arada Laskaris de Selçuklulara ödediği yıllık vergiyi kesti.⁴⁴³ Bu gelişmeler iki taraf arasındaki ilişkileri iyice gerginleştirdi.

Gıyâseddin Keyhüsrev'in Antalya'yı fethetmesi Laskaris'in hoşuna gitmemiştir. Ancak müdahale edecek durumda da değildi. Bu arada İstanbul'un Lâtinler tarafından işgali sırasında İstanbul'dan kaçan III. Aleksios, Antalya'da bulunan Gıyâseddin Keyhüsrev'in yanına geldi. Laskaris'den şikâyetçi olan III. Aleksios, Gıyâseddin Keyhüsrev'den yardım etmesini istedi. Aradığı fırsat ayağına gelen Gıyâseddin Keyhüsrev, Laskaris'e bir elçi yollayarak tahtı III. Aleksios'a devretmesini istedi. Bu isteği geri çevrilen Gıyâseddin Keyhüsrev, III. Aleksios'u da yanına alarak Laskaris üzerine yürüdü. İki taraf arasında Antiokheia⁴⁴⁴ yakınlarında meydana gelen savaşta Gıyâseddin Keyhüsrev hayatını kaybetti. Bunun üzerine dağılan Selçuklu ordusu geri çekilmek zorunda kaldı (1211).⁴⁴⁵

Kaynaklarda, Gıyâseddin Keyhüsrev'in hayatını kaybettiği Antiokheia Savaşı'nın çıkış sebebi, tarafların asker sayıları, savaşın yapıldığı yer ve Gıyâseddin Keyhüsrev'in öldürülmesi konusunda bazı farklılıklar bulunmaktadır.⁴⁴⁶ İbni Bibi'ye göre savaşın sebebi, Laskaris'in topraklarından İslâm ülkelerine giriş ve çıkışlarda zorluk çıkarması, Selçuklulara göndermesi gereken yıllık vergiyi göndermemekte, emir ve yasaklara uymada çekimser ve isteksiz davranmasıdır.⁴⁴⁷ Bu nedenle Laskaris üzerine yürüyen Gıyâseddin Keyhüsrev, Alaşehir yakınlarında İznik Rum ordusuyla karşı karşıya geldi. Laskaris'in ordusu kum taneleri, yağmur damlaları kadar kalabalıktı. Aynı şekilde Selçuklu ordusu da çok kalabalıktı ve gökyüzü gibi ilerlemeye, ateş küresi gibi kaynamaya başlamıştı.⁴⁴⁸ Savaş esnasında Laskaris'i gören Gıyâseddin Keyhüsrev, kılıcını kınına koyarak mızrağıyla Laskaris'e saldırdı. Atından düşen Laskaris, Selçuklu askerleri tarafından kuşatıldı. Ancak Gıyâseddin Keyhüsrev, öldürülmesine engel oldu ve onu serbest bıraktı. Laskaris'in kaçtığına gören askerleri de savaş meydanını terk

⁴⁴³ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 122-123; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 288; Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 220.

⁴⁴⁴ Kuyucak. Bkz. Umar, s. 78.

⁴⁴⁵ Akropolites, s. 27-30; İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 130-131; Aksarayî, s. 25; Kazvîni, s. 118; Müneccimbaşı, s. 39-40; Tuncer **Baykara**, *Denizli Tarihi İkinci Kısım 1070-1429*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1969, s. 25-26.

⁴⁴⁶ Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 221.

⁴⁴⁷ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 122-123.

⁴⁴⁸ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 127.

ettiler. Fakat bir Frank askeri, sinsice yaklaşarak Gıyâseddin Keyhüsrev'i öldürdü. Silahını ve elbiselerini de Laskaris'e götürdü. Sultanın ölümüne çok üzülen Laskaris, Frank askerini öldürttü ve derisini yüzdürdü.⁴⁴⁹

Akropolites'e göre savaşın çıkış sebebi, Bizans tahtını geri almak isteyen III. Aleksios'un, damadı Laskaris'e karşı Gıyâseddin Keyhüsrev'den yardım istemesi ve onu kışkırtmasıdır.⁴⁵⁰ Zaten Laskaris'in ülkesini ele geçirmek isteyen Gıyâseddin Keyhüsrev, böyle bir fırsat bekliyordu. III. Aleksios'u da yanına alan Gıyâseddin Keyhüsrev, Antiokheia'yı kuşattı. Antiokheia'nın kuşatıldığını öğrenen Laskaris, hızlı olması için gereksiz hiçbir nesnenin bulunmadığı, 2.000 askerden ve bunların sekiz yüzünün yiğit ve güçlü, zırh donanımlı ücretli İtalyanlardan oluşan ordusuyla yola çıktı. Selçuklu ordusu ise çok kalabalıktı. Savaş esnasında Gıyâseddin Keyhüsrev, Laskaris ile karşı karşıya geldi. Gıyâseddin Keyhüsrev bir gürz darbesiyle Laskaris'i atından yere düşürdü. Ayağa kalkan Laskaris, ani bir hamleyle Gıyâseddin Keyhüsrev'in atının ayaklarını kesti. Yere düşen Gıyâseddin Keyhüsrev'in birdenbire kafası kesildi. Ancak ne Laskaris'in ne de orada bulunanlar, bunu kimin yaptığını göremediler. Böylece Laskaris, yenik durumdayken üstün duruma geçti ve savaşı kazandı.⁴⁵¹

Anonim Selçuknâme'ye göre Laskaris, Rum Franklarından 400 emirle Gıyâseddin Keyhüsrev üzerine yürüdü. Akça-aba komutasındaki 200 köle, Laskaris'in ordusunun merkezini vurdu. Ardından Gıyâseddin Keyhüsrev, yere düşürdüğü Laskaris'in başını kesti. Bunun üzerine dağılan Frank ordusu, 4000 askerle yardım gelen Kayseri Subaşı Yakup Kabakulak tarafından bir günlük yol boyunca kovalandı. Ancak savaştan sonra Gıyâseddin Keyhüsrev bulunamadı. Bütün askerler, ölümlerin arasında Gıyâseddin Keyhüsrev'i aradılar. Sultanı çizmelerinden tanıyan askerler, çizmeleri çıkartıp altı ayak parmağını gördüklerinde onun Gıyâseddin Keyhüsrev olduğunu anladılar.⁴⁵²

Gıyâseddin Keyhüsrev'in şehâdetiyle galip durumdayken yenilgiye uğrayan Selçuklu ordusu, Laskaris'in ordusunun takibi ile birçok kayıp verdi. Çaşnigir Seyfeddin Ayaba ve diğer bazı emirler Laskaris'e esir düştü. Gıyâseddin Keyhüsrev'in

⁴⁴⁹ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 130-131; Kesik, *Türkiye Selçukluları-Makaleler*, s. 178-179.

⁴⁵⁰ Akropolites, s. 26-27.

⁴⁵¹ Akropolites, s. 28-30.

⁴⁵² *Tarih-i Âl-i Selçuk Anonim Selçukname*, s. 39-40.

cesedini gören Seyfeddin Ayaba, feryat ederek ağlamaya başladı. Bunun üzerine Laskaris, onun iplerini çözdürdü ve teselli etti. Gıyâseddin Keyhüsrev, Müslüman mezarlığına defnedildi.⁴⁵³

3.2.3. Alaşehir Savaşı'ndan Sonraki Durum

Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra boş kalan Türkiye Selçuklu tahtının üç vârisi bulunmaktaydı. Devletin ileri gelenleri, Malatya Meliki İzzeddin Keykâvus, Tokat Meliki Alâaddin Keykubâd ve Koyulhisar Meliki Celâleddin Keyferidun'dan hangisinin tahta çıkarılacağı konusunda görüşme yaptılar. Bu görüşmeler sonucunda Maraş Emiri Nusratüddin'in etkisi ile yaş olarak en büyük kardeş olan İzzeddin Keykâvus'un tahta oturtulmasına karar verildi.⁴⁵⁴

Laskaris, Türkiye Selçuklu Devleti karşısında hiç beklemediği bir zafer kazanarak devletini yok olmaktan kurtardı.⁴⁵⁵ III. Aleksios'u yakalayarak İznik'te bir manastıra kapattı.⁴⁵⁶ Bu sayede Bizans'ın tek vârisi konumuna yükselen Laskaris, İstanbul Lâtinleri ile rahat mücadele edebilmek için Türkiye Selçukluları ile barış yapmanın gerekli olduğu kanaatindeydi. Çünkü Selçuklu tehlikesi henüz atlatılmamış aksine daha da kötü bir hale dönüşmüştü. Bu nedenle, Türkiye Selçuklu tahtına çıkan İzzeddin Keykâvus'un babasının intikamını almak isteyeceğini düşündüğünden, vakit kaybetmeden barış görüşmelerine başladı.⁴⁵⁷

Laskaris, İzzeddin Keykâvus ile barış yapmanın yollarını aramaktaydı. Bu amaçla fikirlerini almak üzere topladığı danışmanlarına “*Biz, Sultan İzzeddin ile mektuplaşmayı nasıl başlatacağız? Bu konuda hangi kapıyı çalacağız? Dileyeceğimiz özür, istediğimiz gibi kabul görmezse, başka hangi yola başvuracağız?*” diyerek bu işe bir çare bulmalarını istedi.⁴⁵⁸

Laskaris'in danışmanlarından bazıları “*Siz Laskaris'in, Sultan'ın katilini öldürdüğünüzü ve suçun temiz kalbinden uzak olduğunu herkes biliyor. Fakat buna rağmen doğru ve akla uygun olan odur ki, tarafınızdan hapsedilmiş olan Seyfeddin Ayaba'yı serbest*

⁴⁵³ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 131.

⁴⁵⁴ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 133; Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 223.

⁴⁵⁵ Ayönü, “Dördüncü Haçlı Seferi'nin Batı Anadolu'nun Türkleşme Sürecine Etkisi”, s. 9.

⁴⁵⁶ Akropolites, s. 30.

⁴⁵⁷ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 151; Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 225.

⁴⁵⁸ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 151.

bırakıp ona lutuf ve bağışlarda bulunun. Sultanla kuracağınız dostluğun temellerini, kıymetli ve nadide hediyeler hazırlayarak, adamlarınızdan birini Seyfeddin Ayaba ile göndererek güçlendirin. O durumda Seyfeddin, ayrılık tozunun kalkması ve düşmanlık ateşinin söndürülmesinde aracılık eder. Çünkü o, devletin seçkinlerinden ve sarayın ileri gelenlerindedir. Onun arabulucuğu, başkalarından daha etkili olur ve Sultan tarafından söyledikleri kabul görür. Yine de biz bir yandan özür dileme üzerinde dururken, diğer yandan da her ihtimale karşı sorumlu kişiler olarak savaş hazırlıklarına başlamamız gerekir. Eğer bu girişimimiz sonunda düşmanlık ortadan kalkar, barış ve dostluk yolları açılırsa ne âlâ. Yok eğer bu yolda karşımıza engeller çıkar, başarılı olamazsak ortalığa kin ve savaş hâkim olursa, o durumda biz de gafil avlanmayız ve hemen savaş atlarımızı eyerleriz” dediler.⁴⁵⁹

Danışmanlarının düşüncelerini beğenen Laskaris, zembiller dolusu mücevherlerden, yükler dolusu amberlerden, gümüş tenli erkek kölelerden, huri soyundan cariyelerden, altın işlemeli taslardan, altın sırmalı ve atlas elbiselerden, dev yapılı atlardan oluşan kıymetli hediyeleri, bir elçisi ve Seyfeddin Ayaba ile birlikte İzzeddin Keykâvus’a gönderdi.⁴⁶⁰

Konya’ya gelerek İzzeddin Keykâvus’un huzuruna çıkan elçi, Laskaris’in Gıyâseddin Keyhüsrev’in ölümüne çok üzüldüğünü ve yapılacak bir barış anlaşmasına sadık kalacağına dair teminat verdiğini bildirdi. Babasının katilinin öldürülmesi nedeniyle kızgınlığı geçmiş olan İzzeddin Keykâvus, kardeşi Alâaddin Keykubâd meselesini de tam olarak çözemediği için Laskaris’in barış teklifini kabul etti.⁴⁶¹

İzzeddin Keykâvus, yapılacak anlaşmaya,⁴⁶² Laskaris’in saltanatını tanıdığına dair and içmesi ve Gıyâseddin Keyhüsrev’in naaşının Konya’ya getirilmesi şartlarını da ekledi.⁴⁶³ Nitekim Laskaris’e hediyeler hazırlatan İzzeddin Keykâvus, hediyeler ile birlikte Seyfeddin Ayaba’yı anlaşma metnini imzalatması ve Gıyâseddin Keyhüsrev’in naaşını Konya’ya getirmesi için İznik’e yolladı.⁴⁶⁴

⁴⁵⁹ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 151-152.

⁴⁶⁰ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 152; Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen ve Giden Elçiler*, s. 55.

⁴⁶¹ Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 62; Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 226.

⁴⁶² Akropolites, anlaşmanın Selçukluların talebi üzerine yapıldığını ve İmparatorun ileri sürdüğü şartlara göre düzenlendiğini aktarır. Bkz. Akropolites, s. 30.

⁴⁶³ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, s. 153.

⁴⁶⁴ Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen ve Giden Elçiler*, s. 74.

Seyfeddin Ayaba'yı karşılayan Laskaris, barış anlaşması teklifinin kabul edilmesine oldukça sevindi ve İzzeddin Keykâvus'un isteklerini yerine getirdi. İzzeddin Keykâvus'un saltanatını tanıdığına dair and içen Laskaris, I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in naaşını bir grup asker ile birlikte Konya'ya yolladı. I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in naaşı, Konya'da atalarının, dedelerinin ve kardeşinin medfun olduğu anıt mezara defnedildi.⁴⁶⁵

Alaşehir Savaşı'nın Selçuklular ile İznik Rumları arasındaki eski dostane ilişkilerin tekrar kurulmasına bir engel teşkil etmediği gibi siyasi sınırlar üzerinde de bir etkisi olmadı.⁴⁶⁶ Yapılan Selçuklu-Rum barış anlaşması 50 yıl boyunca geçerliliğini korudu. Bu anlaşmanın daha öncekilere göre uzun süre geçerliliğini korumasının nedeni, tarafların öncelikli olarak uğraşmak zorunda oldukları meselelerdi. Hedefi İstanbul Lâtinleri olan Laskaris'in, doğuda Türkiye Selçukluları ile olan sınırın korunması dışında bir amacı yoktu.⁴⁶⁷ İzzeddin Keykâvus ise iç karışıklıklar, Karadeniz sahillerini Trabzon Rumlarına karşı koruma, Çukurova Ermenilerini itaat altına alma ve Eyyübîler ile yapılan mücadelelerin yoğunluğundan dolayı batıya yönelik bir siyaset izleyemedi.

İmzalandığı anda her iki devletin de menfaatına uygun düşen Selçuklu-Rum barış anlaşması, başından beri batıya yönelik yayılma amacı güden Türkiye Selçuklu dış siyasetinin sonu oldu.⁴⁶⁸ Batı siyaseti, daha sonra uc bölgelerde bir dizi beylik kuracak olan kalabalık Türkmen kitlelerine bırakıldı.⁴⁶⁹

⁴⁶⁵ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, s. 153-154; *Tarih-i Âl-i Selçuk Anonim Selçukname*, s. 40; Müneccimbaşı, s. 40; Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 63; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi*, s. 156; Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 226-227; Öngül, *Selçuklular Tarihi-2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s. 106.

⁴⁶⁶ Yıldız, s. 271; Baykara, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi-Şehit*, s. 44; Öngül, *Selçuklular Tarihi-2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s. 106.

⁴⁶⁷ Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 227.

⁴⁶⁸ İsmail Hakkı **Uzunçarşılı**, *Osmanlı Tarihi*, C. I, TTK, Ankara 1994, s. 4.

⁴⁶⁹ Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 63.

SONUÇ

Türkiye Selçuklu Devleti, XII. yüzyılın son çeyreğinde yükseliş dönemine girmiş ve Anadolu'nun en güçlü devleti haline gelmiştir. Bu başarının mimarı olan II. Kılıç Arslan, Miryokefalon'da kazandığı galibiyetle Bizans'ı saf dışı bırakmış ayrıca Anadolu'da artan Danişmendli nüfuzunu kırarak bu beyliğe son vermiştir. Ancak Anadolu'daki bu siyasi ortam fazla uzun sürmemiş, II. Kılıç Arslan'ın ülkeyi oğulları arasında paylaşmasından sonra melikler arasında taht mücadeleleri başlamıştır. Türkiye Selçuklu tahtı için en güçlü aday olan Kutbeddin Melikşah'ın, aşırı hırsı ve plansız hareket etmesi yüzünden başarısız olması sonrasında en küçük melik Gıyâseddin Keyhüsrev, babasının da desteğiyle Konya'da tahta çıkmıştır. 1192'de başlayan Gıyâseddin Keyhüsrev'in saltanatı 1196 yılına kadar sürmüştür. Bu süre içerisinde kardeşlerine hâkimiyetini kabul ettiremeyen Gıyâseddin Keyhüsrev, dış ilişkilerde de pasif bir rol oynamıştır. Kardeşler arasındaki mücadelelere karışmayarak uygun zamanı bekleyen II. Rükneddin Süleymanşah ise 1196 yılında Konya'ya yürüyerek saltanatı kardeşinin elinden almıştır.

Rükneddin Süleymanşah, henüz melikliği sırasında bazı kardeşlerini kendisine boyun eğdirdiği için otoritesini kurmakta çok zorlanmamıştır. Devletin iç meselelerini halleden Rükneddin Süleymanşah, Gürcülerin Doğu Anadolu'yu hedef alan ilerlemelerini engellemek üzere Gürcistan üzerine bir sefer düzenlemiştir. Düzenlediği sefere Saltuklu Hâkimi Melikşah'ı da çağıran Rükneddin Süleymanşah, Doğu Anadolu'nun kontrolünü sağlamak ve Gürcülerle yapılan mücadelede bir tampon bölge oluşturmak amacıyla, Melikşah'ı tutuklatarak Saltuklu topraklarını ilhâk etmiştir. Buradan Gürcüler üzerine yürüyen Rükneddin Süleymanşah, Micingerd yakınlarında yapılan savaşta Gürcü Kraliçesi Tamara'ya mağlup olmuştur. Bu savaşın ardından Türkiye Selçuklu Devleti, Gürcüler karşısında hezimete uğramasına rağmen Doğu Anadolu'da herhangi bir toprak kaybına uğramamıştır.

Saltuklu topraklarını ilhâk eden Rükneddin Süleymanşah, Doğu Anadolu'nun savunulması işini kardeşi Tuğrulşah'a bırakmıştır. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde de

bölgedeki görevine devam eden Tuğrulşah, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Doğu Anadolu'daki çıkarlarını korumaya çalışmıştır. Gürcü ve Eyyûbî saldırılarına karşı Ahlatşahları destekleyen Tuğrulşah, ülkesini ele geçirmek amacıyla Ahlat Hâkimi Balaban'ı öldürmesinden sonra Ahlatşahların desteğini kaybetmiştir. Türkiye Selçuklularının bölgeden çekilmesini fırsat bilen Eyyûbîler, bölgeye hâkim olmuşlardır.

Gıyâseddin Keyhüsrev, Rükneddin Süleymanşah'ın ölümü üzerine ikinci defa Türkiye Selçuklu tahtına çıktı. Aynı dönemde Bizans İmparatorluğu, Haçlıların İstanbul'u işgal etmeleri sonucunda dağıldı. Bizans'ın dağılmasının ardından Bizans asilleri tarafından İznik ve Trabzon'da kurulan devletler, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Batı Anadolu ve Karadeniz sahillerindeki hâkimiyetini tehlikeye soktu. Bu tehlikeyi engellemek isteyen Gıyâseddin Keyhüsrev, ilk olarak İznik İmparatoru Theodoros Laskaris ile ittifak yaptı ve Trabzon İmparatoru Aleksios'un Karadeniz sahillerindeki ilerleyişini durdurdu. Ardından kayınpederi Mavrozomes'e verdiği destekle Batı Anadolu'da Laskaris'e karşı tampon bir bölge oluşturan Sultan, Antalya'yı fethederek Türkiye Selçuklu ticaretini Suriye, Mısır ve Avrupa'ya taşıdı. Ayrıca Eyyûbîlerin Güneydoğu Anadolu'da izledikleri yayılma siyasetini yakından takip eden Selçuklu Sultanı, bu tehlikeye karşı bir dayanak arayan Artuklu hükümdarlarına destek vererek, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Güneydoğu Anadolu'daki çıkarlarını da korumuştur.

Gıyâseddin Keyhüsrev'in Alaşehir yakınlarında yapılan savaşta ölümü üzerine saltanata, devlet adamlarının ortak kararıyla büyük oğlu I. İzzeddin Keykâvus geçti. İzzeddin Keykâvus'un babasının intikamını almak için Laskaris üzerine yürüyeceği tahmin ediliyordu. Ancak İzzeddin Keykâvus, saltanatı ele geçirmek için kendisiyle mücadele eden kardeşi Alâaddin Keykubâd'ı etkisiz hale getirmenin daha önemli olduğu düşüncesindeydi. Bu nedenle Laskaris ile saldırmazlık anlaşması imzalayan İzzeddin Keykâvus, Alâaddin Keykubâd'ı saf dışı bırakarak otoritesini güçlendirdi. Trabzon Rum İmparatoru Aleksios'un Karadeniz sahilleri boyunca ilerleyerek Türkiye Selçuklu topraklarına saldırdığı haberini alan İzzeddin Keykâvus, Karadeniz üzerine bir sefer düzenledi. Bu sefer esnasında Aleksios'u esir eden İzzeddin Keykâvus, Sinop üzerine yürüyerek şehri ele geçirdi. Sinop'un fethiyle devletin kuzeyini doğal sınırlarına ulaştırmayı başaran İzzeddin Keykâvus, Aleksios ile bir anlaşma imzalayarak Trabzon İmparatorluğu'nu Türkiye Selçuklu Devleti'ne tâbi hale getirdi.

Sinop'u fethederek Karadeniz sahillerindeki hâkimiyetini arttıran İzzeddin Keykâvus, daha önceden fethedilen ancak çıkarılan bir isyanla Rumlar tarafından geri alınan Antalya üzerine yürüdü. Kıbrıs Haçlılarının da yardımını alan Antalya, bir ay süren kuşatmanın ardından ikinci defa fethedildi. Antalya'nın fethinin ardından Kıbrıs Kralı Hugues ile bir ticaret anlaşması imzalayan İzzeddin Keykâvus, devletin ticarî etkinlik alanını Akdeniz sahilleri boyunca genişletmeyi başardı.

Sinop ve Antalya'nın fethiyle Türkiye Selçuklu ticaretini Karadeniz ve Akdeniz'e açan İzzeddin Keykâvus, Abbasî Halifesi Nasır Lidinillah'ın uyguladığı fütüvvet teşkilatını uygulamaya sokarak da Anadolu'yu ticaret yollarının kesiştiği bir nokta haline getirmiştir. Daha sonraları Ahilik adını alarak Anadolu'ya uyarlanan teşkilat, Türkiye Selçuklu Devleti ekonomisinde ve kültürel hayatında önemli bir rol oynamıştır.

Ermeni Kralı II. Leon'un Türkiye Selçuklu topraklarına saldırması üzerine Çukurova'ya bir sefer düzenleyen İzzeddin Keykâvus, II. Leon'a ait pek çok yeri ele geçirmiş ve Ermenileri itaat altına almıştır. Daha sonra Kuzey Suriye ticaretinde önemli bir merkez olan Halep üzerine yürümüştür. Halep Seferi'ni kendisine tâbi olan Sumeysat Eyyübî Hâkimi Melik Efdal ile birlikte düzenleyen İzzeddin Keykâvus, Melik Efdal ile yapmış olduğu anlaşmaya uymaması nedeniyle, müttefikinin güvenini kaybetmiş ve başarısız olmuştur.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev, II. Rükneddin Süleymanşah ve I. İzzeddin Keykavus'un, 1192-1220 yılları arasında takip ettikleri dış politika neticesinde Türkiye Selçuklu Devleti, siyasî, askerî ve ticarî bakımdan Anadolu'nun en güçlü devleti haline gelmiştir. Kuruluşundan itibaren pek çok defa yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış olan Türk varlığını yeniden canlandırmayı başaran Selçuklu Sultanları, farklı sebeplerle Anadolu'ya gelen Türkmenler üzerine yönelik izledikleri iskân politikasıyla Anadolu'nun Türkleşmesine büyük katkı sağlamışlardır. Anadolu'da Türk birliğini kurma hedefini büyük oranda başaran Sultanlar, dış ilişkilerde izledikleri akıllıca politikayla da Türkiye Selçuklu Devleti'ni her bakımdan zirve noktasına çıkarmış Alaaddin Keykubad'a, ulaşılması gereken hedefi göstermişler ve gerekli olan alt yapıyı sağlamışlardır.

KAYNAKÇA

- ABU'L-FARAC**, Gregory, *Abu'l Farac Tarihi*, (Çev: Ömer Rıza Doğrul), C. I-II, TTK, Ankara 1999.
- AGHDAM**, Gaye Yavuzcan Anvarian, "Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu", *I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu Selçuklu Siyasi Tarihi (Bildiriler)*, Ankara 2014, s. 223-234.
- AHMED B. MAHMUD**, *Selçukname*, (Haz: Erdoğan Merçil), Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2011.
- AKROPOLİTES**, Georgios, *Vekayiname*, (Çev: Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
- AKSARAYÎ**, Kerimüddin Mahmudi, *Müsameretü'l-Ahbar*, (Çev: Mürsel Öztürk), TTK, Ankara 2000.
- ALTAN**, Ebru, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, TTK, Ankara 2003.
- _____, "Kıbrıs Haçlı Krallığı (1191-1489)", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. VI, Ankara 2002.
- _____, "Renaud De Châtillon: Antakya Prinkepsi (1153-1160) Maverâ-i Ürdün Senyörü (1177-1187)", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı 55, 2013, s. 1-30.
- ATÇEKEN**, Zeki, *Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya 1997.
- AVCIOĞLU**, Doğan, *Türklerin Tarihi*, C. IV, Tekin Yayınevi, İstanbul 1981.
- AYÖNÜ**, Yusuf, "Batı Anadolu'da Bizanslı Yerel Hâkimlerin Bağımsızlık Hareketleri (XII. Yüzyılın Sonları ve XIII. Yüzyılın Başlarında)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXVI, Sayı 42, 2007, s. 141-154.
- _____, "Dördüncü Haçlı Seferi'nin Batı Anadolu'nun Türkleşme Sürecine Etkisi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXIV, Sayı 1, Temmuz 2009, s. 5-20.
- _____, *Selçuklular ve Bizans*, TTK, Ankara 2014.

- BAHADIR**, Gürhan, “II. Bohemund Döneminde Antakya Haçlı Prenslığı (M.S. 1126-1130)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXXIII, Sayı 56, 2014, s. 89-110.
- BAKIR**, Abdullah, “Myriokephalon Savaşı Esnasında Anadolu’da Siyasi Durum ve Uluborlu Coğrafyasında Savaşın Yeri”, *Isparta Bölgesinin Tarihi Coğrafyası ve Myriokephalon Savaşı Sempozyumu*, Isparta 2014, s. 71-96.
- BARTHOLD**, Wilhelm, *Orta-Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, (Trc. Râgıp Hulusi Özdem), TTK, Ankara 2013.
- BAYKARA**, Tuncer, *Denizli Tarihi İkinci Kısım 1070-1429*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1969.
- _____, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi-Şehit*, TTK, Ankara 1997.
- BROSSET**, Marie Felicite, *Gürcistan Tarihi (Eski çağlardan 1212 yılına kadar)*, TTK, Ankara 2003.
- CAHEN**, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (Çev: Erol Üyepazarcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.
- ÇAVUŞDERE**, Serdar, “Selçuklular Döneminde Akdeniz Ticareti, Türkler ve İtalyanlar”, *Tarih Okulu*, Sayı IV, Yaz 2009, s. 53-75.
- ÇAY**, Abdulhaluk, *II. Kılıç Arslan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- ÇAYIRDAĞ**, Mehmet, “II. İzzeddin Kılıç Arslan ve Oğulları”, *I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu Selçuklu Siyasi Tarihi (Bildiriler)*, Ankara 2014, s. 307-323.
- DEMİR**, Mustafa, *Büyük Selçuklular Tarihi*, Sakarya Kitabevi, Sakarya 2004.
- DEMİRCİ**, Mustafa, “Abbasi Halifeleri ile Anadolu Selçuklu Sultanları Arasındaki Münasebetler”, *I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu Selçuklu Siyasi Tarihi (Bildiriler)*, Ankara 2014, s. 457-483.
- DEMİRKENT**, Işın, *Bizans Tarihi Yazıları Makaleler-Bildiriler-İncelemeler*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2005.
- _____, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004.

- DEMİRKENT**, Işın, “Haçlı Seferleri ve Türkler”, Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, C. IV, Ankara 2002.
- _____, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1195)*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2006.
- _____, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206)*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004.
- _____, “Râvendân A Castle of the Crusader Era” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı 40, 2004, s. 141-157.
- _____, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK, Ankara 1996.
- EL-HÜSEYNÎ**, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, (Çev: Necati Lügal), TTK, Ankara 1999.
- EL-ÖMERÎ**, İbni Fazlullâh, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, (Çev: Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2014.
- EROL**, Burak Gani, “Türkiye Selçukluları Zamanında Denizcilik Faaliyetleri”, *I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu Selçuklu Siyasi Tarihi (Bildiriler)*, Ankara 2014, s. 183-201.
- ERSAN**, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK, Ankara 2007.
- FALLMERYER**, Jakob Philipp, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, TTK, Ankara 2011.
- GORDLEVSKİ**, V., *Anadolu Selçuklu Devleti*, (Çev: Azer Yaran), Onur Yayınları, Ankara 1988.
- HACIGÖKMEN**, Mehmet Ali, “Türkiye Selçukluları Şehzade ve Sultanlar Muallimi Mecdüddin İshak”, *Belleten*, C. LXXVI, Sayı 276, Ağustos 2012, s. 419-430.
- HARTMANN**, Angelika, “Nasır Lidinillah”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, C. XXXII, İstanbul 2006.
- HOLT**, Peter M, *Haçlılar Çağı 11. Yüzyıldan 1517'ye Kadar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.

İBNÜ'L-ADÎM, *Bugyetü't-taleb fî Tarihi Haleb (Seçmeler)*, (Çev: Ali Sevim), TTK, Ankara 1982.

İBNİ BİBİ, *El Evamirü'l-Ala'ıye fî'l-Umuri'l-Ala'ıye*, (Haz: Mürsel Öztürk), C. I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

_____, *Selçukname*, (Çev: Mükrimin Halil Yımaç), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2015.

İBNÜ'L-ESİR, *İslam Tarihi: el-Kâmil fî't-Tarih Tercümesi*, C. X-XII-XII, (Çev: Abdülkerim Özaydın), Türkiyat Matbaacılık, İstanbul 1987.

İBN'ÜL-EZRAK, *Mervani Kürtleri Tarihi*, (Çev: Mehmet Emin Bozarıslan), Koral Yayınları, İstanbul 1975.

KAFESOĞLU, İbrahim, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014.

_____, *Selçuklu Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972.

_____, Hakkı Dursun Yıldız ve Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, İsar Vakfı Yayınları, İstanbul 1999.

KAYA, Önder, *Eyyubiler (Yönetim-Diplomasi-Kültürel Hayat)*, Küre Yayınları, İstanbul 2012.

_____, *Selahaddin Sonrası Dönemde Anadolu'da Eyyübiler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.

KAYA, Selim, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, TTK, Ankara 2006.

KAYAOĞLU, İsmet, "Anadolu Selçukluları Devrinde Ticari Hayat", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXIV, Sayı 1, 1981, s. 359-373.

KAYHAN, Hüseyin, "Fahreddin Kara Aslan Devri Artuklu Tarihi", *Belleten*, C. LXXII, Sayı 263, Nisan 2008, s. 53-71.

KAYMAZ, Nejat, *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü*, TTK, Ankara 2011.

KAZICI, Ziya, “Ahîlik”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, C. I, İstanbul, 1988.

KAZVÎNÎ, Hamdullah Müstevfi-i, *Tarih-i Güzide (Zikr-i Padişahan-i Selçukiyan)*, (Editör, Erkan Göksu), Bilge KültürSanat, İstanbul 2015.

KEÇİŞ, Murat, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1404)*, TTK, Ankara 2013.

KESİK, Muharrem, “Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan’ın İstanbulu Ziyareti ve Türkler’in Tarihteki İlk Uçuş Denemesi (1162)”, *Belleten*, C. LXVI, Sayı 247, Aralık 2002, s. 839-848.

_____, *Türkiye Selçukluları –Makaleler-*, Kriter Yayınevi, İstanbul 2015.

_____, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, TTK, Ankara 2003.

KESKİN, Mustafa, “Türkiye Selçuklu Devletinin Kurucusu Gazi Süleyman Şah (?-1086)”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı 52, Nisan 1991, s. 34-42.

KHONİATES, Niketas, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, (Çev: Fikret Işıltan), TTK, Ankara 1995.

KİNNAMOS, Ioannes, *Ioannes Kinnamos’un Historia’sı (1118-1176)*, (Çev: Işın Demirkent), TTK, Ankara 2001.

KOCA, Salim, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011.

_____, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, TTK, Ankara 1997.

_____, “Sultan I. İzzeddin Keykavuz ile Melik Alaaddin Keykubad Arasında Geçen Otorite Mücadelesi”, *Belleten*, C. LV, Sayı 211, Aralık 1990, s. 935-943.

_____, *Türkiye Selçukluları Tarihi (Sultan Alp Arslan’dan Uluğ Keykubad’a 1071-1220)*, Berikan Yayınevi, Ankara 2016.

KOMNENA, Anna, *Alexiad, Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alekias Komnenos Dönemi'nin Tarihi*, (Çev: Bilge Umar), İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1996.

KORUNUR, Harun, IV. Bohemond Dönemi Antakya Haçlı Prinkepsliği (1201-1233), Mustafa Keman Üniversitesi SBE, Hatay 2011 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KÖYMEN, Mehmet Altay, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, TTK, Ankara 2004.

KÜÇÜKSİPAHIOĞLU, Birsal, "Haçlı Devletleri", Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, C. VI, Ankara, 2002.

_____, "Haçlı Seferlerinin Başından 1204'e Kadar Batılıların Bizans'ı Zapt Etme Planları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı 42, Yaz 2005, s. 47-55.

MERÇİL, Erdoğan, *Müslüman- Türk Devletleri Tarihi*, TTK, Ankara 2000.

MÜNECCİMBAŞI, Ahmed bin Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi II*, (Yay: Ali Öngül), Akademi Kitabevi, İzmir 2001.

MÜVERRİH VARDAN, Türk Fütûhatı Tarihi (889-1269), (Çev: H. D. Andreyan), Tarih Semineri Dergisi, İstanbul 1937.

NİCOLLE, David, *Dördüncü Haçlı Seferi 1202-04*, (Çev. Gürkan Ergin), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013.

OCAK, Ahmet Yaşar, "Fütüvvet", Diyanet İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, C. XIII, İstanbul 1996.

OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, TTK, Ankara 2015.

ÖNGÜL, Ali, "Mengücekler", Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, C. VI, Ankara 2002.

_____, *Selçuklular Tarihi-2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Çamlıca Yayınevi, İstanbul 2014.

- ÖZAYDIN**, Abdülkerim, “Danışmendliler”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, C. VIII, İstanbul 1993.
- _____, “Saltuklular”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, C. XXXVI, İstanbul, 2009.
- ÖZCAN**, Altay Tayfun, “Novgorod I Kroniğinde İstanbul’un Latinlerce İşgali ile İlgili Kayıtlar”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXIV, Sayı 1, Temmuz 2009, s. 101-116.
- ÖZMEN**, Mehmet Emin, Anadolu Selçuklularının Artuklular ile İlişkileri, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2007 (Yüksek Lisans Tezi).
- ÖZONUR**, Şebnem, Antakya Haçlı Prinkepliği’nin Sonu, Marmara Üniversitesi TAE, İstanbul 2008 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- RÂVENDÎ**, Süleyman, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyet-üs-Sürûr*, C. II, (Çev: Ahmet Ateş), TTK, Ankara 1960.
- REŞİDÜDDİN**, *Câmi’ü’t-Tevârih (Zikr-i Tarih-i Al-i Selçuk)*, (Çev. Erkan Göksu, H. Hüseyin Güneş), Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2014.
- ROUX**, Jean-Paul, *Türklerin Tarihi (Pasifik’ten Akdeniz’e 2000 Yıl)*, (Çev: Aykut Kazancıgil ve Lale Arslan-Özcan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002.
- RUNCİMAN**, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (Çev: Fikret Işıltan), C. I-III, TTK, Ankara 1987.
- SEVİM**, Ali, *Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleymanşah*, TTK, Ankara 1990.
- _____, *Anadolu’nun Fethi Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086’ya Kadar)*, TTK, Ankara 1988.
- _____, *Azîmî Tarihi*, TTK, Ankara 2006.
- _____, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, TTK, Ankara 2002.
- _____, *Mir’atü’z Zaman Fi Tarihi’l-Ayan’da Selçuklular*, TTK, Ankara 2011.

SEVİM, Ali ve Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür*, TTK, Ankara 1995.

SİMBAT, *Vekayiname (951-1334)*, (Çev: Hrant D. Andreasyan), İSAM Kütüphanesi (Basılmamış Nüsha)

SOLMAZ, Gürsoy, “Doğu Anadolu’da Ortaçağ Kalesi Micingerd”, *Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, Sayı 25, Haziran 1999, s. 25-39.

SÜMER, Faruk, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu’da Türk Beylikleri*, TTK, Ankara 1990.

SÜRYANİ PATRİK MİHAİL, *Vekayiname İkinci Kısım (1042-1195)*, (Çev: Hrant D. Andreasyan), İSAM Kütüphanesi, (Basılmamış Nüsha)

ŞEŞEN, Ramazan, *Eyyübiler (1169-1260)*, İSAM Yayınları, İstanbul 2012.

Tarih-i Âl-i Selçuk Anonim Selçukname, (Çev. Halil İbrahim Gök, Fahrettin Coşguner), Atıf Yayınları, Ankara 2014.

TELLİOĞLU, İbrahim, *Kommenosların Karadeniz Hâkimiyeti Trabzon Rum Devleti (1204-1461)*, Serander Yayınları, Trabzon 2009.

_____, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz’de Türkler*, Serander Yayınları, Trabzon 2004.

_____, “Samsun’a Türk Yerleşiminin Tarihî Gelişimi”, *Turkish Studies*, C. IX, Bahar 2014, pp.1107-1117.

_____, *XI-XII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri*, Serander Yayınları, Trabzon 2009.

TURAN, Osman, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1973.

_____, “Keyhüsrev I”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, C. VI, İstanbul, 1977.

TURAN, Osman, “Keykâvus I”, İslam Ansiklopedisi, MEB Yayınları, C. VI, İstanbul, 1977.

_____, *Kunlar ve Eski Türkler (Hunlar ve Selçuklular Çağında Türkler)*, Hitabevi Yayınları, Ankara 2014.

_____, “Ortaçağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri”, *Belleten*, C. XXVIII, Sayı 110, Nisan 1964, s. 209-227.

_____, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012.

_____, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996.

_____, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar (Metin, Tercüme ve Araştırmalar)*, TTK, Ankara 1958.

UMAR, Bilge, *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1993.

Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor’un Zeyli (1136-1162), (Çev: Hrant D. Andreasyan), TTK, Ankara 1987.

USTA, Aydın, “Artuklular”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. VI, Ankara, 2002.

_____, “Selçuklu Sultanlarının Gözüyle Haçlılar”, *I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu Selçuklu Siyasi Tarihi (Bildiriler)*, Ankara 2014, s. 113-131.

UYUMAZ, Emine, *Türkiye Selçuklu Devleti’ne Gelen ve Giden Elçiler*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2011.

_____, “Türkiye Selçuklu Devletinin Abbasi Hilafeti ile Münasebetleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı 37, İstanbul 2002, s. 375-390.

_____, “Türkiye Selçuklu Devleti-Eyyübî Münasebetleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. V, Ankara, 2002.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, TTK, Ankara 1994.

ÜÇOK, Bahriye, *İslâm Tarihi Emevîler-Abbasîler*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1979.

ÜREMİŞ, Ali, *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Babil Yayıncılık, Ankara 2005.

YAZICI, Nesimi, *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2008, s. 298.

YILDIZ, Hakkı Dursun, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, C. VIII, İstanbul 1992.

YÜCEL, Yaşar ve Ali Sevim, *Türkiye Tarihi*, C. I, TTK, Ankara 1992.

EKLER

Şekil 1. XIII. Yüzyıl Başlarında Anadolu'nun Siyasî Durumu
Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Artuklu_Beyliği

Şekil 2. Dördüncü Haçlı Seferi Sonrasında Anadolu'nun Siyasî Durumu
Kaynak: <http://tarihtensahneler.blogspot.com.tr/2014/01/turkiye-anadolu-selcuklu-devletinin.html>

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı: MURAT

Soyadı: ÇAYLI

Uyruğu: Türkiye (TC)

Doğum Tarihi ve Yeri: 1990, ÜSKÜDAR-İSTANBUL

Medeni Durumu: Bekâr

Tel: 0535 577 47 74

E-posta: muratcayli55@gmail.com

Yazışma Adresi: Mevlana Mah. Anayurt Cad. Fildişi Sok. Vadi Apartmanı Kat:5 Daire:
16 Talas/KAYSERİ

EĞİTİM

DERECE	KURUM	MEZUNİYET TARİHİ
Lise	Süleyman Demirel Anad. Tic. Mes.	2008
Lisans	Erciyes Üniversitesi	2014

YABANCI DİL

İngilizce